

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Taja Lević

**Vloga participativnega razvoja in socialnega kapitala pri zmanjševanju
revščine**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2012

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Taja Lević

Mentorica: izr. prof. dr. Hajdeja Iglič

**Vloga participativnega razvoja in socialnega kapitala pri zmanjševanju
revščine**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2012

Delo je posvečeno vsem, ki so kadarkoli živeli v pomanjkanju.

»At the risk of seeming ridiculous, let me say that the true revolutionary is guided by a great feeling of love. It is impossible to think of a genuine revolutionary lacking this quality... We must strive every day so that this love of living humanity will be transformed into actual deeds, into acts that serve as examples, as a moving force.«

Ernesto Rafael 'Che' Guevara

*Delo je odraz skupnega dela, zato bi se rada zahvalila mentorici, **dr. Hajdeji Iglič**, ki me je spretno usmerjala skozi raziskovanje kompleksne teme o revščini in njenem reševanju in mi skozi celoten proces nudila strokovno pomoč in spodbudne besede, ko sem jih najbolj potrebovala.*

*Posebna zahvala gre tudi moji **mami Vesni**, saj me je skozi vsa leta študija finančno in moralno podpirala. **Marku** hvala za čustveno podporo v najtežjih trenutkih in predvsem za neizmerno vero vame.*

*Zahvaliti se moram tudi **Michael Woolcocku** in **Jean Louis Arcandu**, ker sta mi s svojimi sproščenimi anekdotami in prizemljenim odnosom do soljudi vzbudila željo po nadaljnjem izobraževanju in mi pokazala »the sky is the limit«.*

*Tudi ostalim **bližnjim** se zahvaljujem za potrpežljivost in podporo v različnih oblikah.*

IZJAVA O AVTORSTVU

Vloga participativnega razvoja in socialnega kapitala pri zmanjševanju revščine

V razvojni literaturi lahko vedno pogosteje zasledimo kritike finančnih strategij oz. t.i. tradicionalnih pristopov k reševanju revščine. Čeprav so Evropska unija, razvojne agencije, nevladne organizacije in drugi donatorji po sprejetju Razvojnih ciljev tisočletja vse svoje resurse usmerili v spreminjanje politik in povečevanje finančne pomoči državam v razvoju, študije kažejo, da se revščina na nekaterih predelih (predvsem v Afriki) povečuje ali pa stagnira. V magistrskem delu, kot eno od rešitev temu paradoksu, predstavljam razvojno strategijo participativnega razvoja, ki v prvi vrsti spreminja miselno izhodišče razvojnih agencij in na ta način spreminja pristop k reševanju revščine. Glavni namen participativnega razvoja je miselna aktivacija in sodelovanje koristnikov v vseh fazah razvojnega projekta. Projekti mikrokreditov, ki ljudem, ki živijo pod pragom revščine, zagotavljajo posojila na podlagi vključenosti v skupine, predstavljajo idealen primer za raziskovanje prednosti participativnega razvoja in tudi vpliva socialnega kapitala na zmanjševanje revščine. Študije primerov pokažejo, da socialni kapital, ki je v delu definiran kot omrežja, norme recipročnosti in zaupanje, omogoča kolektivno akcijo ljudi, sodelovanje oz. participacijo. Mobilizacija socialnega kapitala, predvsem v tradicionalnih družbah, se torej izkaže za pomemben element, ki vpliva na uspeh izvajanja projektov participativnega razvoja. Magistrsko delo povzema politološko, sociološko ter antropološko razvojno literaturo ter različne vidike združuje v enovit pregled koncepta revščine, participativnega razvoja ter socialnega kapitala. Namen naloge je opozoriti na pomembnost vprašanja revščine ter na vpliv participativnega razvoja in socialnega kapitala na zmanjševanje revščine.

Ključne besede: revščina, participativni razvoj, socialni kapital, razvojna strategija, mikrofinance.

The role of Participatory Development and Social Capital in Poverty Alleviation

Examining the literature in the field of development, we can trace an increase in critics concerning the financial strategies or so-called traditional approaches to tackling poverty. Different studies have shown that even though adopting the Millennium Development Goals, the European Union, development agencies, NGOs and other donors focused all their resources in changing policies and increasing financial aid to developing countries. Nevertheless in some regions (mainly in Africa), poverty stagnated or increased. As one of the solutions to this paradoxical phenomenon, I present a development strategy of participatory development, which primarily alters the mental baseline of development agencies therefore changes, their approach to tackling poverty. The main purpose of the participatory development is the mental activation and cooperation of beneficiaries in all phases of development projects. Micro-credit projects, which provide loans to poor people on the basis of their inclusion in a group, provides an ideal case setting to explore the benefits of participatory development and the impact of social capital on poverty reduction. The case studies show that social capital, which is defined in this thesis as networks and norms of reciprocity and trust, enables collective action, cooperation and participation. Mobilizing social capital especially in traditional societies thus proves to be an important element affecting the success in the implementation of participatory development projects. The thesis sums up the political, sociological and anthropological development literature and combines various aspects of poverty into an overview of the concept of poverty, participatory development and social capital. The purpose of this thesis is to pinpoint the importance of rising questions about poverty, impact of participatory development and social capital on poverty reduction.

Keywords: Poverty, Participatory Development, Social Capital, Development Strategy, Microfinance

KAZALO

1	UVOD	9
1.1	Raziskovalna vprašanja in hipoteze	11
1.2	Struktura naloge	12
1.3	Metoda proučevanja	14
2	REVŠČINA.....	15
2.1	Koncept revščine	15
2.1.1	Absolutna vs. relativna revščina.....	15
2.1.2	Ekonomska vs. večdimenzionalna definicija revščine	17
2.2	Globalni trendi revščine	19
2.2.1	Trendi revščine v Afriki	20
2.2.1.1	Trendi revščine v Afriki po letu 2000	23
2.3	Razvojne strategije	23
2.3.1	Miselno izhodišče razvojnih strategij	24
2.3.2	Razvojna vizija po 2. svetovni vojni	25
2.3.3	Razlogi za revščino v Afriki in neuspešnost razvojnih strategij	28
2.3.3.1	Kolonialna zapuščina	29
2.3.3.2	Pasti finančne pomoči	31
2.3.3.2.1	Problem miselne rigidnosti	33
2.3.3.2.2	Problem finančne neučinkovitosti	34
2.3.3.2.3	Problem odvisnosti od donatorjev	35
2.3.3.2.4	Problem neuspešnosti v ciljanju in v doseganju ciljev	36
2.3.3.2.5	Problem trajnostnega razvoja	36
2.3.4	'Načrtovalci' vs. 'Iskalci'	36
3	PARTICIPATIVNI RAZVOJ	38
3.1	Koncept participacije.....	38
3.2	Geneza koncepta participativnega razvoja	40
3.3	Značilnosti projektov participativnega razvoja	41
3.3.1	Ustvarjanje teorije iz realnosti in ne vice-versa	42

3.3.2	Spoštovanje pravic prihodnjih generacij	42
3.3.3	Spoštovanje drugačnega mišljenja in priznavanje lokalnega znanja	43
3.3.4	Spoštovanje demokratičnih načel.....	43
3.4	Projektni cikel strategije participativnega razvoja	44
3.4.1	Pred-identifikacija	46
3.4.2	Identifikacija.....	46
3.4.3	Načrtovanje	47
3.4.4	Implementacija	47
3.4.4.1	Stroškovna učinkovitost strategije PR	48
3.4.4.2	Ciljno uspešna strategija PR	49
3.4.4.3	Opolnomočenje skozi strategijo PR.....	50
3.4.4.4	Trajnostni razvoj	51
3.4.5	Nadzor	51
3.4.5.1	Orodja in tehnike PR.....	52
3.4.6	Evalvacija	53
3.4.6.1	Vrednotenje PR.....	54
3.4.7	Samopomoč	54
3.5	Mikrofinance	55
3.5.1	Razvoj ideje o mikrokreditih.....	56
3.5.2	Mikrokrediti v praksi.....	57
3.5.3	Osredotočanje na ženske	58
3.5.4	Kritika mikrokreditov.....	59
3.6	Kritike in prepreke, s katerimi se srečuje participativni razvoj.....	60
3.6.1	Problem umestitve participativnega razvoja v določen projekt	61
3.6.2	Neatraktivnost participativnega razvoja	61
3.6.3	Problem političnega sistema.....	62
3.6.4	Problem imaginarnega prenašanja moči na revne	62
3.6.5	Problem socialnega kapitala	62

4	SOCIALNI KAPITAL	64
4.1	Koncept socialnega kapitala	64
4.1.1	Socialna omrežja	66
4.1.2	Vrednote in norme recipročnosti	69
4.1.3	Zaupanje	70
4.2	Pogojenost participativnega razvoja s socialnim kapitalom	72
4.3	Merjenje socialnega kapitala	75
4.4	Pogojenost participativnega razvoja z družbenim kontekstom v Afriki	76
4.5	Ustvarjanje in mobilizacija socialnega kapitala	79
4.5.1	Bottom-up teorija	80
4.5.2	Top-down teorija	81
5	SKLEP	83
6	LITERATURA	87
	PRILOGA A: Intervju z Michael Woolcockom	103
	PRILOGA B: Intervju z Jean Louis Arcandom	125

1 UVOD

»Opazujemo kako na milijone otrok strada, ker nam primanjkuje volje, da bi eliminirali revščino. Vendar smo vseeno našli voljo, da razvijemo rakete, ki so zmožne preleteti preko severnega tečaja in pristati na točno določenem mestu. To ni inovacija. To je globoko sprevračanje pomena obstoja človeštva na Zemlji.«¹

Mark Odom Hatfield (Center for Citizen Empowerment and Transformation)

Na eni strani sveta otroci zvečer preko i-pada berejo Harry Potterja, medtem ko na drugem delu otroci zvečer gladijo lačne trebuščke. Težko je najti racionalno pojasnilo zakaj revščina še obstaja in zakaj, kljub zadostni količini hrane, ljudje stradajo. Čeprav je mednarodna skupnost po drugi svetovni vojni pričela poudarjati pomen razvojnih strategij, ogromen del svetovnega prebivalstva še vedno živi v revščini (UN-DESA 2009). Ekonomist Branko Milanović na svojem predavanju o globalni ekonomski neenakosti (Institute of New Economic Thinking 2010) izpostavi podatek, da kar 70 milijonov najrevnejših ljudi živi s toliko denarja, kolikor znaša skupni proračun Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada. 20 % najbogatejših ljudi ima v lasti kar 75 % svetovnega kapitala, 40 % najrevnejših ljudi pa le 5 % (UN-DESA 2009, 2).

Morda si ob branju kdo misli: *»Ne še ena tema o iluzornem reševanju revščine!«*. Kdor misli, da se nas ekstremna revščina ne tiče in, da ni naša dolžnost ukrepati, živi v veliki zmoti. Revščina v mnogih pogledih predstavlja grožnjo celemu svetu. Npr. revščina v Afriki lahko na Zahod prinese povišano stopnjo kriminala, oborožene konflikte in terorizem. Poleg varnostnih groženj politična nestabilnost zmanjšuje možnosti sodelovanja z določeno državo in tako onemogoča nadaljnjo gospodarsko rast in zmanjšuje druge finančne tokove. Neznosno življenje v rodni državi poveča tok ilegalnih priseljencev, ki še dodatno obremenijo gospodarstvo razvitih držav, prav tako pa se poviša brezposelnost in povečajo se socialna trenja (OECD 2001, 15). Reševanje revščine torej ni le moralni in etični imperativ, pač pa tudi način zagotavljanja in ohranjanja naše lastne varnosti.

Resnost problema je s sprejetjem Milenijske deklaracije Združenih narodov priznala tudi mednarodna skupnost, ki je kot enega glavnih ciljev izpostavila zmanjšanje revščine za vsaj polovico do leta 2015 (Milenijski razvojni cilji). S strategijami reševanja revščine so se

---

¹ Citat prevedla Taja Levič.

pričele aktivno ukvarjati tako države in mednarodne organizacije, kot tudi na tisoče nevladnih organizacij. Zgodba se je pričela optimistično, z velikimi neposrednimi tujimi investicijami (NTI) ter hitro gospodarsko rastjo držav v razvoju. Mednarodna skupnost je skozi desetletja revščino poizkušala reševati s strategijo spreminjanja političnih sistemov, ekonomske liberalizacije, odpisovanja dolgov, odobravanja ogromnih finančnih kreditov in v zadnjem času popularne strategije finančnih donacij (Easterly 2007; Moyo 2009). Vse politike so se, vsaj deklarativno, usmerile v reševanje revščine in tudi statistike Svetovne banke prikazujejo pozitivni globalni trend zmanjšanja revščine (UN-DESA 2009, 1–12; The World Bank). Življenjska doba se je v povprečju povišala za 20 let, zmanjšala se je umrljivost otrok, hkrati pa se je, predvsem v Aziji in državah Latinske Amerike, povečala gospodarska rast (OECD 2001, 15). Žal vse države niso doživele takšnih uspehov. Raziskave kažejo, da je Afrika v primerjavi z drugimi regijami, kot so npr. Latinska Amerika in Karibi, Azija in Pacifik edina regija, v kateri se je število revnih ljudi povečalo. Od leta 1990 do 2008 se je delež ljudi v Afriki, ki živijo pod pragom revščine, sicer zmanjšal iz 57 % na 48 %, povečalo pa se je število revnih, namreč iz 211 milijonov v letu 1981 na kar 386 milijonov revnih v letu 2008. (The World Bank; Macionis in Plummer 2008, 260–97). Nadalje so pri takšnem trendu zaskrbljujoči tudi izračuni porasta populacije, kjer naj bi se v Afriki populacija v naslednjih 40. letih povečala za 100 % (Kunzig 2011, 50–5; The Economist 2011b).

Razlogov za razliko v uspešnosti razvojnih strategij je več in eden izmed njih je zagotovo zapuščina kolonializma, iz česar izhaja problem šibkih političnih institucij, korupcije, slabih povezav med državo in družbeno skupnostjo ter problem ustvarjanja heterogenih in razklanih nacionalnih in tradicionalnih elit (Thomson 2010, 1–23). Zaradi nestabilnosti političnega sistema in drugih trendov v Afriki, so evropske in ameriške države NTI v letih 1970 in 1980 usmerjale predvsem v Azijo in države Latinske Amerike. Slednje države so tudi tiste, ki so po letu 2000 pričele vlagati v Afriko po tem, ko je ta pričela ustvarjati bolj transparentno in manj koruptivno okolje (FDI.net; The Economist 2011a, 15). Napredek je še dodatno otežila finančna kriza, saj je najbolj prizadela ravno države v Afriki, ki so močno odvisne od izvoza in NTI. Organizacija združenih narodov (OZN) predvideva, da bo v prihodnosti kriza v Afriki v revščino pahnila še dodatnih 16 milijonov ljudi (UN-DESA 2009, 3).

Dvomim, da obstaja le en recept za zmanjševanje revščine, verjamem pa v zmožnosti ljudi in v razvojno strategijo, ki krojaške škarje usode prepušča narodu. Magistrsko delo bo nudilo strukturiran vpogled v dokaj neznano razvojno strategijo, ki se imenuje **participativni razvoj**

(PR). Revščina je večdimenzionalen pojav in takšne morajo biti tudi rešitve. Nadalje, usmeriti se morajo v različne vidike posameznikovega življenja (zdravje, izobrazba, higiena, nutricionizem itd.). Afrika potrebuje razvojno strategijo, ki bo gradila na njenih materialnih, človeških in družbenih virih. Pri tem je potrebno upoštevati tudi, da učinek ekonomskega argumenta '*trickle down*', kjer naj bi se pozitivni učinki gospodarske rasti prelivali od zgoraj navzdol, po navadi ne doseže najrevnejšega dela prebivalstva (The Economist 2000). V tej luči bom predstavila razvojno strategijo PR, ki ni nova na razvojnem področju, a vendar se mi zdi njena moč podcenjena.

Cilj magistrskega dela je ugotoviti ali strategija PR vpliva na zmanjševanje revščine in če, katere so ovire pri uspešni implementaciji te strategije. Strokovnjaki kot so Woolcock (2011), Putnam (2000), Swidler in Cotts Watkins (2009) opozarjajo, da moramo biti pri implementaciji PR pozorni na več dejavnikov, med katerimi je najpomembnejši **socialni kapital (SK)**. Zato bom posebej raziskovala, kakšne razvojne implikacije ima SK v okviru PR. Slednji vidik se mi zdi pomembno preučiti zaradi dejstva, da PR temelji na ljudeh, na zaupanju med njimi, odnosih, gradnji omrežij ter vrednotah in normah po katerih živijo. Omenjeno lahko na grobo definiramo tudi kot SK (Putnam 2000; Abraham in Platteau 2002). SK pozitivno vpliva na zdravje, izobrazbo in varnost (OECD 2001). Zakaj torej ne bi pozitivno vplival tudi na revščino?

1.1 Raziskovalna vprašanja in hipoteze

V magistrski nalogi si bom zastavila naslednja raziskovalna vprašanja v zvezi s PR:

1. Kakšna je vloga participativnega razvoja, kot ene od razvojnih strategij pri zmanjševanju revščine, kateri so glavni poudarki strategije, katere mehanizme uporablja, ter kakšne so morebitne slabe strani implementacije te strategije?

Hipoteza 1 a: **PR je (stroškovno) učinkovita in (v doseganju ciljev) uspešna strategija za zmanjševanje revščine.**

Hipoteza 1 b: **PR generira opolnomočenje ljudi ter spodbuja trajnostni razvoj.**

2. Na kakšen način je uporaba participativnega razvoja v različnih družbenih okoljih pogojena s socialnim kapitalom?

Hipoteza 2 a: **SK je pomemben za načrtovanje razvojnih projektov.**

Hipoteza 2 b: **SK vpliva na proces odločanja in oblikovanja razvojnih koalicij.**

Hipoteza 2 c: **SK vpliva na uspešnost implementacije razvojnih projektov.**

3. Kaj vpliva na zadostno mero socialnega kapitala v manj razvitih okoljih ter kako ustvarjati in mobilizirati socialni kapital?

Hipoteza 3 a: **SK je v veliki meri pogojen s tradicionalno organizacijo odnosov in socialnih omrežij v družbi.**

Hipoteza 3 b: **Razvojni projekti lahko ob dobrem vodenju pozitivno vplivajo na razvoj SK v skupnosti.**

Hipoteza 3 c: **Pri ustvarjanju in odpravljanju ovir pri uporabi SK je pomembna vloga državnih institucij in načela dobrega vladovanja oz. 'good governance'.**

1.2 Struktura naloge

Da bi lahko odgovorila na raziskovalna vprašanja in preverila svoje hipoteze, bom v **prvem delu naloge** opredelila osnovni pojem magistrskega dela, revščino. Opisala bom, kako jo merimo, kakšne indikatorje poznamo, kakšne razvojne strategije so se pojavile po 2. svetovni vojni, kakšne so omejitve finančne pomoči ter kakšni so trenutni trendi revščine v svetu. V nalogi se bom osredotočila predvsem na Afriko, med drugim zato, ker raziskave Združenih narodov (The United Nations Development Programme 2011) in Svetovne banke (The World Bank) kažejo, da je v primerjavi z drugimi regijami Afrika še vedno celina z največjim odstotkom ljudi, ki živijo pod dohodkovno določenim pragom revščine.

V **drugem delu naloge** bom definirala koncept PR, ki ga, kot razvojno strategijo v svojih delih, podpirajo strokovnjaki, kot so M. Woolcock in D. Narayan (2000) ter A. Sen (2000). Pomembno se mi zdi, da si na kratko pogledamo tudi razvoj PR in poiščemo razloge, zakaj se je ideja o PR sploh pojavila in kako se razlikuje od tradicionalnih razvojnih strategij. V nadaljevanju bom opisala značilnosti in iz njih izhajajoče pozitivne lastnosti PR. Če želimo določiti uspešnost PR, moramo poznati tudi indikatorje vrednotenja. Svetovna banka (The

World Bank) je v ta namen razvila metodo '*PPA – Participatory Poverty Assessment*', s katero ocenjujemo korelacijo med PR in stopnjo revščine. PR se z določenimi orodji in tehnikami izvaja skozi projektni cikel, katerega zadnja faza je samopomoč. Na primeru mikrokreditov bom pokazala, kako deluje koncept samopomoči in kako lahko v njem najdemo vse pozitivne lastnosti PR. Z analizo primerov terenskih raziskav (Godinot in Wodon 2006; Swidler 2007) bom pokazala, s kakšnimi izzivi se soočajo organizacije in ljudje, ki se ukvarjajo s PR. Namreč pogosto se pojavi problem političnega sistema, neatraktivnosti strategije, umestitve, imaginarnega prenašanja moči na revne ter najpomembnejše, problem socialnega kapitala. Slednji se mi zdi najpomembnejši zato, ker vpliva na participacijo koristnikov razvojne pomoči, njihovo usklajevanje ciljev, redistribucijo moči, oblikovanje koalicij in procesov odločanja ter skupno implementacijo projektov.

V tretjem delu bom opredelila SK. Poznavanje SK izboljša naše razumevanje razvoja družb in razkrije razloge za večjo ali manjšo uspešnost PR. Enotna definicija SK ne obstaja, se pa pri različnih avtorjih pojavljajo skupne točke, ki so hkrati konstitutivni elementi PR. Putnam (2001, 2002) in ostali (npr. Woolcock 2011) izpostavljajo predvsem dva konstitutivna vidika. Prvi je kulturni vidik SK, ki poudarja norme recipročnosti in zaupanja, drugi pa je strukturni vidik SK, ki govori o socialnih omrežjih. Podrobneje bomo spoznali vlogo omrežij in vezi, ki jih delimo na povezovalne, vezivne in premostitvene. Ker me zanimajo afriške tradicionalne družbe bom poseben del naloge namenila razlagi njihovega SK, ki je precej specifičen in drugačen od SK tehnološko naprednih, Zahodnih družb (Abraham in Platteau 2004).

SK je relativno stabilna lastnost družb, ki pa je hkrati lahko tudi spremenljiva, zato bom v **četrtem delu** naloge razpravljala o pogojenosti PR z družbenim kontekstom. Putnam (2001, 2002), Woolcock in Narayan (2000) opredeljujejo dva osnovna pristopa razumevanja SK, ki se imenujeta '*bottom-up*' in '*top-down*'. '*Bottom-up*' teorija govori o možnosti namenskega ustvarjanja SK skozi implementacijo projektov PR, medtem ko '*top-down*' teorija raziskuje možnosti ustvarjanja SK skozi reorganizacijo državnih institucij po načelu '*good governance*', ki v ospredje postavlja načelo enakosti in pravičnosti.

V sklepu naloge bom naredila sintezo preučenega in zaključila s priporočili in lastnim mnenjem, kako uspešno uporabiti strategijo PR v kombinaciji s SK za namen zmanjševanja revščine.

1.3 Metoda proučevanja

Magistrsko delo bo zgrajeno na osnovi pregleda obstoječe sekundarne literature na področju participativnega razvoja in socialnega kapitala. Z metodo analize in interpretacije virov bom opredelila temeljne pojme, hkrati pa bom uporabila študije primerov izvajanja PR v različnih državah v razvoju in učinkih SK na ravni tradicionalnih družb. Osrednjo pozornost bom namenila afriškim državam, z metodo primerjalne analize pa bom v delu, kjer bom govorila o ovirah, s katerimi se sooča PR, vključila tudi primere nekaterih drugih držav (npr. Indija). V nalogo bom vključila tudi intervjuja s strokovnjakoma iz področja PR in SK, Michael Woolcockom in Jean-Louis Arcandom (Arcand 2011; Woolcock 2011), saj imata oba osebno izkustvo z uporabo strategije PR, ki ga sama še nimam.

2 REVŠČINA

Michael Woolcock v intervjuju (2011, 106) pove, da je bogastvo izum človeštva. Pravi, da je za človeško vrsto nenavadno biti bogat, saj so ljudje tisoče let živeli na robu preživetja in dodaja, da je bila večina ljudi v zgodovini človeštva revnih (Woolcock 2009, 3). S pojavom koncepta bogastva se je pojavil tudi anti-koncept, revščina. Reševanje revščine predstavlja eno največjih ugank in težko si je predstavljati svet brez nje. Z revščino se, predvsem sedaj, v času krize, srečujemo vsak dan preko medijev. Z reševanjem se ukvarjajo tako nacionalne vlade, mednarodne organizacije, nevladne organizacije, svetovno znane osebe in posamezni aktivisti. A vendar je revščina še vedno prisotna. Ker je način reševanja revščine odvisen od njene definicije, bom v nadaljevanju opredelila koncept revščine (OECD 2001, 18).

2.1 Koncept revščine

O revščini lahko razmišljamo na dva načina. Jean Louis Arcand (2011, 126–7) pri prvem načinu razlikuje med absolutnim in relativnim konceptom revščine, pri drugem pa med dohodkovnim in večdimenzionalnim konceptom. Oba načina zaznamuje prag revščine, ki predstavlja točko, ki ljudi ločuje na revne in bogate, hkrati pa omogoča primerjavo in vpogled v potrebe ljudi in sredstva (ekonomska in neekonomska) za zadovoljevanje teh potreb (Foster 1998, 335; The World bank).

2.1.1 Absolutna vs. relativna revščina

Koncept absolutne revščine se nanaša na določen standard, ki je enak za vse države in se praviloma ne spreminja skozi čas. Kljub temu, da je absolutna revščina bolj značilna za države v razvoju, se, sicer v manjši meri, pojavlja tudi v razvitih državah (Ravallion 2010, 3). Torej, koncept se uporablja predvsem za definiranje revščine v državah v razvoju in ima trajne posledice v globalnem kontekstu (Ravallion 1998, 5). Koncept revščino opredeljuje kot fizični minimum oz. kot pomanjkanje sredstev in dobrin, ki so potrebna za ohranjanje človeškega življenja (Förster in Mira d'Ercole 2005). V dohodkovnem smislu lahko absolutni prag revščine definiramo kot 'n' evrov na dan, ki so potrebni za golo preživetje posameznika (The Poverty Site). Če povzamem, absolutni prag označuje ceno, ki jo morajo najbolj revni plačati za najcenejše in najnujnejše dobrine in storitve, ki jim omogočajo preživetje. Družbe,

ki živijo pod pragom absolutne revščine, imajo zaradi nezadostnega vnosa hranilnih snovi in pitne vode, visoko stopnjo umrljivosti (Macionis in Plummer 2008, 266, 310). Izhajajoč iz tega Arcand (2011, 127) revščino opredeljuje iz vidika porabe hrane. Meni, da je hrana minimalna osnova za preživetje, kakor to opredeljuje tudi Maslowa hierarhija potreb. Revno osebo definira kot nekoga, ki nima povprečnega dnevnega vnosa 2000 kalorij in 40 gramov proteinov.

Na drugi strani pa **koncept relativne revščine** lahko univerzalno apliciramo na razvite in nerazvite države saj priča o stanju ljudi, ki so politično, ekonomsko ter socialno izključeni iz družbe. Govori o ljudeh, ki trpijo pomanjkanje sredstev, ki so sicer drugim ljudem v družbi, samoumevna (Macionis in Plummer 2012, 287). Relativni prag revščine se spreminja skozi čas, glede na demografske skupine in okolje, saj ga določajo vrednote ter življenjski standard določene družbe (Foster 1998, 337). Nadalje, določi se glede na distribucijo dohodka ter glede na potrošnjo v določeni državi (Therborn 2011). V dohodkovnem smislu lahko relativni prag revščine definiramo kot 'n' odstotek srednje plače v posamezni državi (The Poverty Site). Mednarodna skupnost je z namenom lažje primerjave stopnje revščine med državami, kot prag določila mejo, ki znaša največ 60 % srednje plače oz. mediane razpoložljivega dohodka (Marx in Van Den Bosch 2007, 5). Poenostavljeno to pomeni, da ljudje v Veliki Britaniji živijo pod pragom revščine, če živijo s prihodkom, ki znaša manj kot 60 % mediane plače. (The Poverty Site). Iz tega izhaja, da bi se, npr. Francoz, s povprečno francosko plačo, uvrščal pod prag revščine v Švici, kjer imajo visok življenjski standard, medtem ko bi ta ista oseba v Sloveniji bila med bolje situiranimi, saj je povprečna plača manjša kot v Franciji.

Otroci, starostniki, starši samohranilci, ženske, invalidi, priseljenci in etnične manjšine so najbolj ranljiv del družbe in zato tudi najbolj pogosto padejo pod prag relativne revščine. To pomeni, da nimajo dostopa do sredstev, ki so v družbi, v kateri živijo, samoumevne. (Macionis in Plummer 2008, 266, 309–15). Pogosto nimajo dostopa do zdravstvenega zavarovanja, niso deležni kvalitetne izobrazbe in ponavadi živijo v ekološko in socialno ogroženem okolju. Aktivna udeležba v družbi ima svojo ceno, ki se lahko odraža kot posest materialnih dobrin, kot so npr. računalnik, avtomobil, televizor ali pa preprosto oblačilo, kot je srajca (Sen 2000, 71–4). Tako je npr. v Boliviji raziskava pokazala, da so revni ljudje pripravljeni plačati visoke vsote denarja za '*dizajnerska*' oblačila le zato, da bi obdržali socialni status in, da ne bi izgubili položaja v socialnem omrežju (Ravallion in Chen 2009, 4–5). Nezmožnost ljudi, da sledijo družbenim normam in zahtevam lahko vodi v socialno

izključenost, ki pa še dodatno zmanjšuje možnosti za izhod iz revščine (Sen 2000, 22–3, 89–94).

2.1.2 Ekonomska vs. večdimenzionalna definicija revščine

Najpogostejše revščino dojemamo kot pomanjkanje dohodka. Thomas (2008, 471–4) ta način imenuje ortodoksen oz. tradicionalen vidik revščine. Svetovna banka z dohodkovno definicijo prag revščine določa na 1.25 ameriškega dolarja (\$) na dan (tečaj v paritetni kupni moči - PKM). Dolar, merjen v PKM, se imenuje tudi mednarodni dolar. PKM naj bi zaradi uporabe skupnega imenovalca odražala realne vrednosti in prihodke in na ta način omogočala lažjo primerjavo praga revščine različnih držav. To pomeni, da PKM označuje vrednost dohodka gospodinjstva glede na lokalno gospodarstvo. 1.25 \$ torej ne pretvarjamo v lokalno valuto, ampak proporcionalno primerjamo z dobrinami oz. storitvijo, ki jo lahko v ZDA kupimo za 1.25\$ (Macionis in Plummer 2012, 286). Prednost finančne definicije je torej v tem, da je najlažje merljiva in tako lahko razširjenost revščine primerjamo skozi različna obdobja in skozi različne države (OECD 2001, 42; UN-DESA 2009, 47–8).

A vsi ljudje nimajo enakih možnosti za pretvarjanje dohodka v izobrazbo ali pa hrano. (UNDP 2010, 97). Logično je, da npr. diabetiki porabijo več denarja za zdravila, kot jih porabi zdrav človek. Nadalje, čeprav ima neko gospodinjstvo določen dohodek, to še ne pomeni, da so vsi družinski člani dejansko deležni enake obravnave, kar je problematično predvsem v patriarhalnih družbah (Sen 2000, 71, 88–9). Po pregledovanju podatkov na spletni strani *Numbeo*,² se strinjam z Arcandom (2011, 127), ko opozarja, da je meja 1.25 \$ na dan postavljena površno in podcenjuje doseg revščine. Statistike (Numbeo) za junij 2012 primerjajo koliko mednarodnih dolarjev mora plačati posameznik za košarico najcenejše hrane, ki vsebuje zahtevanih 2000 kalorij in potrebne beljakovine ter vitamine. Da bi Američan užil 2000 kalorij mora plačati 7.85 \$ na dan, Etiopijec pa 5.93 \$ na dan. Če vzamemo v zakup, da je PKM in bruto domač proizvod (BDP) na prebivalca 47153 \$ v ZDA in 1041 \$ v Etiopiji (The World bank), lahko izračunamo, da si bo Etiopijec, ob predpostavki, da ves denar porabi za hrano, košarico z 2000 kalorijami na dan lahko privoščil le sto petinsedemdesetkrat (175) na leto, ostale dni pa bo lačen, oz. bo moral denar za hrano sorazmerno porazdeliti čez leto. Z 1.25 \$ si lahko Etiopijec privošči le 15 dag sira na dan.

---

² Numbeo je ena največjih podatkovnih baz z zabeleženimi cenami hrane po posameznih državah.

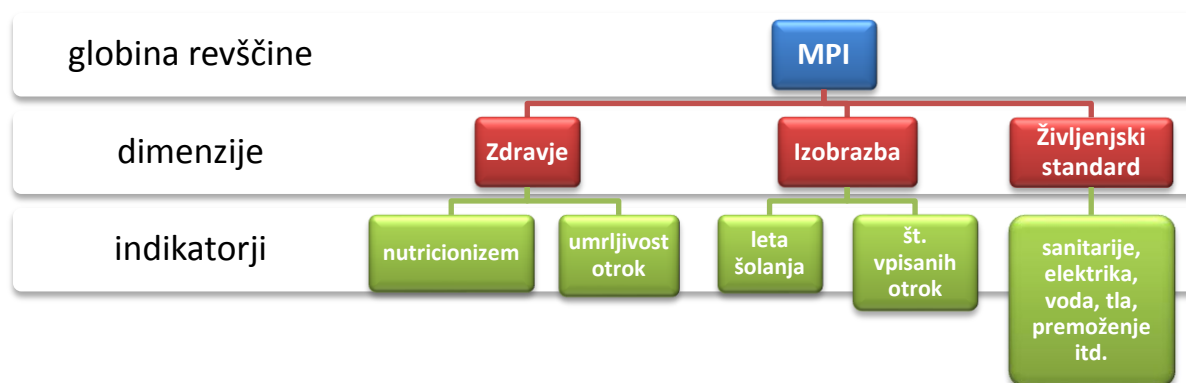
Kljub temu, da košarica dobrin v obeh državah stane približno isto, mora Etiopijec za povprečno plačo Američana delati približno 45 let, oz. mora Američan delati približno 8 dni, da zasluži povprečno plačo Etiopijca. Neskladnosti so torej ogromne (Macionis in Plummer 2012, 286).

Kot odgovor kritikam finančne definicije se vedno bolj uveljavlja večdimenzionalna definicija revščine, ki slednjo opredeljuje kot prikrajšanje ljudi za osnovne zmožnosti preživetja in delovanja v skupnosti (Cooke in Kothari 2007, 5). Definicija kritičnega oz. alternativnega pojmovanja revščine, kot jo poimenuje Thomas (2008, 471–4), ne zanika učinkov ekonomskega prikrajšanja, pač pa le dodaja druge dimenzije (Sen 2000, 20–1). Dimenzije, ki dajejo poudarek vrednotam, socialnim omrežjem in razpoložljivosti sredstev se med seboj prepletajo in so soodvisne (Thomas 2008, 472). Medtem ko se dohodkovna definicija revščine ukvarja z vprašanjem ali ima človek dovolj denarja, se večdimenzionalna definicija ukvarja z vprašanjem, ali ima človek dovolj hrane, dobro zatočišče, pitno vodo in dobro zdravstveno oskrbo (Haughton in Khandker 2009, 2). Ker kvalitete življenja ne moremo meriti le s količino denarja, ki ga človek poseduje, glavni indikatorji večdimenzionalne definicije zajemajo ekonomske zmožnosti (zaposljivost, materialna dobrobit), politične zmožnosti (človekove pravice, opolnomočenje in politične svoboščine), varnostne zmožnosti (ranljivost in odpornost na gospodarske šoke in naravne katastrofe), človeške zmožnosti (dostop do zdravstvenih storitev, izobrazbe, sanitarij, pitne vode) ter socio-kulturne zmožnosti (socialni status, socialna izoliranost, pomanjkanje možnosti participacije pri odločanju, sprejemanje v družbi) (Sen 2000, 24; OECD 2001, 37–40; UN-DESA 2009, 8). Revni so tisti, ki nimajo sredstev za ohranjanje življenja in tudi ne priložnosti, da bi izboljšali svoje življenje in so zato kronično obtičali v stanju revščine (Yunus 2007, 41).

United Nations Development Programme vsako leto izda poročilo *Human Development Report*, v katerem opisuje indikatorje revščine in z rednim merjenjem spremlja njihove spremembe. Revščino moramo meriti zato, da lahko identificiramo revne ljudi, da pripravljamo ustrezne razvojne strategije in da ugotavljamo, ali so bile implementirane razvojne strategije uspešne pri doseganju ciljev in učinkovite v smislu porabe sredstev (Haughton in Khandker 2009, 1). V poročilih (UNDP 2010, 7, 94–5; UNDP 2011, 45) omenjajo različne indekse, s katerimi določajo stopnjo revščine oz. razvoja v neki državi, a bom za namen magistrskega dela opisala le indeks večdimenzionalne revščine (MPI – *Multidimensional Poverty Index*).

MPI dopolnjuje ekonomske meritve revščine in prikazuje število ljudi, ki so prikrajšani na področju zdravja, izobrazbe in življenjskega standarda, hkrati pa kaže, kako globoko na teh področjih življenja doživljajo pomanjkanje. Graf 2.1 prikazuje dimenzije in indikatorje, ki jih zajema MPI. Gospodinjstvo se smatra za revno, če je prikrajšano za vsaj dva indikatorja, npr. če se otroci ne morajo šolati in če nimajo dostopa do pitne vode (UNDP 2010, 95).

Graf 2.1: Sestava indeksa večdimenzionalne revščine

Vir: UNDP (2011, 167)

2.2 Globalni trendi revščine

Svetovna banka z dohodkovno definicijo praga revščine 1.25 \$ na dan, na svoji spletni strani (The World Bank) objavlja, da kar 1.44 milijarde ljudi živi pod absolutnim pragom revščine, 80 % zemljanov pa (pre)živi z manj kot 10 \$ na dan. Human Development Report (2010, 8) poroča, da v večdimenzionalni revščini živi kar 1.75 milijarde ljudi. Revščina je en izmed glavnih razlogov, ki povzročajo lakoto, visoko umrljivost otrok in nepismenost. Kar 1 milijarda ljudi ne zna napisati svojega imena, 2.6 milijarde ljudi pa nima dostopa do osnovnih sanitarij (UN-DESA 2009, 1–2, 13–5). Vsako leto 10 milijonov otrok umre zaradi razlogov, ki jih lahko preprečimo, 2 milijona le zaradi bolezni, ki so posledica neprimernih sanitarij. V letu 2010 je kar 7.6 milijonov otrok umrlo le zaradi posledic lakote. 840 milijonov ljudi pa vsak dan strada in se bori za preživetje (Hunger Notes Online; Easterly 2007, 7, 223; UN-DESA 2009, 1; Macionis in Plummer 2012, 298). Učinki revščine so tudi medsebojno odvisni. Npr. podhranjenost otrok vodi k slabši koncentraciji v šoli, kar vpliva na šolski uspeh

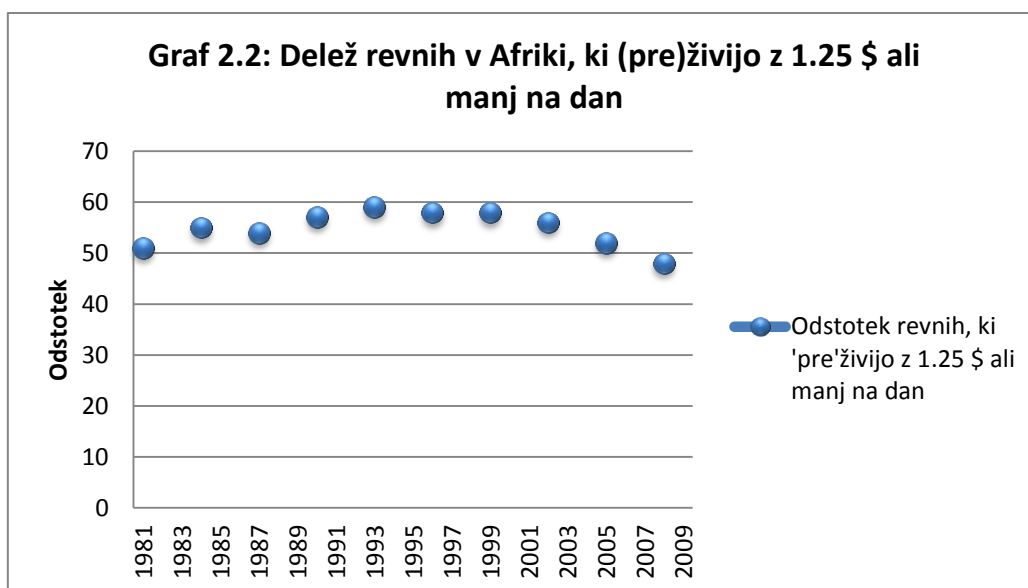
ali pa otrokom celo preprečuje obiskovanje pouka. Daljnoročno to zmanjšuje možnosti za zaposljivost in onemogoča pridobivanje prihodka, s katerim se lahko kupi hrano. Nadalje podhranjenost slabi imunski sistem, kar vodi k večji podvrženosti infekcijam in posledično k večji umrljivosti. Vsak dan zaradi posledic revščine življenje izgubi 240 tisoč otrok (Macionis in Plummer 2012, 282).

Finančna kriza je še dodatno otežila proces zmanjševanja revščine, saj je do leta 2010 zaradi nje službo izgubilo 34 milijonov ljudi, kar 64 milijonov ljudi pa je še dodatno padlo pod dohodkovno določen prag revščine. UNDP (2010, 6, 80) ocenjuje, da naj bi le v Afriki zaradi krize umrlo še dodatnih 50 tisoč otrok.

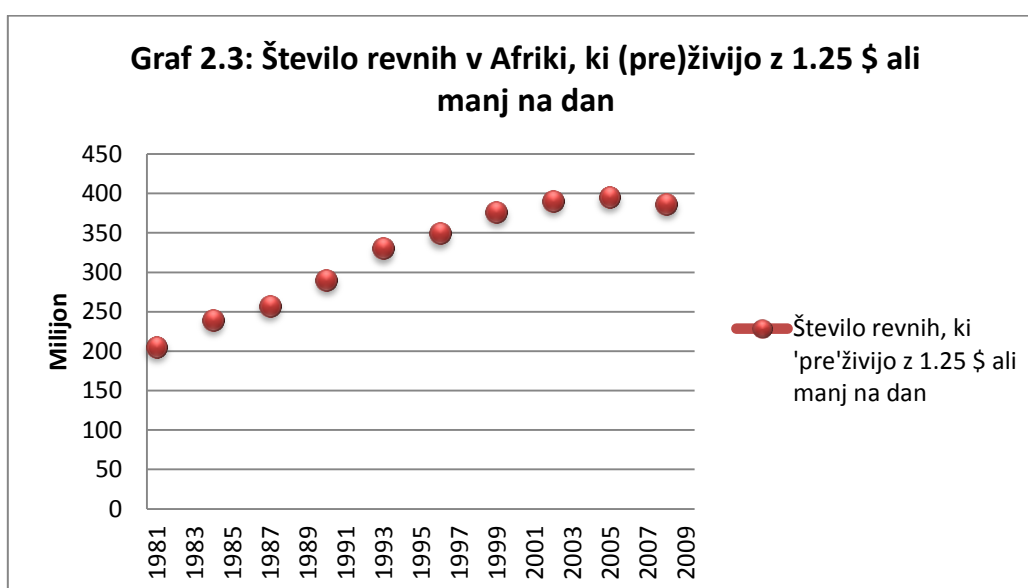
In čeprav je revščina prisotna po celem svetu je moja pozornost pritegnila predvsem Afrika. Macionis in Plummer (2012, 292) povzemata statistike po knjigi *Pocket World in Figures*, kjer so kot najrevnejše države na svetu opredeljene prav afriške države. Nadalje Svetovna banka na svoji spletni strani skozi različne raziskave nazorno prikazuje svetovni trend števila ljudi, ki (pre)živijo z manj kot 1.25 \$ na dan. Od leta 1981 pa do 2005, je število revnih ljudi globalno upadlo. Število se je zmanjšalo predvsem na račun Azije in Indije, medtem ko se je število revnih v Afriki občutno povečalo (UN-DESA 2009, 11, 16). Poleg tega, tudi Human Development Report (2010, 8, 97) poroča, da je Afrika celina, kjer je pojav večdimenzionalne revščine najpogostejši. Samo v Nigeriji je kar 93% prebivalstva revnih po definiciji večdimenzionalne revščine.

2.2.1 Trendi revščine v Afriki

Graf 2.2 prikazuje, da se je od leta 1981 do 2008 delež ljudi v Afriki, ki živijo pod dohodkovno določenim pragom revščine sicer zmanjšal iz 51 % na 48 % (The World Bank).

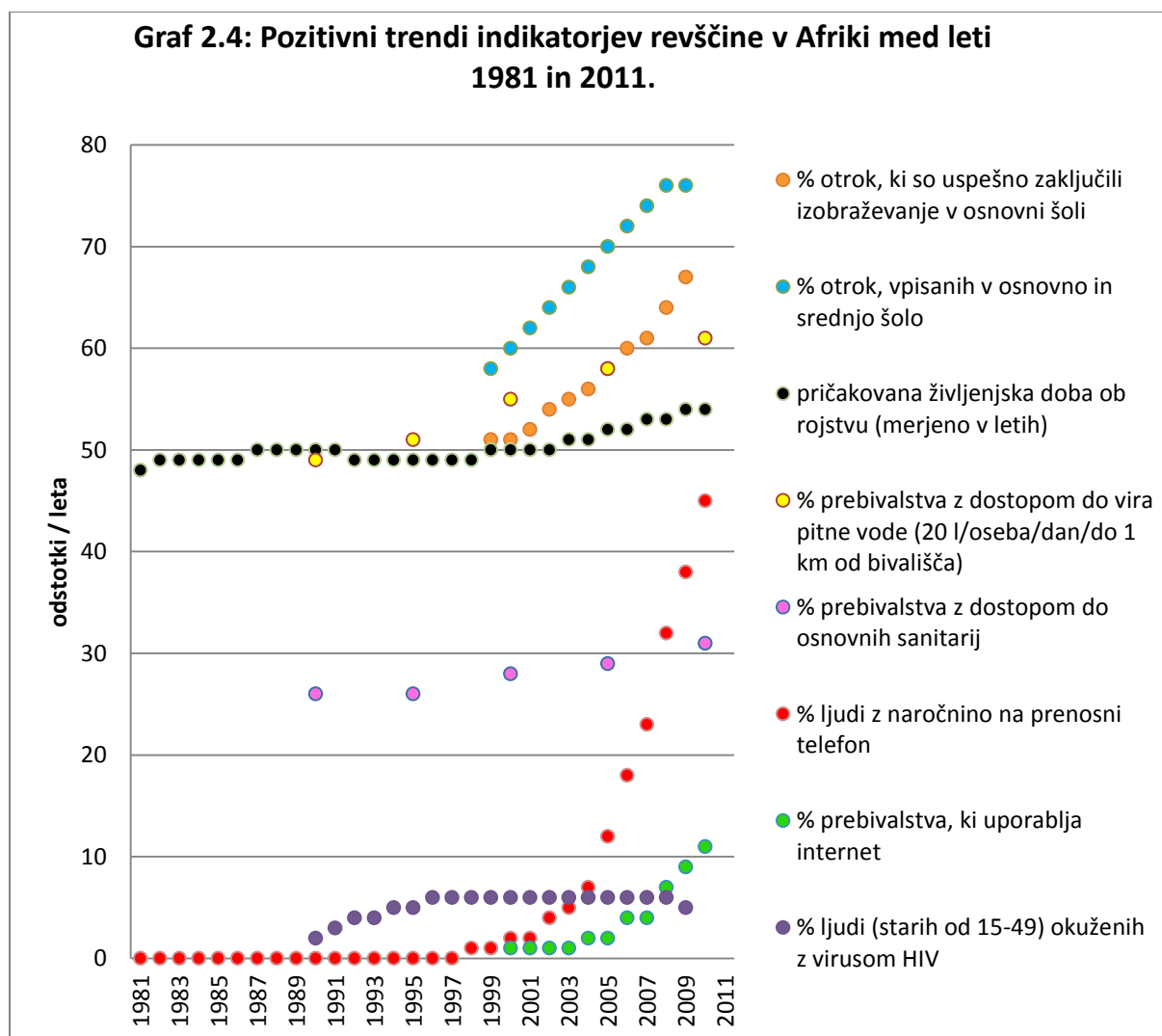

Graf 2.3 pa prikazuje, da se je število ljudi, ki živijo pod dohodkovno določenim pragom revščine občutno povečalo, namreč iz 205 milijonov v letu 1981 na 386 milijonov revnih v letu 2008. (The World Bank; Macionis in Plummer 2008, 260–97; UN-DESA 2009, 13–24). Tudi Woolcock (2009, 3–4) ugotavlja, da se je število revnih povečalo, čeprav se je delež revnih Afričanov zmanjšal. Pri tem seveda ne smemo zanemariti dejstva, da se je prebivalstvo v Afriki od leta 1980 do 2008 povečalo za več kot 100 % oz. za več kot 500 milijonov ljudi, kar je tudi znatno vplivalo na povečevanje števila ljudi, ki živijo v revščini (United Nations – Department of Economic and Social Affairs).

Kljub težavam, ki jih prinaša visoka stopnja rodnosti v Afriki, Thomas (2008, 478) ugotavlja, da poleg visoke stopnje revščine, še vedno obstaja tudi visoka stopnja lakote, umrljivosti mater, okuženosti z virusom HIV in AIDS-om, malarijo ter tuberkulozo. Samo v afriškem rogu 12 milijonov ljudi nima dostopa do hrane, čiste vode in do osnovnih sanitarij (Shah 2011) in vsak osmi otrok, ki je mlajši od petih let umre zaradi posledic lakote (Hunger Notes Online).

Kljub napisanemu vse le ni tako črno in nekateri trendi reševanja revščine v Afriki so se dejansko izkazali za pozitivne. Graf 2.4 prikazuje podatke, ki sem jih zbrala na spletni strani Svetovne banke (The World Bank) in Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD – IDS).

Podatki zajemajo pozitivne trende, ki se kažejo kot povečanje odstotka ljudi z dostopom do osnovnih sanitarij ter kot zmanjšanje odstotka ljudi okuženih z virusom HIV, itd. Npr. leta 1960 je bila pričakovana življenjska doba 41 let, kar pomeni, da se je do leta 2010 povečala za kar 13 let. Kljub napredku se je življenjska doba v 6. afriških državah zmanjšala glede na tisto iz leta 1970 (UNDP 2010, 32).

2.2.1.1 Trendi revščine v Afriki po letu 2000

Čeprav graf 2.3 prikazuje upad absolutnega števila revnih šele po letu 2005, graf 2.2 kaže, da je prišel odstotek revnih v Afriki, po letu 2000, upadati. Sprejetje Milenijskih ciljev v letu 2000 ni naključje in znatno vodi k povečanju pozitivnih trendov. Iz grafa 2.4 je razvidno, da se po letu 2000 povišuje odstotek asfaltiranih cest, prebivalstva z dostopom do interneta, telekomunikacij ter odstotka ljudi z dostopom do pitne vode. Zmanjšuje se je stopnja umrljivosti otrok, povečuje pa se je odstotek otrok, še posebej deklic, ki se izobražujejo (Easterly 2007, 123–5, 155–6, 167). Večje število otrok je vpisanih v izobraževalne programe, kar pa na žalost ne pomeni, da je izobrazba kvalitetna, saj se pogosto zgodi, da otroci kljub dokončani osnovni šoli ne znajo brati (UNDP 2010, 39).

Kot bo razvidno iz grafa 2.6, podrobneje predstavljenega v naslednjem poglavju, pozitivni trendi sovpadajo z enormnim povečanjem uradne razvojne pomoči Afriki. A kljub omenjenim napredkom in vsej pomoči, je zelo malo verjetno, da bi Afrika do leta 2015 dosegla razvojne cilje tisočletja (Mistry 2005, 675). Še več, Thomas (2008, 487) opozarja, da bi s trenutnim tempom ta celina potrebovala še vsaj 150 let za doseg prvega razvojnega cilja tisočletja, torej pri zmanjševanju revščine. Nedvomno takšen podatek zbuja dvom o učinkovitosti dosedanjih razvojnih strategij.

2.3 Razvojne strategije

Leta 2000 so politični vodje 189. držav podpisali Deklaracijo o Razvojnih ciljih tisočletja, med katerimi je eden od ciljev izkoreniniti skrajno revščino in lakoto (Moyo 2009, 45). Gordon Brown in Tony Blair sta leta 2005 v ospredje dnevnega reda zasedanja G8 na Škotskem postavila reševanje problema revščine. Akcija *Make Poverty History* je preplavila medije, svetovno znani pop izvajalci, kot so Bono in Bob Geldof, so organizirali *Live 8* koncerte z namenom ozaveščanja ljudi o revščini in prošnjo po povečevanju pomoči Afriki

(Easterly 2007, 8). Razvojna pomoč je postala kulturni proizvod in del zabavne industrije, razvoj je postal posel, podjetje in poklic. Zahod je koloniziral afriški diskurz o revščini, s takšnim udarom, kot je v prejšnjem stoletju koloniziral afriški kontinent (Niall Ferguson v Moyo 2009, ix), proces poseganja v Afriko pa je dobil novo obliko, zavito v celofan besed, znanih kot 'razvojna pomoč' (Easterly 2007, 21). Šest desetletij razvojnih strategij in 2300 milijard \$ razvojne pomoči (Easterly 2007, 10), od česar je bila skoraj polovica namenjena Afriki, so razlog, da Moyo meni, da živimo v kulturi razvojne pomoči (2009, xviii–xix).

2.3.1 *Miselno izhodišče razvojnih strategij*

Preden pričnem opisovati razvojne strategije Zahoda, se mi zdi izredno pomembno, da opišem izvor razmišljanja o razvojnih strategijah. Menim namreč, da lahko izhodišče najdemo v evrocentrični miselnosti in vrednotah. Evrocentrizem, ki je morda najbolj opazen postal v času imperializma in kolonizacije, pomeni, da druge kulture presojaмо z evropskimi očmi, jih podcenjujemo ali pa še huje, ignoriramo (Mohan 2007, 154–5). Max Zimani iz Global Zavoda je v aprilu 2012 na predavanju IRD Slovenija, zelo dobro izpostavil moč stereotipov, ki izhajajo iz evrocentrizma. Sodelujoče na predavanju je vprašal, kaj nam pride na misel ob besedah Afrika in pleme. Priznam, da sem si tudi sama, kot drugi, predstavljala na pol golega temnopoltega možakarja, ki pred hišo iz blata stoji s sulico v roki. Omenil je, da se sam pogosto srečuje s takšnim razmišljanjem in stereotipi, hkrati pa povedal, da je tudi sam član plemena, ki šteje več 10 milijonov ljudi. Max Zimani, ki je sicer temnopolit in prihaja iz Afrike, v resnici ni bil čisto nič drugačen od nas, ki smo sedeli v predavalnici, torej oblečen v jeans hlače in zelen pullover.

Ko govorim o stereotipih, na katere, kakor se je izkazalo, nisem imuna niti sama, izhajam iz znane Heglove dialektike odnosa med 'hlapcem in gospodarjem', ki jo opisuje v knjigi *Fenomenologija duha* (1998). Verjetno ne rabim na dolgo razglabljati o dejstvu, ki je tako otroško preprosto; brez gospodarja ni hlapca in brez hlapca ni gospodarja. Čeprav je pozicija gospodarja sprva iluzorna, se le-ta spremeni v realnost, ko jo kot resnično prizna hlapec. Vsaka teorija mora imeti svojo anti-teorijo, slednja pa potrjuje obstoj teorije. Npr. Evropa mora imeti svojo Afriko. Da je lahko Evropa 'boljša', pomeni, da mora biti nekdo 'slabši'. Teorija anti-teorije in evrocentrizem sta vidna že v osnovnih šolah, ko profesorji prikazujejo zemljevid sveta, kjer je Evropa na sredini zemljevida, medtem ko je Afrika nekje spodaj.

Na tej točki ne morem mimo zanimive knjige *The Atlas of the Real World: Mapping the Way We Live* (Dorling in drugi 2008), ki prikazuje realno sliko sveta, glede na perspektivo, iz katere gledamo. V knjigi lahko vidimo svet s perspektive revščine, kjer sta Azija in Afrika zavzeli osrednje mesto na zemljevidu, svet s perspektive lačnih otrok, itd. Posebno zanimiv se mi je zdel preprost zemljevid, ki prikazuje realno teritorialno velikost sveta, kjer lahko hitro opazimo, da je kar precej drugačen od tistega, ki nam ga prikazujejo v šolah. Namreč Afrika, namesto Evrope, na njem zavzema osrednjo pozicijo.

Dialektiko hlapca in gospodarja, sicer velikokrat zavitega v diplomatske floskule, lahko opazimo tudi v dimenziji mednarodnega in razvojnega sodelovanja, ta pa se kaže v odnosu Sever vs. Jug, Zahod vs. Ostali oz. tretji svet, mi vs. drugi, civilizacija vs. barbari, razvite države vs. nerazvite države, upnik vs. dolžnik, donator vs. prejemnik, profesionalec vs. amater, outsider vs. lokalna oseba, učitelj vs. učenec, doktor vs. pacient in še bi lahko naštevali (Henkel in Stirrat 2007, 175–6; Chambers 2005, 58–62; Thomson 2010, 18).

Težko rečem, da so afriške države nerazvite ali pa države tretjega sveta, medtem ko prav evropske kulture izhajajo iz afriških. Sicer so nas v šoli učili, da je Antična Grčija zibelka evropske kulture, pozabili pa so omeniti, da so grški veleumi svoje znanje hodili zajemati prav v Afriko. Kolikor mi je znano, tudi sodobni ali spretni človek izvira iz Afrike.

Kakorkoli že, mednarodna skupnost in razvojni diskurz največkrat uporabljajo izraze Zahod vs. države v razvoju, zato jih bom v magistrskem delu, zaradi lažjega sledenja literaturi, uporabljala tudi sama.

2.3.2 Razvojna vizija po 2. svetovni vojni

Že v 19. stoletju sta Amerika in Velika Britanija pomagali državam v razvoju v obliki hrane in subvencij oz. podpore za izgradnjo infrastrukture, vendar se je **1. val razvoja**, kot ga poznamo danes, začel šele v sredini 40. let prejšnjega stoletja. Povojni razvoj, se je pričel s konferenco v Breton Wood-u, kjer so se bogatejše države odločile, da je politično in ekonomsko stabilnost potrebno vzdrževati s finančnimi injekcijami, vbrizganimi direktno v že delujočo pravno in socialno infrastrukturo držav poraženk (Moyo 2009, 10–2). Razvojne agencije so začele rasti kot gobe po dežju in v tem času sta bili ustanovljeni tudi Mednarodna banka za rekonstrukcijo in razvoj (sedaj znana kot Svetovna banka) ter Mednarodni denarni sklad (IMF – *International Monetary Fund*) (Easterly 2007, 22).

Ker je Marshallov načrt za povojno rekonstrukcijo Evrope deloval izredno dobro, so za to ustanovljene organizacije morale najti drugačno namembnost, ki bi upravičevala njihov obstoj. V tem obdobju se je mednarodna skupnost prvič pričela osredotočati na ekonomsko manj razvita področja izven Evrope in razvoj usmerjala skladno s teorijo '*Big Push*'. Po tej teoriji so države v razvoju zapadle v past revščine, iz katere jih lahko reši 'le' Zahod s finančnimi investicijami in spremembo gospodarske organiziranosti. Strokovnjaki so verjeli, da lahko razvoj pospešijo z direktnim vlaganjem finančnega kapitala v vladne institucije, te pa naj bi po načelih klasične ekonomske teorije pospešile NTI in vodile k večji gospodarski rasti. Ekonomski učinek '*trickle down*' pa naj bi poskrbel, da bi se dohodki prerazporedili po celotnem prebivalstvu in tako dosegli tudi najbolj revne (Easterly 2007, 33, 187; Moyo 2009, 10–4).

Desetletje kasneje so razvojne strategije rahlo spremenile svojo smer. Razvojne agencije so denar pričele vlagati v industrializacijo, transportno in drugo infrastrukturo, ki pa je kljub desetletju milijonskih finančnih vložkov skoraj ni bilo moč videti (Moyo 2009, 14–5). Npr. v Sudanu je še danes le 60 kilometrov asfaltiranih cest (RTV Slovenija 2011). Spodletel poizkus gradnje infrastrukture v 60. letih je razvojne agencije prisilil, da so denar preusmerile v kmetijske projekte in druge projekte vzpostavljanja ali pa izboljšanja storitev izobraževanja in zdravstva. Do konca 70. let je v Afriko prišlo že 36 milijard \$ pomoči (Moyo 2009, 16–7) in kmalu je postalo jasno, da '*trickle down*' učinek ni prinesel pričakovanih rezultatov (Thomas 2008, 477).

Zaradi spodletele '*Big Push*' teorije, je Zahod začel razmišljati o drugačni intervenciji, ki je vključevala spodbujanje in razvoj prostega trga. Strokovnjaki so za neuspeh '*Big Push*' teorije krivili vladno vmešavanje v prosti trg, zato je, tako imenovani **2. val razvoja**, v 80. letih prejšnjega stoletja prinesel zunanje zadolževanje s strukturnimi posojili ter odpravo vladne intervencije in drugih nepopolnosti, ki naj bi kalile uspeh razvojnih strategij. Kmalu se je izkazalo, da so se v Afriki tržne spremembe dogajale prehitro in brez pravega razumevanja lokalnih karakteristik, institucij in navad, kar je v gospodarstvu Afrike pustilo katastrofalne posledice. S hitro spremembo pravil trgovanja je Zahod prekinil vezi, ki so že obstajale in svoje upe položil v institucije, ki so bile v tistem času še zelo šibke, ali pa sploh še niso bile vzpostavljene (Easterly 2007, 53–4, 58, 68, 88–9).

Poleg vsega je pričel Zahod svojo pomoč državam v razvoju pogojevati s subvencioniranjem le določenih sektorjev, z grobim uveljavljanjem demokracije ali pa z obvezo nakupa dobrin in

storitev od držav donatoric. Kljub temu, da je bilo vsem znano, da je stopnja korupcije v nekaterih državnih institucijah visoka in, da države ne spoštujejo danih pogojev, se finančni tokovi niso nikdar ustavili (Easterly 2007, 43–4).

2. razvojni val je zaznamovalo obdobje dolžniške krize, saj kar 11 držav v Afriki ni več moglo izpolnjevati svojih obveznosti do IMF in Svetovne banke. Potencialni bankrot teh držav je, poleg očitnih nevarnosti v sami državi, predstavljal tudi veliko nevarnost globalni finančni stabilnosti, prav tako pa je zamajal temelje obstoja razvojno-finančnih institucij. IMF in Svetovna banka sta se zato odločili nekatere dolgove odpisati in prestrukturirati način odplačevanja. V praksi je to pomenilo, da so državam v razvoju posodili še več denarja, kar pa je slednje potisnilo še globlje v brezno revščine (Easterly 2007, 198–204; Moyo 2009, 18–22, 38–9). Čeprav držav v razvoju ni nihče silil v sprejem novih posojil, je tovrstno poseganje pogosto vodilo v anarhijo in ničelno ali pa celo negativno gospodarsko rast. To dokazuje, da agresivni razvojni programi IMF in Svetovne banke niso imeli pozitivnih učinkov. Kljub temu, da zdravilo očitno ni pomagalo, so razvojne agencije pacientom leto za letom vbrizgavale isto zdravilo (Easterly 2007, 58–62, 188–9, 202).

Zaradi konsistentnega povečevanja števila revnih v Afriki ter vedno bolj peročega problema korupcije, so se razvojne agencije po letu 1990 pričele osredotočati na problem vladanja, političnih opcij ter slabih institucij. **3. val razvoja** je prinesel idejo o dobrem vladovanju (*good governance*) ali pa kakor bi jo poimenovala sama, idejo o vmešavanju Zahoda v notranjo politiko držav v razvoju. Pomanjkanje kredibilnih in verodostojnih institucij naj bi predstavljal enega izmed glavnih razlogov, da razvojna pomoč do tedaj ni imela večjih pozitivnih učinkov. Združene države Amerike (ZDA), IMF in Svetovna banka so menile, da je demokracija tista prava rešitev za povečevanje gospodarske rasti. Demokracijo, ki bi se morala širiti počasi, od spodaj navzgor (*bottom-up*), so pričeli vzpostavljati na silo, včasih tudi s pomočjo vojaških intervencij. Razvojne agencije so želele po hitrem postopku spremeniti tudi politične sisteme, tako kot so to prej počele z gospodarstvom. Čeprav se je korupcija v Afriki širila s svetlobno hitrostjo, so razvojne agencije denar še vedno pošiljale vladam, takšno odločitev pa upravičevale s tem, da je denar namenjen vladnim reformam (Easterly 2007, 13, 101–5, 138, 191, 273; Moyo 2009, 22–4).

Svetovna banka se je v želji po razbremenitvi odgovornosti odločila, da bo izvajala projekte, kjer naj bi države v razvoju prevzele lastništvo nad programi. Države naj bi s pisanjem strateškega programa za zmanjševanje revščine (PRSP – *Poverty Reduction Strategy Paper*),

same odločale, v katere projekte bodo usmerjale dodeljeno pomoč. Razvojne agencije so se tako, vsaj navidezno, odpovedale sugeriranju vladam in pogojevanju pomoči. Navidezno pravim zato, ker so odobrile le določene programe, kar državam v razvoju sporoča, kateri programi so 'dobri' in kateri ne. Namesto, da bi se ukvarjale z vsebino, sedaj države v razvoju večino časa namenjajo temu, da ugibajo kakšne programe bosta IMF in Svetovna banka podprli (Easterly 2007, 128–9, 152–4; Yunus 2007, 8. poglavje; Brown 2008, 237; Haughton in Khandker 2009, 6; Swidler in Cotts Watkins 2009, 5).

Svetovna banka sedaj priznava, da so razvojne agencije v okviru 3. vala razvoja le redko priznavale obstoj korupcije, anarhije, diktatorstva ipd. Čeprav so raziskave pokazale, da pomoč državam v razvoju zmanjšuje stopnjo demokracije, si razvojne agencije še vedno želijo vzpostaviti dobro vladovanje, a niso več prepričane o učinkovitosti dosedanjih razvojnih strategij. Po branju poročil o razvojnem napredku dobimo vtis, da je Svetovna banka zašla iz načrtane poti, saj pogosto navaja nasprotujoče si podatke. V istem poročilu iz leta 2004 navaja, da je Afrika s šibkimi institucijami največji razvojni problem, hkrati pa opisuje, da je v zadnjih letih tam viden ogromen napredek. Če sledimo poročilom še iz 80. let prejšnjega stoletja vidimo, da Afrika vsa ta leta ostaja najhujši razvojni problem in da tako opevani napredki v resnici ne obstajajo (Easterly 2007, 117–23).

Statistike kažejo, da v Afriki razvojna strategija finančne pomoči ni prinesla obljubljenega trajnostnega razvoja, gospodarske rasti in zmanjšanja revščine, a vendar je ostala osrednja razvojna strategija. Obdobje **4. vala razvoja** Moyo (2009, 26–30) poimenuje tudi kot obdobje vzpona glamurja pomoči, ki jo prevzamejo slavni politiki, hollywoodski igralci in znani glasbeni izvajalci. Na žalost pa se v medijih vse bolj izpostavlja vložek oz. '*input*' pomoči, namesto '*output*' oz. rezultatov, ki jih ta pomoč prinaša. Zdi se, da razvojne agencije delujejo po načelu, kdor več da, več velja (Easterly 2007, 161–3; Bamberger in drugi 2009, 3).

2.3.3 Razlogi za revščino v Afriki in neuspešnost razvojnih strategij

Woolcock (2011, 108) številčnost razlogov za povečano revščino opisuje kar z romanom Agathe Christie, *Umor v Orient ekspresu*, ki opisuje zgodbo o umoru. Tisti, ki ta umor razrešujejo na koncu ugotovijo, da so za umor krivi vsi. Zgodba o Afriki je torej sestavljena iz več poglavij, med katerimi so geopolitični in zgodovinski razlogi, slabe institucije in pomanjkljiva infrastruktura, hitra rast populacije, nalezljive bolezni, nasilni konflikti, slabo

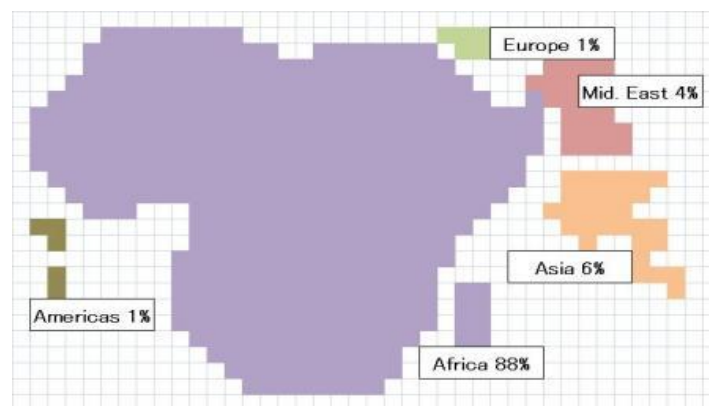
spoštovanje človekovih pravic in še bi lahko naštevali (OECD 2001, 43). Eno izmed glavnih poglavij pa zagotovo predstavlja tudi kolonialna zapuščina Afrike, ki otežuje izkoriščanje prednosti razvojnih strategij.

2.3.3.1 Kolonialna zapuščina

Čeprav Arcand (2011, 134) meni, da za razvojne probleme ne moreš kriviti kolonializma, se Woolcock, Easterly, Moyo in mnogi drugi strokovnjaki z njim ne strinjajo. Arcand svojo izjavo utemeljuje s tem, ko pravi, da sta bili tudi Avstralija in Nova Zelandija koloniji, ki pa nimata takšnih problemov, kot jih ima Afrika. A kolonialne zapuščine med državami se razlikujejo. Afrika je doživela 'ceneni kolonializem', kjer je bila zgrajena le minimalna infrastruktura z namenom izkoriščanja (Thomson 2010, 16). Kolonialisti niso vzpostavljali političnih institucij, v katerih bi si želeli tudi sami živeti, medtem ko so npr. v Ameriki, ustvarjali okolje, ki je bilo prijetno za bivanje in kjer so želeli ostati (Woolcock 2011, 108).

Veliko problemov izhaja še iz leta 1885, ko je Zahod na Berlinski konferenci Afriko razdelil na nenaravne enote. Praktično iz danes na jutri so oblikovali nove države, brez obzira na naravne in geografske danosti, etnične meje ter jezikovne razlike. Ko so razdelili ljudi iz 1000 plemen, z različnimi vrednotami, jeziki ter tradicijami, kolonialisti niso razmišljali o nacionalni pripadnosti in medsebojnem zaupanju novih državljanov. Prav medsebojno zaupanje predstavlja problem predvsem zato, ker pomanjkanje zaupanja povečuje možnosti etničnih trenj, ki pa pogosto eskalirajo v državljanske vojne. Poleg etničnih vzgibov, razloge za oborožene konflikte predstavljajo tudi iredentizem, separatizem, poseganje po naravnih virih (nafta, diamanti), nelegitimno in nelegalno prisvajanje vladnih institucij ter na splošno delovanje v razvojnem okolju, ki vedno zagotavlja denar in nikoli ne sankcionira (Easterly 2007, 20, 255–6, 268; Moyo 2009, 31–3, 59–60, 151; Macionis in Plummer 2012, 291). Afrika je edina regija na svetu, kjer se število oboroženih konfliktov povečuje (Moyo 2009, 59). Spletna stran *Stealth Conflicts* je objavila zanimiv zemljevid, ki kaže odstotek smrtnih žrtev, ki so zaradi konfliktov nastale med leti 1990 in 2007. Kvadrati na grafu 2.5 prikazujejo svet iz percepcije stopnje umrljivosti povezane s konflikti. Šokanten podatek je, da Afrika na tem zemljevidu zavzema kar 88 % površine.

Graf 2.5: Smrtne žrtve v Afriki, ki so zaradi konfliktov nastale med leti 1990 in 2007

Vir: Stealth Conflicts

V zadnjih petih desetletjih je kar 40 milijonov Afričanov umrlo v oboroženih spopadih (Moyo 2009, 60). Čeprav so nekoč živeli složno, se danes bojujejo krščanski jug z islamskim severom, nomadi z naseljenimi kmeti, poljedelci z živinorejci in ena etnična skupnost z drugo (Der Spiegel 2012, 31). Od leta 1989 je bilo v oborožene spopade vpletenih že 28 Subsaharskih držav. Med njimi so še danes Angola, Sudan, Sierra Leone, Etiopija, Burundi, Kongo in še bi lahko naštevali. Zahod pri konfliktih ni dosti pomagal, če pogledamo podatek, da je zgolj Amerika, med hladno vojno, v Afriko poslala orožje v vrednosti 1.5 milijarde \$ (Shah 2011). Iz konfliktov izhajajo negativne ekonomske posledice, ki terjajo nepotrebne smrtne žrtve in državam ne puščajo energije za gospodarsko obnovo. Izhajajoče grožnje se prelivajo iz ene države na drugo in se ne nazadnje odražajo tudi globalno, npr. v obliki povečanih tokov beguncev in migrantov ki se selijo v Zahodne države (Easterly 2007, 20, 255–6, 268; Moyo 2009, 31–3, 59–60, 151).

Statistike kažejo, da so nenaravne države povezane z manjšim dostopom do čiste vode, večjo umrljivostjo otrok, manjšo stopnjo demokracije in drugimi dejavniki, ki povzročajo revščino ali pa iz nje izhajajo (Easterly 2007, 257–8). In ne le to, nenaravna delitev je poleg notranjih konfliktov povzročila tudi boj v iskanju virov preživetja. Z delitvijo so bile nekatere države zaklenjene v notranjost celine in tako odrezane od virov preživetja. Kolonialisti so za afriško ljudstvo vzpostavili le minimalni zdravstveni in izobraževalni sistem, s katerim so lahko zadovoljevali svoje imperialistične težnje (Shah 2011). Slaba vzpostavitev infrastrukture danes otežuje trgovino, s čimer je Afrika v nekonkurenčnem položaju. Suženjstvo, izvažanje najbolj vitalne delovne sile v tujino, slabo plačano delo v obdobju kolonializma in

monokulturno kmetijstvo je le še dodatno oslabilo gospodarstvo (Diaz 2008; Thompson 2010, 15, 18–19).

Kolonializem je za seboj pustil tudi problem slabih povezav med državo in družbeno skupnostjo. Države niso bile legitimno vzpostavljene, administratorji držav (ki so bili največkrat Afričani sami) pa niso odgovarjali afriškemu ljudstvu (Easterly 2007, 239). Moč, ki so jo imperialisti postavili v roke domačega prebivalstva, se je pretvorila v obstoj neomejene moči tradicionalnih elit. Tradicionalni vodje so dobili možnost prostega vodenja države, saj je bil edini pogoj ne-oviranje imperialističnih interesov (Easterly 2007, 241–3; Thomson 2010, 16–7). Vodje so po osamosvojitvi posameznih držav svojo pozicijo obdržali in, kakor pravi Woolcock (2011, 108), sedaj delujejo po principu romana George Orwella, 'Živalska farma'. Afriški vodje naj bi bili rešitelji pred kolonizatorji, v resnici pa so postali avtoritativni, moči željni ljudje, ki jih ne skrbi za dobrobit svojega ljudstva (Easterly 2007, 242–3).

Posledice surove tranzicije iz kolonializma v družbo, odvisno od razvojne pomoči, lahko pripisujemo tudi pomanjkanju dobrih, verodostojnih, transparentnih in kredibilnih institucij, ki pa so predpogoj za gospodarsko stabilnost (Easterly 2007, 19; Moyo 2009, 35). Razvojni programi so bili zato usmerjeni v vnašanje demokracije v družbo, in res je, da se je stopnja demokracije po letu 1990 povečala. Raziskave pa kažejo, da so lahko demokratične države prav tako ali še bolj naklonjene korupciji, kot so avtokratične vlade (Easterly 2007, 123–5). Transparency International (2012) na svoji spletni strani vsako leto objavi rezultate raziskave indeksa percepcije korupcije. Stopnjo korupcije merijo s številčno lestvico od 1 do 10, kjer najvišjo možno stopnjo predstavlja št. 1, najnižjo pa št. 10. Rezultati za leto 2011 kažejo, da imajo najmanjšo stopnjo korupcije Nova Zelandija z oceno 9.5 ter Finska in Švedska z oceno 9.3, med tem ko se večina afriških držav uvršča med države z največjo stopnjo korupcije. Najslabše so se uvrstile Somalija z oceno 1.0, Sudan z oceno 1.6 in Burundi z oceno 1.9. Bocvana z oceno 6.1 je najbolj ocenjena država v Afriki. Pravzaprav je stopnja korupcije Bocvane identična Portugalski in celo nižja kot v Sloveniji, ki je ocenjena s 5.9.

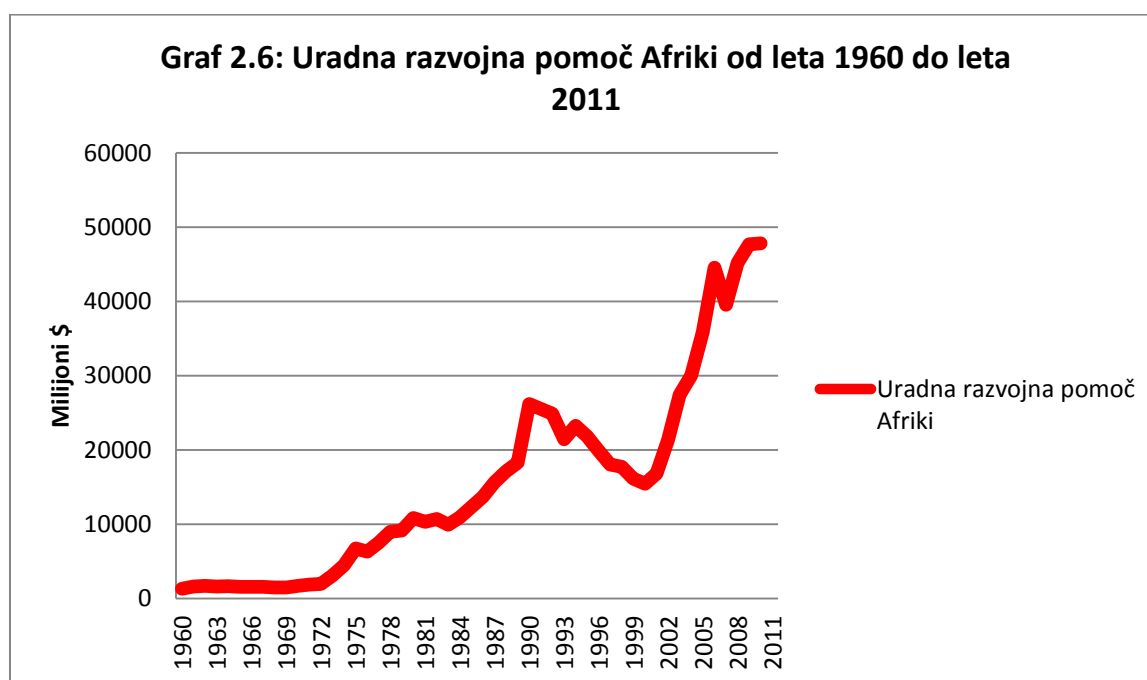
2.3.3.2 Pasti finančne pomoči

Čeprav ekonomski, sociološki, razvojni in antropološki strokovnjaki kot so M. Woolcock, A. Sen, B. Easterly, R. Chambers, P. Collier, D. Moyo in mnogi drugi glasno opozarjajo na neučinkovitost razvojne pomoči, predvsem finančne, v obliki podpore, donacij, subvencij in

'poceni' posojil, se v medijih še vedno govori o obsežnih donatorskih akcijah in o velikih dobrodelnih koncertih. Vsi govorijo o tem, koliko denarja so nalili v razvojni kozarec, pozabijo pa povedati, da kozarec pušča in da včasih, najbolj revni iz njega ne morejo narediti niti požirka. Redki se sprašujejo ali pomoč dejansko deluje ali le škodi, in Afriko potiska še globlje v revščino?

Finančna pomoč je že več desetletij eden največjih virov prihodkov Afrike (Moyo 2009, 25).

Graf 2.6 prikazuje trend naraščanja uradne razvojne pomoči v Afriki, ki začne strmo naraščati z začetkom energetske krize leta 1973 in narašča vse do leta 1990. Padec po letu 1990 lahko pojasnimo z naveličanostjo Zahoda nad slabimi rezultati razvojnih strategij ter s koncem hladne vojne (Easterly 2007, 161). Kljub veliki finančni pomoči med leti 1970 in 1998 se je relativna revščina povečala iz 11 % na 66 % prebivalstva (Moyo 2009, 47). Gospodarska rast je po letu 1960 pričela upadati, v 80. in 90. letih pa je dosegla celo negativne vrednosti. Večina afriških držav je bila leta 2000 finančno na slabšem kot nekaj desetletij prej (Thomas 2008, 476–7).

Problem finančne pomoči v Afriki je zelo dobro povzel glavni ekonomist, nekdanj delujočega, britanskega oddelka za trgovino in industrijo: »*They know its crap, but it sells the T-shirts*«

(Moyo 2009, 46). Vlade, razvojne agencije, ekonomisti in razvojni delavci se zavedajo, da finančna razvojna pomoč v Afriki ne prinaša zelenih rezultatov. Čeprav je morda res povečala gospodarsko rast v Afriki, pa ni uspela ustvariti infrastrukture in pogojev za izkoriščanje novih priložnosti (OECD 2001, 44). In kljub temu, da IMF in Svetovna banka opozarjata, da finančna pomoč verjetno ne bo prinesla razvoja, pomoči v obliki finančnih sredstev ne ustavita. Moyo (2009, 46–7) meni, da je ravno pomoč tista, ki je kriva za revščino v Afriki in kot rešitev predlaga postopno ukinjanje finančne pomoči.

V nadaljevanju bom pokazala, da ima finančna razvojna pomoč tudi negativne posledice, ki se medsebojno povezujejo in tako povečujejo svoje negativne učinke. Izpostavila bom predvsem pet problemov: miselno rigidnost, stroškovno neučinkovitost, slabo ciljanje, težko vzdrževanje razvoja in odvisnost od donatorjev.

2.3.3.2.1 Problem miselne rigidnosti

Eden izmed osnovnih problemov finančne razvojne pomoči je konstantna obremenjenost strokovnjakov z velikim planom in posledična rigidnost pri razmišljanju o morebitni spremembi razvojnih strategij. Razvojno pomoč dojemajo kot strategijo, ki ima na vse države podoben učinek in delujejo v skladu z načelom '*one size fits all*' (Pritchett in Woolcock 2004, 192).

Moje mišljenje je, da vse razvojne agencije ne delujejo vedno v skladu z načeli pacifizma, notranjih moralnih načel in nekega višjega, dobrodelnega etosa. Da gre za razvojni posel, Moyo (2009, 54) dokazuje z dejstvom, da skoraj pol milijona ljudi živi neposredno od poklica v razvojnem sektorju, posredno pa seveda še veliko več. 2.500 ljudi je zaposlenih v IMF, 10.000 v Svetovni banki, 5.000 v agencijah Združenih narodov ter 25.000 v registriranih nevladnih organizacijah, in še bi lahko naštevali. Morda finančne pomoči, kljub negativnim učinkom, agencije ne želijo ustaviti zaradi lastne koristi. Obstoje veliko število razvojnih agencij torej ni vedno pozitivna lastnost, saj prevelika razpršenost lahko pomeni slabo ciljanje in napačno usmerjanje sredstev, slabo koordinacijo, neotipljivost rezultatov in razpršeno odgovornost (Easterly 2007, 168; Evropska komisija 2011, 50). Poleg tega Alesina in Dollar (2000) z raziskavo dokazujeta, da razvojna pomoč ni vedno namenjena najbolj revnim, pač pa se deli predvsem po ključu političnih zavezništev ter strateških interesov. Tako npr. ZDA

svojo pomoč pogojujejo z demokratizacijo in strateškimi interesi, Francija pa najraje pomaga svojim bivšim kolonijam.

2.3.3.2.2 Problem finančne neučinkovitosti

Da je finančna pomoč velikokrat neučinkovita pričajo v drugem poglavju omenjeni argumenti, predvsem pa je to razvidno, če povežemo rezultate grafa 2.6 in grafa 2.3, kjer lahko vidimo, da kljub povečani uradni razvojni pomoči, število revnih ljudi v Afriki narašča. Arcand (2011, 129) o finančni pomoči meni slednje:

Najlažje je misliti, da revščino rešujemo z denarjem. Nekaj že, vendar to ni dolgoročna rešitev. Gre za spreminjanje politik. Še nobena država, ki je trpela visoko stopnjo revščine, se ni iz nje rešila le s pomočjo Svetovne Banke, Unicefa, Razvojnega programa Združenih narodov ali IMF. Ko sta ZDA in Velika Britanija postali veliki industrijski velesili, tam ni bilo nobenih Brettonwoodskih institucij in nobenih Združenih narodov. Absurdno je torej misliti, da bodo te institucije rešile problem revščine.

Zelo težko je razumeti, kako se lahko Evropska unija proglašja za največjo donatorico razvojne pomoči (Concord Aid Watch 2008, 2–3), medtem ko s subvencijami uničuje države v razvoju (Arcand 2011, 131). Raziskave kažejo, da Afričani vsako leto utrpijo najmanj 500 milijard \$ škode na račun subvencij, ki jih Evropska unija in druge Zahodne države podeljujejo svojim državljanom. Moyo (2009, 115) naredi groteskno primerjavo: evropska krava s pomočjo subvencij na dan za preživetje dobi 2.5 \$, medtem ko se pričakuje, da bodo ljudje preživeli z 1.25\$ na dan. Glede na to, kako 'močno' moralno dolžnost občutimo Evropejci do reševanja revnih, bi pričakovala, da bomo skladno s tem sprejemali tudi dobre politike, ki ne bodo uničevale dolgoročne prihodnosti Afrike.

Velik problem predstavljata tudi nepotizem in korupcija. Finančna pomoč je tista, ki jo je najlažje ukrasti (Woolcock 2011, 111). Celo razvojne agencije, kot je Svetovna banka, priznavajo, da pri finančni pomoči vedno obstaja nevarnost, da se sredstva nekje po poti 'izgubijo'. Denar po navadi konča v žepih funkcionarjev in le redko doseže prave naslovnike. In čeprav je to 'javna skrivnost', takšno vedenje ni sankcionirano. Še več, razvojne agencije 'sponzorirajo' prav države z najbolj skorumpirano in avtoritativno vlado. Nadalje, afriške vlade finančno pomoč vidijo kot stalen in zanesljiv dohodek. Dokazano je, da finančna pomoč povečuje stopnjo korupcije in pri življenju ohranja skoraj vse afriške politične elite, ki živijo v vilah, z denarjem v tujih bankah ter sorodniki v državni upravi (Easterly 2007, 229; Moyo 2009, 36, 48–53). Vlada, ki odgovarja za svoja dejanja, je tista vlada, ki je ekonomsko

odgovorna in bo vodila k razvoju, v ljudeh pa mora ponovno vzpostaviti medsebojno ter generalizirano zaupanje (Moyo 2009, 57).

Vlade z visoko stopnjo korupcije se pogosto vmešavajo v sodno vejo oblasti, ne varujejo ljudstva, kršijo človekove pravice in z dolgo vrsto birokratičnih ovir ustvarjajo neprivlačen trg za TNI. Korupcija, pomanjkanje kredibilnosti, politično nestabilno okolje in birokratske težave odvrčajo tuje investitorje, čeprav Afrika ponuja cenovno ugodno delovno silo in bi načeloma morala biti idealen kandidat za pridobitev NTI. Z zmanjševanjem NTI se zmanjšuje tudi gospodarska rast in možnosti za zaposlovanje, povečuje pa se stopnja revščine. Kot odgovor na povečanje revščine, razvojne agencije zopet na pomoč priskočijo s finančnimi sredstvi, in tako se začaran krog finančne pomoči nikoli ne konča (Mistry 2005, 668; Moyo 2009, 48–53, 98–9).

Trend na tem področju se sicer izboljšuje, a zaradi korupcije, slabih povezav, telekomunikacijskih možnosti in ostale infrastrukture, Afrika močno zaostaja za ekonomsko razvitimi državami. Npr. Kitajci, zaradi velikih transportnih stroškov avtomobile v Evropo pošiljajo iz Kitajske namesto iz Afrike, ki je sicer geografsko bližje Evropi. Poleg tega se poslovneži z odporom soočajo z afriško birokracijo, kjer postopek za ustanovitev podjetja traja okoli 430 dni, zahteva 15 različnih postopkov ter verjetno kakšno podkupnino. Kitajska danes predstavlja največjega tujega investitorja v Afriki, ne zaostajajo pa niti Indija, Japonska, Turčija in Rusija. Kitajci hrepenijo predvsem po nafti, zato države brez naravnih virov niso deležne večjih investicij (Moyo 2009: 98–104, 111–3).

Ekonomski '*trickle down*' učinek torej ne vzdrži, saj dokazi v Afriki kažejo, da se gospodarska rast ne odraža vedno na državni ravni in njeni pozitivni učinki pogosto ne dosežejo najrevnejšega prebivalstva (Oakley in Clegg 1999, 32; Swidler in Cotts Watkins 2009, 10–1). Ekonomska neenakost znotraj države se tako povečuje, saj le peščica ljudi obogati, med tem ko je večina prebivalstva pahnjena še globlje v začaran krog revščine (Thomas 2008, 477).

2.3.3.2.3 Problem odvisnosti od donatorjev

Del odgovornosti za nastalo revščino v Afriki zagotovo nosita tudi IMF in Svetovna banka, ki sta s svojim '*top-down*' načinom delovanja ustvarili celino, ki je fizično in psihično odvisna od razvojne pomoči in poceni posojil. Zadolževanje držav v Afriki je pustilo sledi na najrevnejšem prebivalstvu, ki pa jih pomoč ni nikoli dosegla (Diaz 2008; Easterly 2007, 134, 206–7; Macionis in Plummer 2012, 291–2).

2.3.3.2.4 Problem neuspešnosti v ciljanju in v doseganju ciljev

Čeprav so s pogojevanji pomoči (ustvarjanje demokracije, denar namenjen v točno določene projekte, ipd.) razvojne agencije med drugim želele zajezi problem korupcije, se je ustvaril nov problem. Nacionalne elite si pogosto lastijo stalne prihodke iz naslova pomoči in zaradi tega pogosto ne vidijo potrebe po spremembah in ne poznajo potreb svojega ljudstva. Svetovna banka je ugotovila, da je bilo v preteklosti kar 85 % sredstev razvojne pomoči določenih za specifično porabo, uporabljenih v druge namene (Moyo 2009, 39, 66). Iz nepoznavanja lokalnih karakteristik izhaja tudi, po mojem mnenju, en največjih problemov razvojne pomoči. To je slabo ciljanje, kar pomeni, da revne skupnosti finančne pomoči pogosto ne vidijo ali pa je usmerjena v projekt, ki določeni skupnosti ne omogoča boljšega življenja in ne rešuje problema revščine. Problem je slaba identifikacija problemov.

2.3.3.2.5 Problem trajnostnega razvoja

Iz slabega prepoznavanja resničnih potreb izhaja tudi problem trajnostnega razvoja. Velikokrat so projekti, ki jih financira Zahod, zastavljeni tako, da se po nekaj letih zaključijo, hkrati pa se ustavijo finančni prilivi za vzdrževanje. Če ljudje določenega projekta sploh niso potrebovali, po končanem projektu niti ne bodo imeli želje po vzdrževanju le-tega. Če pa je bil projekt vzpostavljen brez posvetovanja z lokalnim prebivalstvom, se lahko zgodi, da bi sicer revni s projektom radi nadaljevali, a ga zaradi pomanjkanja sredstev ne morejo financirati (Japan International Cooperation Agency). Lahko pa se zgodi obratno, da afriške vlade ne morejo porabiti vseh finančnih sredstev, ker preprosto nimajo prave infrastrukture ali pa dovolj izobraženega kadra (Moyo 2009, 54–5). Poleg tega raziskave kažejo, da hitra gospodarska rast ni pozitivno povezana s trajnostnim razvojem (UNDP 2010, 5).

2.3.4 'Načrtovalci' vs. 'Iskalci'

William Easterly v svoji knjigi *The White man's burden* opisuje dva načina ustvarjanja razvojnih strategij. Prvi so *načrtovalci* (*Planners*) in drugi *iskalci* (*Searchers*). *Načrtovalci* so tisti strokovnjaki ali pa organizacije, ki same sebe dojemajo kot velike in edine rešitelje držav v razvoju, in verjamejo, da lahko revščino eliminirajo z odkritjem globalne rešitve. Njihove besede so velike, obljube pa pogosto prazne (Bučar in Jerman 2010, 7). Iz udobnih naslonjačev na Zahodu odločajo o revnih in iščejo en in edini pravi načrt, ki bo vsem ljudem pomagal stopiti iz začaranega kroga revščine. njihova značilnost je, da razvojne strategije

prodajajo revnim, brez zavedanja o tem, ali so stranke z nakupom sploh zadovoljne. Na drugi strani pa obstajajo *iskalci*, ki verjamejo, da lahko rešitev za revščino v neki družbi najdejo le tisti, ki v tej družbi živijo, saj sami najbolj poznajo razmere in potrebe njihovega okolja. Iskalci se tako prilagajajo lokalnim posebnostim, ugotavljajo kakšne so predispozicije družbe in ali so njihove stranke (revni), zadovoljne z nakupom (razvojno strategijo). Iskalci se osredotočajo na posamezne projekte, kot je npr. urejanje sanitarij v vasi, medtem ko se načrtovalci ukvarjajo z bolj splošnim problemom, kot je npr. povečevanje gospodarske rasti (Easterly 2007, 5–7, 159). Slednji svoje strategije oblikujejo na osnovi raziskav razvojnih agencij. Poleg tega, da se podatki OECD in Svetovne banke pogosto razlikujejo, statistike tudi ne zajemajo najbolj marginaliziranih skupin, kot so npr. begunci in nomadi (Godinot 2006, 28–9). Iskalci so tisti, ki gredo na teren in fizično poiščejo najbolj revne in skupaj z njimi skušajo najti rešitve. Argumenti, ki so predstavljeni v tem poglavju, nas pripeljejo do točke, kjer lahko z gotovostjo trdimo, da razvojne strategije po drugi Svetovni vojni spadajo med tako imenovane '*načrtovalce*'.

Ker se cilji načrtovalcev niso materializirali in čeprav denar igra pomembno vlogo v razvoju, je v krogih razvojne industrije vedno bolj priznana postala vloga *iskalcev*. Poleg strokovnjakov, kot so M. Yunus, A. Sen in R. Chambers, vlogo iskalcev v uradnih dokumentih in poročilih priznavajo tudi Evropska unija, Svetovna banka in IMF (Easterly 2007, 127, 171). Nadalje OZN dokazuje, da se lahko revščina učinkovito in uspešno rešuje tudi z neekonomskimi strategijami (UNDP 2010, 63). Vedno bolj se priznava potreba po sodelovanju skupnosti v vseh fazah izvajanja razvojne strategije, išče se '*feedback*' s strani revnih in spodbuja se usklajevanje institucij in infrastrukture z lokalnimi značilnostmi. Afriško ljudstvo samo najbolj ve, kaj potrebuje in česa ne. Revni so sami najboljši iskalci in ni jim več potrebno čakati na Zahodne direktive. Prihodnost reševanja revščine je v odpravljanju preprek in ustvarjanju priložnosti, ter v miselnosti, da morajo biti revni ljudje tako načrtovalci in izvajalci razvojnih strategij, kot tudi koristniki rezultatov teh strategij. Cilj razvojnih strategij mora biti ustvarjanje priložnosti (Sen 2000, xii, 11, 53; Easterly 2007, 23–5, 300; UNDP 2010, 1–9). V tej luči bom v tretjem poglavju predstavila razvojno strategijo, o kateri ne beremo prav pogosto in se imenuje participativni razvoj.

3 PARTICIPATIVNI RAZVOJ

“Whenever you are in doubt /.../ Recall the face of the poorest and weakest man whom you may have seen, and ask yourself if the step you contemplate is going to be of any use to him. Will he gain anything from it? Will it restore him to a control over his life and destiny? True development puts those first that society puts last.”

Mahatma Gandhi (Pyarelal in Mahatma Gandhi 1958 ,65)

Čeprav ideja o participativnem razvoju obstaja že približno 80 let, je okoli leta 1980 prvič v zgodovini razvojnih strategij v ospredje prišel koncept participacije deležnikov (Abraham in Platteau 2004, 210; Hickey in Mohan 2008b, 20–1). Ideja je zelo preprosta. Namreč gre za iskanje že obstoječega znanja in njegovo kanaliziranje v konkretne akcije. Pri PR gre bolj za filozofijo, kot za dejanski program ali projekt. PR je pristop in način, na katerega se izvaja določen projekt. Tudi najboljši razvojni strokovnjaki težko zaznajo vse probleme in prioritete revnih v neki družbi. Ker takšno nerazumevanje vodi v oblikovanje strategij, ki ne naslavljaajo problemov revnih v celoti, je pomembno, da poleg akademskega znanja pridobimo tudi lokalno znanje ljudi, ki se z revščino soočajo na dnevni in osebni ravni (Courtney in drugi 2006, 2; Wresinski 2006, 17).

3.1 Koncept participacije

Po pregledani literaturi sem ugotovila, da ne obstaja enotna definicija participacije, čeprav le-ta predstavlja osnovni element PR. Chinsinga (2003, 131) participacijo, poetično predstavlja kot življenjsko pomembno kri sodobnih strategij za izkoreninjanje revščine. Van Heck (2003, 6) našteva različne definicije: participacija, kot promocija sodelovanja ljudi pri načrtovanju, implementaciji ter v uživanju sadov strategije; participacija, kot senzibiliziranje ljudi, da postanejo bolj dovzetni za sodelovanje v razvojnih programih; participacija, kot vključenost ljudi v akcije, ki izboljšujejo njihovo dobrobit. Jennings (2000, 1–2) jo definira kot vključenost lokalnega prebivalstva in včasih tudi drugih deležnikov v proces načrtovanja in implementacije programa, ki bo spremenilo njihovo življenje ter temelji na verovanju, da so revni sami zmožni ustvarjati svojo prihodnost.

Sama o participaciji razmišljam kot o akciji, ki spremeni razmerje moči med ljudmi, ki živijo v revščini in med razvojnimi akterji. Sprememba se morda zdi lahka in vprašamo se, zakaj se tega nismo spomnili že prej. A če se samo spomnimo dialektike gospodarja in hlapca, lahko opazimo, da je to balansiranje moči za Zahod lahko izredno težko. Namreč PR od nas zahteva spremembo miselnosti. Medtem ko tradicionalne razvojne strategije na revne ljudi gledajo kot na žrtve, ki jih je potrebno rešiti, strategija PR ponuja drugačen pristop. Revni tu predstavljajo vrelce modrosti, imetnike neizkoriščenega znanja ter sposobne podjetnike.

S slednjim se strinja tudi Arcand (2011, 130–1),

Vzemi kogarkoli iz revne soseske v Dakarju ali iz Porta-au-Prince in jih postavi v New York ali pa v Montreal. Ti ljudje so popolni podjetniki. Ni problem v ljudeh, pač pa v institucionalnem okolju, v katerem živijo in funkcionirajo. Pogledaš si lahko haitške skupnosti v Miamiu, New Yorku ali Montrealu in vidiš, kako dobro funkcionirajo. Isto se dogaja z afriškimi skupnostmi. Ljudje so ljudje, ni važno ali so beli, črni, rumeni ali roza. To ni pomembno. /.../ ne pravim, da postanejo milijonarji...ampak jim gre čisto dobro.

Woolcock (2011, 109) pa o problemu dojemanja ljudi kot žrtve dodaja,

Tako to želijo prikazati mediji, ko se organizacije odločijo zbirati donacije oz. prispevke za namen reševanja revščine. Socialna psihologija marketinga stremi k temu, da skuša predstaviti ljudi kot nič hudega sluteče žrtve določenega sistema ali situacije. /.../ Tudi v najrevnejših državah, kot so Siera Leone in Liberija, obstajajo mehurčki, kjer je inovacija prisotna in obstajajo ljudje, ki so ugotovili, kako si lahko sami izboljšajo življenje. Delo razvojne politike je, da ugotovi, kje so ti mehurčki in preuči, kako se ti primeri dobre prakse lahko replicirajo oz. povečajo svoj obseg tudi na drugih lokacijah.

Participacija pomeni, da moč odločanja damo v roke revnih in zaupati moramo, da se bodo odločili pravilno. To ne pomeni, da revni ne potrebujejo pomoči, pač pa le, da jim damo možnost, da se sami odločijo, kdaj potrebujejo pomoč in kakšno vrste pomoči jim lahko pomagamo zagotoviti (Easterly 2007, 173, 181, 318). Prav tako to ne pomeni, da se strategija PR ne more izvajati sočasno z drugimi razvojnimi strategijami. Prav nasprotno, PR je dopolnilna strategija, brez katere menim, da razvoj ne more biti učinkovit, uspešen in trajnosten (Van Heck 2003, 3; Akpomuvie 2010, 88, 90; Woolcock 2011, 113). Za celosten razvoj je potrebna tudi centralna vlada, ki igra pomembno vlogo pri gospodarskih in razvojnih programih na nacionalni ravni (Japan International Cooperation Agency). Včasih je potrebno

za namen preživetja spreminjati na tisoče let stare tradicije ali pa se preseliti iz okolja, kjer so živeli predniki, zato je še toliko bolj pomembno, da imajo ljudje možnost odločanja pri spremembah lastnega življenja.

3.2 Geneza koncepta participativnega razvoja

Strategija PR je razvijajoči se koncept. Čeprav ni nikjer jasno določen in razjasnjen, ter se o sami definiciji ne razpravlja pogosto, je skozi desetletja subtilne prisotnosti v razvojni sferi občutno povečal svojo vlogo. Participacija v razvojni teoriji in praksi predstavlja enega izmed osnovnih pojmov, s katerim se razvojni akterji, hote ali pa nehote, redno srečujejo. Koncept PR se razvija, tako kot se razvija koncept demokracije. Danes si težko predstavljamo izvajanje točno takšne demokracije, kot so jo izvajali v antični Grčiji, kjer so npr. le redki imeli volilno pravico. Prav tako ima tudi PR tekom različnih obdobij drugačne karakteristike. Hickey in Mohan (2008b) opredeljujeta različne pristope k razumevanju PR skozi čas. Med leti 1940 in 1980 so se med drugimi, zvrstili participativni koncepti kolonialnega razvoja skupnosti, post-kolonialnega razvoja skupnosti, politične participacije, emancipativne participacije in alternativne participacije.

Nekateri pristopi so temeljili bolj na razumevanju participacije kot tehnični metodi projektne del, drugi pa, kot politični metodi opolnomočenja. Sprva je participacija pomenila obveznost državljana (Hickey in Mohan 2008b, 3–11). V 60. letih se je umaknila v politično sfero delne pravice, a ni izgubila vloge obveznosti državljanov. Emancipativna participacija v 70. letih je prinesla dožemanje participacije kot pravice državljanov, ki je spodbujala ustanavljanje civilnih organizacij in izrivala marginalizacijo in podrejenost. Alternativna participacija je od 70. do 90. let predstavljala kritiko prevladujočim strategijam revščine, za katero so menili, da ljudi izkorišča, osiromaši in izključuje. Zagovorniki so se pričeli osredotočati na skupnosti v več nivojih. Med drugim so začeli zagovarjati pomembno vlogo splošne izobrazbe, spodbujati kulturni pluralizem in trajnostni razvoj, ter podpirati skupine za samopomoč (Hickey in Mohan 2008b, 3–11).

Svoj pravi zagon je PR dobil šele v 80. letih prejšnjega stoletja, s populistično definicijo, ki so jo posvojile Svetovna banka, IMF, agencije OZN in različne nevladne organizacije. Zaradi zavedanja, da je en izmed glavnih razlogov nedelovanja tradicionalnih razvojnih strategij pomanjkanje participacije koristnikov pomoči, so se osredotočili predvsem na izvajanje

participacije v posameznih projektih, in ne na splošno politično participacijo. Generalna skupščina OZN je sprejela Deklaracijo o pravici do razvoja (Združeni narodi 1986), kjer je poudarila vlogo participacije pri procesu razvoja, Svetovna banka pa je participacijo kot apolitični tehnični proces začela vključevati v PRSP (Easterly 2007, 126–7; Hickey in Mohan 2008a, 160). Svetovna banka je kot glavna načela PR definirala deljenje informacij, posvetovanje, skupno oceno, skupno odločanje, sodelovanje in opolnomočenje (Lamb in drugi 2005, 175–6). A čeprav so razvojne agencije o pomembnosti uporabe PR pisale v svojih poročilih in drugih dokumentih, je koncept še vedno ostajal slabo definiran ter pogosto dvomljiv (Van Heck 2003, 2).

Sredi 90. let sta se pojavila pristop participativnega vladovanja, ki ga zagovarjajo različni razvojni inštituti (npr. Inštitut za razvojne študije v Brightonu), ter pristop razvojnega socialnega kapitala. Slednji podpora uživa pri Svetovni banki in strokovnjakih kot so Putnam, Narayan in Woolcock. Osredotoča se na socialni kapital, kot osnovo za gospodarsko rast, ter v luči tega spodbuja izgradnjo lokalnih institucij in podpira participacijo v socialnem omrežju (Hickey in Mohan 2008b, 6–11). Participacija, kot odgovor na neuspešnost '*top-down*' projektov, še danes deluje po načelih opolnomočenja, trajnostnega razvoja, učinkovitosti in uspešnosti pri doseganju ciljev (Hickey in Mohan 2008b, 6–11, Van Heck 2003, 5).

3.3 Značilnosti projektov participativnega razvoja

Woolcock (2011, 114) o PR meni sledeče:

Participativni razvoj ni lepa, luškana in ljubeča stvar, ki jo lahko počnemo, da bi dobili stoodstotno zagotovljene in predvidene rezultate. Je bolj iskren način soočanja z realnostjo, ki poskuša zasnovati socialne transformacije, kot nekaj česar sicer ne razumemo, pač pa se trudimo razumeti in delujemo na podlagi dobrih prepričanj in v dobri veri.

Kljub temu, da ni enotne definicije participacije Van Heck (2003, 7–8, 42) opredeljuje dva osnovna pristopa k razumevanju PR. Prvi je delni PR, kjer revni le deloma sodelujejo v fazah PR. Drugi je resnični PR, kjer je participacija metoda doseganja ciljev in pa tudi sam cilj projekta. Tovrstni projekti so trajnejši in ciljajo na doseganje dveh rezultatov: opolnomočenje ter doseganje osnovne namembnosti projekta, npr. vzpostavljanje sanitarij ali zmanjšanje

umrljivosti otrok zaradi nalezljivih bolezni. Da bi dosegli resnični PR, moramo slediti določenim načelom.

Kot glavne premise PR, Berner in Phillips (2005, 17–9) definirata participacijo kot način doseganja cilja in tudi kot sam cilj razvojnih projektov. Svoboda odločanja revnih o svoji usodi je tako proces, kot tudi eden izmed končnih ciljev. Možnost, da ljudje sami odločajo o, za njih, pomembnih zadevah, je predpogoj in temelj za ustvarjanje trajnostnega razvoja. Nadalje naj bi participacija zagotavljala kvaliteto oz. uspešnost projektov, hkrati pa povečevala učinkovitost in zmanjševala stroške. Revni, ki prevzamejo lastništvo nad projektom, vanj tudi bolj pogosto vlagajo finančna in druga sredstva, kot sta npr. trud in čas. Keough (1998), Van Heck (2003, 8–10) ter Dongier in drugi (2001, 321–8) izpostavljajo tudi druga načela, ki jih mora razvojna agencija upoštevati, da bi dosegla legitimno participacijo skupnosti.

3.3.1 Ustvarjanje teorije iz realnosti in ne vice-versa

Projekti PR so zaradi različnih okolij, tradicij, vrednot, norm in drugih lokalnih karakteristik lahko izredno različni. Nekateri se osredotočajo na opolnomočenje žensk v Indiji, drugi pa na izgradnjo sanitarij v Sudanu. PR ni teorija, pač pa skupek realnih izkušenj, ki se lahko močno razlikujejo. Vsak projekt ima torej svoje karakteristike in svojo realnost, ki jo je potrebno upoštevati in akcije oblikovati glede na lokalne značilnosti. Realnosti ne smemo preoblikovati tako, da bi ustrezala določeni teoriji (Keough 1998, 192). Dobra praksa lahko postane teorija, ki se jo lahko nato, z manjšimi popravki, aplicira ali pa razširi na podobna območja, s podobnimi problemi (Van Heck 2003, 8–9). Pomembno je, da so vse odločitve osnovane na pravih informacijah o poteku projekta, stroških, itd. Le iz realne slike, o kateri so obveščeni vsi udeleženi, se lahko ustvarjajo realne rešitve (Dongier in drugi 2001, 323).

3.3.2 Spoštovanje pravic prihodnjih generacij

Razvojne agencije morajo ohranяти vizijo trajnostnega razvoja in skrbeti za ustvarjanje razvoja, ki bo imel pozitivne in dolgoročne posledice. Takšna usmerjenost k ciljem ustvarja boljše pogoje za preživetje in bolj kakovostno življenje revnih ljudi (Keough 1998, 191). Ko začnejo ljudje v projekt vlagati tudi z lastnim kapitalom, pa naj si bo finančni, človeški ali pa

socialni, nad njim prevzamejo lastništvo in tako bolj skrbno izvajajo vse faze PR (Dongier in drugi 2001, 323).

3.3.3 *Spoštovanje drugačnega mišljenja in priznavanje lokalnega znanja*

Keough (1998, 190) pove, da se je uporabnosti lokalnega znanja oz. kakor to poimenuje on, 'znanja grmovja' ali '*knowledge of the bush*' zavedel šele v trenutku, ko je ostal sam sredi divjine, brez trgovin in brez stvari, ki so se mu prej zdele samoumevne. Pravi namreč, da sam, brez pomoči lokalnega prebivalstva, ne bi mogel preživeti. Zavedati se je potrebno, da vsaka oseba, tudi neizobražena, lahko k procesu PR doprinese koristne informacije, znanje ter izkušnje. Ljudje, ki celo življenje živijo v določeni skupnosti, lahko o lokalnih specifikah povedo več kot razvojni strokovnjaki. Izobraženi delavci morajo do revnih pristopati s spoštovanjem do drugačnosti. Namesto homogeniziranja je potrebno kompleksnosti družbe priznavati in spoštovati (Keough 1998, 190–3). Pri izvajanju PR se je potrebno zavedati, da v skupnostih že obstajajo neki načini odločanja in drugi kompleksni politični procesi, ki jih ne bo moč spremeniti čez noč (Dongier in drugi 2001, 324). Godinot (2006, 33–4) navaja primer PR, kjer so Belgijski raziskovalci poročilo o revščini oblikovali skupaj z revnimi in tako prispevali k oblikovanju novih rešitev za problem revščine. Drug primer govori o zdravnikih na Madagaskarju, ki so pisali knjige o zdravljenju tako, da so združili svoje znanje z lokalnim oz. tradicionalnim znanjem medicine, in se tako približali revnemu prebivalstvu. Čeprav na začetku zdravniki niso razumeli revnih in revni niso zaupali zdravnikom, je PR omogočil komunikacijo, s katero se je okrepilo medsebojno zaupanje, participacija, medsebojno razumevanje, in kot posledica tega, se je zmanjšala umrljivost otrok (Laureau in drugi 2006).

3.3.4 *Spoštovanje demokratičnih načel*

Tu govorimo o ustvarjanju okolja, ki omogoča razvoj in nove možnosti. Vzpostaviti je potrebno vladne procese, politike, zakonodajo in sisteme, ki omogočajo sodelovanje na vertikalni in horizontalni ravni. Spodbujati je potrebno sodelovanje državnih institucij, nevladnih akterjev, lokalnih skupnosti in še posebej marginaliziranih (revni, ženske, otroci, starejši) in jim dati priložnost, da vsi izrazijo svoj glas (Dongier in drugi 2001, 321–4). Če želijo razvojne agencije lokalno prebivalstvo naučiti demokratičnih načel, morajo tudi sami delovati v skladu z njimi. Kakršnokoli nedemokratično uvajanje demokratičnih načel ne sme

biti prisotno kljub možnosti, da projekta morda ne bo mogoče realizirati. Verjeti je potrebno, da so revne skupnosti tudi same sposobne odločati o svoji prihodnosti in tako tudi spodobne na demokratičen način sodelovati v vseh fazah PR (Keough 1998, 190–4; Van Heck 2003, 10; Easterly 2007, 127–8).

3.4 Projektni cikel strategije participativnega razvoja

Participacijo lahko v skupnost vključimo na tri načine. Prvi je **napeljana vključenost** (*Induced involvement*), kjer koristniki strategije PR ne sodelujejo v sami identifikaciji problema in zasnovi strategije, se pa tekom projekta spodbuja njihovo sodelovanje pri v naprej določenih aktivnostih in tudi pri uživanju sadov strategije. Drugi tip uvajanja je **prehodna mobilizacija** (*Transitory mobilization for community development*), kjer ljudje sodelujejo pri izvajanju časovno omejenih projektov, nimajo pa vzpostavljenih institucij, človeškega kapitala in drugih sredstev, ki bi jim omogočalo izvajanje dejavnosti po preteku časovnega okvira projekta (Van Heck 2003, 6). O zadnjem načinu piše največ strokovnjakov (Chinsinga 2003, 132) in govori o **ustvarjanju skupin** (*Group formation*), kjer ima projekt PR specifičen cilj, npr. ustvariti ali pa pomagati izboljšati skupine in organizacije, skozi katere lahko revna lokalna skupnost dostopa do sredstev, človeškega kapitala in storitev. Prav tako spodbuja aktivno participacijo v projektu, kar pomeni, da koristniki sodelujejo pri izvajanju vseh faz projektnega cikla. Celostna participacija spodbuja opolnomočenje in predstavlja osnovo za trajnostni razvoj (Van Heck 2003, 6–7).

Van Heck (2003, 58–77) projektni cikel PR sestavlja iz sedmih različnih faz. Po prebrani literaturi pa se mi je zdelo smiselno, da izdelam model ki zajema le najpomembnejše faze, ki so predstavljene v grafu 3.1 Sicer obstaja še ena faza, ki je nisem vključila v graf, a se mi zdi vredna omembe. To je zadnja faza 'uživanja sadov', ki jo izpostavi tudi Woolcock (2011, 113).

Graf 3.1: Faze projektnega cikla strategije participativnega razvoja

Razvojne agencije morajo biti izredno prilagodljive, saj ne moremo pričakovati, da imajo vse revne skupnosti iste probleme. Prilagajati se je potrebno lokalni situaciji, lokalnim karakteristikam ter lokalnim ljudem. Chinsinga (2003, 134–9) govori o mnogih primerih PR v Afriki, kjer je bila strategija uspešna na različnih področjih. Npr. en izmed programov je ciljalo na najbolj revno prebivalstvo in povečanje dostopnosti in izboljšanje zdravstvenih storitev, izobrazbe, sanitarij in poceni lokalnih prevozov. Strategija PR se najpogosteje uporablja pri projektih kmetijstva, pogozdovanja, namakalnih sistemov, ribištva, živinoreje, gradnje infrastrukture, izboljšanja sanitarij, povišanja dohodka ter zdravstva in mikrokreditov (Chinsinga 2003, 140; Van Heck 2003, 28–9, 58; Easterly 2007, 180; Lilja in Bellon 2008, 480–1). Frank (2002) priča tudi o tem, da projekti PR lahko zelo dobro delujejo na področju reševanja konfliktov med plemeni v Afriki ali reševanja nesoglasij med tradicionalnimi elitami in revnim prebivalstvom. Na splošno je PR, zaradi kombiniranja različnih informacij in tehnik, primerna strategija za reševanje bolj kompleksnih težav (Lonsdale 2011). Zaradi raznovrstnosti problemov mora biti PR prilagodljiv in sestavljen iz več faz.

V naslednjih točkah bom podrobneje obrazložila faze, ki bodo kasneje v nalogi pomembne za določanje uporabnosti PR z vidika pogojenosti s socialnim kapitalom.

3.4.1 Pred-identifikacija

Fazo pred-identifikacije bi lahko poimenovali tudi 'ogledovanje terena'. Preden se prične kakršnokoli načrtovanje projekta, morajo strokovnjaki zbrati čim več različnih podatkov in informacij o potencialnem okolju, kjer bi se lahko izvajal PR projekt. Nekaj podatkov o okolju lahko moderatorji pridobijo že iz raziskav države same ali pa večjih razvojnih agencij. Ostale podatke morajo pridobiti skozi raziskave, ki jih opravljajo sami. Takšno identificiranje okolja, koristnikov in problemov lahko traja od nekaj mesecev pa do več let, odvisno od okolja izvajanja ter vrednot in stopnje zaupljivosti dotične skupnosti. Razvojna agencija mora oblikovati skupino strokovnjakov, ki bodo živeli s skupnostjo ali v njeni bližini in zbirali podatke, potrebne za izvedbo projekta (Van Heck 2003, 22, 59).

Načini pridobivanja informacij so različne od projekta do projekta, vendar lahko v osnovi govorimo o izvajanju anket in intervjujev. Uporabljajo se tehnike, s katerimi ugotavljajo, kateri ljudje predstavljajo najrevnejše prebivalstvo, kje živijo, kako živijo in kakšen projekt bi jim izboljšal kvaliteto življenja in jih rešil npr. vsaj ene dimenzije revščine. Tak način zbiranja informacij vodi k hitrejši identifikaciji pravih problemov revnih. Ko želijo strokovnjaki definirati najrevnejše okolje, iščejo lastnosti, kot so pomanjkanje fizičnih sredstev, človeškega kapitala, osnovnih zdravstvenih in izobraževalnih storitev, slaba infrastruktura, slaba zastopanost marginaliziranih skupin pri odločanju, ipd. (Van Heck 2003, 17–8, 59).

3.4.2 Identifikacija

Identifikacijska faza je namenjena iskanju načinov vpeljevanja PR v neko skupnost. V okviru te faze se raziskuje tradicije, okolje, navade, omrežja, zakone, politično okolje in druge faktorje, ki bi lahko vplivali na uspešnost participacije deležnikov (Van Heck 2003, 59–60). Dobra identifikacija dokazano vpliva na uspešnost projektov v vseh nadaljnjih fazah (Isham in drugi 1995, 176–7, 196).

Da je identifikacija pomembna potrjuje tudi primer enormnega upada vpisa indijskih deklic v šole. Donatorji so v Indiji zgradili novo šolo, zagotovili moderne učbenike in novo šolsko opremo, a so deklice, v času pubertete, vseeno nehale obiskovati pouk. Po dolgem poizvedovanju so učitelji ugotovili, da v šolo ne hodijo zaradi tega, ker jih je sram deliti sanitarije z dečki (Easterly 2007, 330; Woolcock 2011, 116). Woolcock (2011, 116) opozarja, da tak primer, ko donatorji z namenom privabljanja deklic v šole, namenijo na milijone evrov

za nove učbenike, visoko izobražene profesorje ipd., ni izoliran. Zaradi slabega poznavanja primerov, zato brez učinka, zapravijo velike vsote denarja, namesto, da bi z dobro pred-identifikacijo in identifikacijo ugotovili izvorni problem. Tako bi lahko porabili le nekaj sto evrov za ločitev ženskih in moških sanitarij. Woolcock je prepričan, da je PR edina strategija, ki lahko uvidi takšne značilnosti družbe, ter je zato uspešna in učinkovita metoda za reševanje revščine.

3.4.3 Načrtovanje

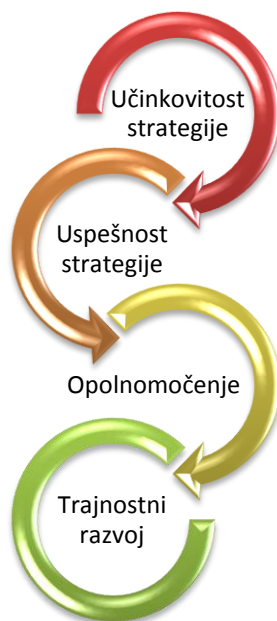
Podrobno načrtovanje je predpogoj za uspešno doseganje ciljev (Chinsinga 2003, 131). Razvojne agencije morajo za načrtovanje projekta posedovati podrobne informacije o razpoložljivosti lokalnega človeškega kapitala, o aktivnostih v že obstoječih lokalnih organizacijah, itd. Van Heck (2003, 77) ocenjuje, da naj bi ta faza trajala od 3. do 6. mesecev.

3.4.4 Implementacija

Podobno kot Berner in Phillips (2005) tudi OECD (1995, 8), kot glavne pozitivne lastnosti implementacije PR, navaja učinkovitost, uspešnost, opolnomočenje revnih ter strmenje k trajnostnemu razvoju, zato je eden od ciljev magistrskega dela ugotoviti, ali je PR res stroškovno učinkovita in v doseganju ciljev uspešna strategija, ter če, kako PR spodbuja opolnomočenje ljudi in stremi k trajnostnemu razvoju. Graf 3.2 prikazuje soodvisnost vseh štirih lastnosti. Moja *hipoteza 1 a* je, da je PR učinkovita in uspešna strategija za zmanjševanje revščine, *hipoteza 1 b* pa, da PR generira opolnomočenje ljudi ter spodbuja trajnostni razvoj. Kakor bo razvidno v nadaljevanju, se elementi PR prepletajo in eden brez drugega praktično ne morejo obstajati.

Graf 3.2: Prepletanje pozitivnih lastnosti implementacije strategije PR

3.4.4.1 Stroškovna učinkovitost strategije PR

Stroškovno učinkovitost PR je zelo težko oceniti, saj obstoječi ekonomski parametri le delno zajemajo vse finančne koristi, ki izhajajo iz izvajanja tovrstnih projektov. Da je PR stroškovno učinkovita strategija, strokovnjaki dokazujejo na različne načine.

Prav gotovo je eden izmed razlogov ta, da so PR projekti usmerjeni daljnoročno, k samopomoči lokalnega prebivalstva. V začetnih fazah je PR financiran tudi s strani zunanjih akterjev in razvojnih agencij, vendar usmerjenost k samopomoči pomeni, da bodo lokalne skupnosti, po določenem obdobju, finančno breme projekta lahko prevzele na svoja ramena. Revne skupnosti si projekt lastijo, če lahko o njem odločajo same in tudi same prispevajo k projektu, pa naj si bo to v obliki finančnih sredstev, idej, znanja ali pa fizičnega dela. Ker projekt postane last vseh revnih v skupnosti, le-ti poskrbijo, da se z njihovimi sredstvi operira bolj smotrno (Van Heck 2003, 11).

Čeprav je potrebno na teren poslati skupino ljudi, je zbiranje podatkov cenovno ugodno, še posebej, če večji del ekipe sestoji iz lokalnega prebivalstva. Dober PR je organiziran tako, da se v najkrajšem možnem času doseže cilj samozadostnosti oz. samooskrbe lokalnega prebivalstva (Van Heck 2003, 50–9). Svetovna banka z drugimi agencijami v študiji projektov PR ugotovi, da so sicer začetni stroški projektov PR za približno 15 % višji od tradicionalnih,

vendar se skozi leta občutno zmanjšajo ali pa celo ukinejo. Projekt PR se nadaljuje tudi, ko jih donatorji ne financirajo več, med tem ko se tradicionalni projekti praviloma zaključijo takrat, ko jih donatorji prenehajo financirati (Jennings 2000, 3).

Van Heck (2003, 52–4) v raziskavi ugotovi, da je strošek celotnega izvajanja osmih PR projektov, z 1320 skupinami in kar 7920 člani skupine, skupaj z družino, v treh letih znašal 175.000 \$. To pomeni, da je strošek izvajanja za eno leto znašal približno 7 \$ na člana skupine, kar je izredno majhna vsota, če ta strošek primerjamo sorazmerno z doseženim ciljem oz. s koristjo, ki se odraža tudi na družini dotičnega člana. Stroški se seveda razlikujejo glede na kraj izvajanja, stroške lokalnega transporta, stroške lokalnih plač ipd. Dongier in drugi (2001, 306) celo ugotavljajo, da so stroški PR za več kot 50 % manjši, če deležniki sodelujejo v vseh fazah projekta.

3.4.4.2 Ciljno uspešna strategija PR

Uspešnost strategije PR je odvisna od mnogih dejavnikov in eden izmed njih je zagotovo natančna identifikacija problema. Revne skupnosti skozi projekt PR dobijo priložnost prispevanja, uporabljanja in nadgrajevanja svojega znanja. Z lokalnim znanjem lahko revni najboljše pomagajo identificirati probleme. Njihova participacija poveča točnost informacij, katerih razumevanje in poznavanje je potrebno za izboljšanje življenjskega standarda (*Weman Global*). Ker poznajo socialne, geografske, kulturne, finančne, infrastrukturne in institucionalne omejitve njihove skupnosti, lahko zelo dobro načrtujejo projekt, ki ne bo spodletel ob najmanjšem naletu na katerokoli od teh omejitev (Van Heck 2003, 11). Več lokalnega znanja, dobra identifikacija problema ter zelo skrbno načrtovanje zmanjša možnost neuspeha implementacije strategije.

Dober primer izpostavljajo Dongier in drugi (2001, 307), ko pravijo, da lahko bolje kot donatorji, lokalni učitelji in starši povedo, kaj v šolah potrebujejo njihovi otroci. Arcand in Bassole (2007, 22), ki sta raziskovala uspešnost PR projekta v Senegal, sta ugotovila, da je bil projekt uspešen in je poleg opolnomočenja ljudi, pomagal izboljšati prehranske vrednosti oz. kvaliteto prehrane revnih otrok, ter poleg tega izboljšal zdravstveno oskrbo in dostop do pitne vode. Tudi raziskave Svetovne banke dokazujejo, da so v primerjavi s tradicionalnimi projekti, PR projekti bolj uspešni (Jennings 2000, 3).

3.4.4.3 Opolnomočenje skozi strategijo PR

Swidler in Cotts Watkins (2009, 1) opolnomočenje človeka povzemata s kitajskim pregovorom, ki pravi, da bo človek sit celo življenje, če ga naučimo loviti ribe, med tem ko bo sit le en dan, če mu ribo podarimo. Ta isti pregovor povzema bistvo trajnostnega razvoja, o katerem bom pisala malce kasneje.

Pomembnost koncepta opolnomočenja Svetovna banka prvič uradno prizna šele leta 2001 v razvojnem poročilu, čeprav se večkrat izkaže, da deluje v nasprotju s tem konceptom ter, da je možno Svetovni banki pripisati del krivde za občutek nemoči, ki ga imajo ljudje v Subsaharski Afriki. Vseeno Svetovna banka opolnomočenje definira kot povečevanje možnosti revnih, da preko participacije v političnih procesih in razvojnih projektih vplivajo na državne institucije, od katerih je odvisno njihovo življenje. Definicija Svetovne banke je sicer izredno ozka, saj temelji le na povečevanju gospodarskih priložnosti (Wong 2003, 308, 314–5). Low in drugi (2002, 69) opolnomočenje definirajo kot proces, kjer človek prevzame nadzor in lastništvo nad svojim življenjem. S prepoznavanjem in priznavanjem posameznikovih kvalit in zmožnosti se razvojne možnosti povečujejo ter predstavljajo enega od temeljev PR (Gibson in Woolcock 2008, 152; UNDP 2010, 22–3, 65–6). Tu koncept opolnomočenja temelji na ideji, da ljudje niso zgolj koristniki, pač pa tudi izvajalci razvojnih procesov. Skozi proces izvajanja projektov PR revni ljudje postajajo vedno bolj neodvisni od razvojnih agencij, poveča se njihovo zavedanje o okolju v katerem živijo in o novih možnostih, ki jih lahko izkoristijo za boljše življenje. Participacija jim daje občutek pripadanja skupnosti in povezanosti, zavedanje, da niso edini s problemi, nova znanja ter samozavest (Van Heck 2003, 11). Po raziskavah UNDP (2010, 115) kar 76 % revnih meni, da brez opolnomočenja ljudi ne moremo doseči zmanjševanja revščine in kar 94 % ljudi meni, da lahko opolnomočenje dosežemo s strategijo PR.

Opolnomočenje se lahko kaže v sferi zasebnega, političnega, službenega in še na mnogo drugih področjih, kjer vpliva na vse dimenzije revščine. To pomeni, da npr. ženske dobijo glas pri odločanju o družinskih zadevah, načrtovanju otrok ter razporeditvi hrane (Low in drugi 2002, 69; UNDP 2010, 23, 115). Rempel (2009) s primerom participacije beguncev v projektu *United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East* dokazuje, da se je 60 let PR obrestovalo, saj je projekt močno prispeval k razumevanju človekovih pravic, opolnomočenju in trajnostnemu razvoju.

3.4.4.4 Trajnostni razvoj

Bolj kot so rezultati uspešni in napredek viden, več zagona ima lokalna skupnost za doseganje ciljev in povečujejo se njene sposobnosti za nadaljnji razvoj. Trajnostni razvoj pomeni, da se razvoj družbe, gospodarstva itd. ne sme odvijati na škodo generacij, ki pridejo za nami (Thomas 2008, 480; UNDP 2010, 19, 78). Dosega se ga lahko s pravilnim načrtovanjem, saj mora biti projekt tudi finančno realno uresničljiv (Van Heck 2003, 11, 29). Prava reforma, ki prinaša trajnostni razvoj, torej prihaja od znotraj, s strani ljudi in države, medtem ko morajo zunanji izvajalci predstavljati le podporni steber pravim deležnikom PR (Chinsinga 2003, 129). Faze PR morajo za resnično trajnostni razvoj ustvariti zaupanje, trdne procese in organizacije s člani, ki bodo sposobni smotrno ravnati s sredstvi in, ki bodo ponotranjili nove norme recipročnosti in vrednote (Japan International Cooperation Agency).

V klasičnem razvoju donatorice po končanem projektu odidejo in revna skupnost je soočena s težkim vzdrževanjem projektov, ki zahtevajo zelo drage naložbe. Donatorjem je po navadi bolj pomembno, da projekt vzpostavijo, samo vzdrževanje pa jih ne zanima toliko, saj so mnenja, da je to naloga države prejemnice pomoči. O tem, da donatorje bolj zanima '*input*' kot '*output*' smo že govorili v prejšnjih poglavjih. Izkušnje kažejo, da tak način implementacije projektov ne prinaša trajnostnega razvoja, čeprav vse donatorice in razvojne agencije o njem govorijo kot o enem izmed glavnih ciljev projekta (Easterly 2007, 166). Menim, da je zato potrebno oblikovati programe na podlagi absorpcijskih zmožnosti skupnosti (Jennings 2000, 5), tako, da npr. pri izgradnji sanitarij, lokalna skupnost uporablja lokalne materiale in lokalni človeški kapital, saj bo morala po odhodu strokovnjakov sama, s svojimi sredstvi, te sanitarije tudi vzdrževati.

3.4.5 Nadzor

Nadzor oz. '*monitoring*' se odvija v vsaki fazi projekta. Nadzor zajema zbiranje podatkov o vložkih in rezultatih vseh aktivnostih, v vsaki fazi. Sprotni nadzor omogoča, da se lahko ob odkritih nepravilnostih takoj določijo nove usmeritve in oblikujejo nove rešitve (Dongier in drugi 2001, 326). Pri tedenskem nadzoru lahko sodelujejo vsi člani skupnosti, tudi otroci, saj prenašanje podatkov poteka ustno, pisno, s pomočjo simbolov, grafik, ipd. Zaradi te faze, je med drugim pomembno, da se ljudje izobražujejo in naučijo pisati (Van Heck 2003, 48).

3.4.5.1 Orodja in tehnike PR

PR pri nadzoru projektov uporablja različna orodja in tehnike, ki se prilagajajo okolju in problemu, ki ga revni želijo rešiti. Muñiz (2010), IRC International Water and Sanitation Centre, Weman Global ter Diet in drugi (2009), kot najbolj pogosto uporabljena orodja navajajo:

- **SARAR** (*Self-esteem, Associative strength, Resourcefulness, Action planning, Responsibility* – samozavest, asociativna moč, iznajdljivost, načrtovanje in odgovornost) spodbuja participacijo tudi najbolj marginaliziranih ljudi, ki so neizobraženi, najbolj revni ali pa fizično oddaljeni od glavnih vasi.
- **PHAST** (*Participatory Hygiene and Sanitation Transformation* – participativna transformacija higiene in sanitarij) se je razvilo v Afriki v 90. letih prejšnjega stoletja, za namene spreminjanja odnosa do higiene in pomembnosti urejenih sanitarij.
- **GALS** (*Gender Action Learning System* – sistem učenja in akcije na podlagi spolne politike) je trenutno aktualno orodje v Ugandi, ki spodbuja opolnomočenje žensk in zagotovitev glasu pri odločanju.
- **PLA** (*Participatory Learning and Action* – participativno učenje in akcija) je orodje, ki se ga zelo pogosto uporablja v vseh fazah PR za posvetovanje s skupnostjo in promocijo aktivne participacije. Skozi PLA deležniki odkrivajo dobre lastnosti in pomanjkljivosti projekta, ter nato oblikujejo možne rešitve.
- **PDC** (*Participatory Development Communication* – participativna komunikacija v razvoju) skozi fotografijo, video in okrogle mize spodbuja dialog in opolnomočenje v PR projektih. Temelji na horizontalni komunikaciji, ki skozi ogleda videa spodbuja samorefleksijo, s fotografijo pa lahko revni dokumentirajo, predstavijo in analizirajo svojo resnico.
- **PDA** (*Participatory Development Assessment* – participativna ocena razvoja) so kot orodje samopomoči oz. samo evalvacije koristnikov projektov PR razvili strokovnjaki iz Evrope in Afrike. Skozi PDA koristniki izražajo svoje videnje iniciativ, ki so imele v zadnjih nekaj desetletjih kakršenkoli vpliv na spremembe v družbi. O uspešnosti in učinkovitosti projektov odločajo zgolj koristniki in ne strokovnjaki. PDA se je izkazala kot uspešno orodje v Gani in Burkini Faso.
- **PRA** (*Participatory Rural Appraisal* – participativna ocena podeželskega okolja) je najbolj popularno in tudi najbolj kritizirano orodje za pridobivanje kvalitativnih rezultatov PR. PRA se stalno spreminja in svoje tehnike prilagaja kraju, času, problemu in ljudem.

Revnim omogoča izražanje in deljenje svojih izkušenj in mnenj, ter omogoča forum, kjer se njihovo znanje akumulira ter analizira (Kapoor 2002, 103; Adely 2004, 64). Robert Chambers, ki je eden izmed največjih zagovornikov PR in PRA (Vaitilingam 2009) v svoji knjigi *Whose Reality Counts – Putting the First Last* (2007) podrobno opisuje tehnike, ki jih uporablja PRA. Zaradi verbalne in vizualne komunikacije lahko tehnike PRA uporabljajo tudi neizobraženi ljudje. Za opisovanje problemov, načrtovanje in evalvacijo uporabljajo simbole, karte, matrice, kamenčke, palčke in semena. Najbolj pogosta tehnika je kartografiranje, kjer deležniki na sestankih rišejo zemljevide, včasih na papir, drugič pa v pesek, kjer objekte ali ljudi označujejo s kamenčki in vejicami (Mohan in Stokke 2000, 252–3). Drug način, je tehnika risanja miselnih vzorcev in povezovanja v smiselno celoto, ter risanja oz. oblikovanja kmetij ter načina obdelovanja, kjer kmetje s semeni označijo lokacijo sajenja in količino semen, ki jo želijo posejati. S historičnimi matricami lahko revnim razvojne agencije pomagajo ugotoviti, kdaj se je v njihovem okolju pojavila suša, revni pa povedo, kakšen je bil njihov izhodni načrt za preživetje. Z matricami lahko ugotovijo pogostost nekih pojavov, ter tako izboljšajo pripravljenost na takšne pojave v prihodnosti (Chambers 2007, 7. poglavje). PRA je ena redkih tehnik PR, ki poudarja vlogo deljenja informacij. Medtem ko klasične razvojne strategije pridobljene informacije analizirajo neodvisno od lokalne skupnosti, PRA to analizo in evalvacijo omogoča znotraj skupnosti in v sodelovanju z vsemi deležniki (Francis 2007, 76–7).

3.4.6 Evalvacija

Končna evalvacija sestoji iz tedenskih ugotovitev faze nadzora. Svojo oceno celotnega projekta prispevajo tako koristniki in izvajalci projekta, kot tudi strokovnjaki. Predvsem je poudarek na samo-evalvaciji, kar pomeni, da se morajo koristniki oz. izvajalci projekta sami oceniti, ugotoviti, na katerih področjih jim je uspelo doseči cilje, v kolikšni meri so jih dosegli ter skušati ugotoviti, kje so nastali problemi, kaj bi še lahko izboljšali in kako bi lahko izboljšali določen projekt (Lilja in Bellon 2008, 484). Poleg merljivih rezultatov, npr. 5 izkopanih vodnjakov, je potrebno poiskati tudi rezultate, ki so težje merljivi. Preučiti je potrebno kakšen '*spill-over*' učinek je imel projekt, v smislu pridobivanja socialnih veščin in drugih nemerljivih koristi. Rezultati oz. koristi PR se lahko kažejo posredno, neposredno in kot '*spill over*' učinki. Neposredni so npr. ustvarjanje dohodka, povečanje dostopa do posojila, ustvarjanje kapitala in delovnih mest, posredni pa večja socialna varnost, občutek pripadanja

zaradi mreženja, občutek samozavesti, povečan pretok informacij in povečano zaupanje med ljudmi in tudi do razvojnih agencij. 'Spill over' učinki spadajo med posredne koristi, ki daljnoročno izboljšujejo možnosti za gospodarski, ekonomski ter socialni razvoj revnih. Učinki zajemajo vse od premagovanja sramežljivosti, strahu pred nastopanjem v množici ljudi, artikuliranje, jasno predstavljanje idej in smotrno ravnanje z denarjem. Vse te koristi lahko opazimo le z natančno evalvacijo in nadzorovanjem (Van Heck 2003, 49–51).

3.4.6.1 Vrednotenje PR

Pogosto PR nima tako oprijemljivih rezultatov, kot jih ima klasična finančna pomoč revnim. Vseh rezultatov ne moremo vedno znanstveno dokazati (Keough 1998, 192). Opolnomočenja ne moremo meriti tako, kot merimo število zgrajenih vodnjakov in povečanega zaupanja ne moremo meriti tako, kot merimo kilometre asfaltiranih cest (Oakley in Clegg 1999, 45). A kljub temu študije kažejo, da imajo ranljivost, pomanjkanje samospoštovanja, fizična in socialna izolacija, nezaupanje v državne institucije ter nemoč, zelo velik vpliv na kvaliteto življenja (Food and Agriculture Organization of the United Nations). Da bi lahko vrednotila večdimenzionalne rezultate PR, je Svetovna banka razvila participativno oceno revščine (PPA – *Participatory Poverty Assessment*) (Mohan in Stokke 2000, 248). PPA so študije primerov implementacije PR in orodje za merjenje kvalitativnih in kvantitativnih podatkov. Gre za večdimenzionalno orodje, ki omogoča neposredno posvetovanje z revnimi. Skozi intervjuje, odprte vprašalnike, ankete in mnoge druge načine meri uspešnost in učinkovitost projektov PR (Totaro 2008, 745). Prvič je bil PPA v Afriki uporabljen med leti 1993 in 1995 v Gani. Od takrat ga razvojne agencije uspešno uporabljajo v skoraj vseh državah Afrike (Oakley in Clegg 1999, 45). Poleg PPA se učinki PR merijo tudi s študijami primerov in primerjavo različnih projektov (Isham in drugi 1995, 175).

3.4.7 Samopomoč

Ko so koristniki sposobni sami opraviti kvalitetno evalvacijo, so pripravljeni vstopiti tudi v zadnjo fazo razvojnega cikla, ki se imenuje samopomoč, samozadostnost oz. samozaupanje. Čeprav revni morda sprva ne verjamejo, da so sami sposobni spreminjati svojo prihodnost, je naloga razvojnega moderatorja ta, da idejo o samozadostnosti promovira kot cilj, ki ga je mogoče doseči. Doseganje zadnje faze je odvisno tudi od vseh elementov, ki sestavljajo 'pravi' PR. Odvisnost revnih od razvojne agencije se skozi projekt PR postopoma zmanjšuje in cilj projekta je, da po odhodu zunanjih svetovalcev, skupnost zna sama identificirati problem

ter ga nato, na demokratičen način, tudi rešiti. Revni se povezujejo v skupine ter s pomočjo PRA in drugih mehanizmov identificirajo svoje probleme in samostojno izpeljejo vse nadaljnje faze PR. Faza samopomoči za vzpostavitev potrebuje, v povprečju, okoli 5 let in oprijemljivi rezultati niso vidni takoj (Van Heck 2003, 9–11, 55). Svoj cilj doseže, ko so ljudje sposobni samomobilizacije, kjer koristniki prevzemajo iniciativo, prevzemajo nadzor in se sami odločijo, kdaj bodo navezali stik z razvojnimi agencijami oz. drugimi zunanjimi akterji. Revni imajo v tej fazi močen občutek samostojnosti in lokalnega lastništva (Lonsdale 2011).

Spletni strani *The Self Help Group Approach* in *Self Help Africa* opisujeta na desetine pozitivnih primerov implementacije PR, kjer so si v zadnji fazi samopomoči revni izboljšali kvaliteto življenja. Izboljšanje se kaže z mnogimi indikatorji, kot so povečan vpis otrok v izobraževalne ustanove, solidarnostna gradnja hiš za tiste, ki jih nimajo, gradnja cest za boljšo povezanost med vasmi, gradnja vodnjakov in izboljšanje sanitarij. Če se revni neradi sami spoprimejo s svojimi projekti, jim morajo zunanji agenti dati malce spodbude v smislu '*tough love*' (trde in nepopustljive ljubezni). Swidler in Cotts Watkins (2009, 3) opisujeta primer, kjer moderatorji participativnih projektov na Malaviju revnim niso materialno pomagali, saj niso želeli ustvarjati odvisnosti. Želeli so, da ljudje sami spoznajo svoje zmožnosti in jim pri tem pomagali z izobraževanji, svetovanji, ipd.

Samopomoč, ki se uporablja kot ena glavnih strategij reševanja revščine v Nigeriji (Akpomuvie 2010, 91–2) se največkrat izvaja v obliki programov varčevanj denarja za namene zdravstvenega zavarovanja in potreb po sredstvih v kriznih časih ter v obliki mikrokreditov. Obe obliki pa ustvarjata zaupanje med ljudmi, opolnomočenje, samozavest, spoštovanje in povišane dohodke (Low in drugi 2002, 69–71).

3.5 Mikrofinance

Mikrofinance ali mikrokrediti oz. mikroposojila spadajo med projekte, ki temeljijo na načelih PR. Projekti mikrokreditov so primeri dobre prakse PR, saj je cilj tovrstnih projektov ustvarjanje stroškovno učinkovite ter ciljno uspešne strategije, ki bo opolnomočila koristnike razvojnih programov v tej meri, da bodo lahko ravnali skladno z načeli trajnostnega razvoja. Raziskave kažejo, da je v Bangladešu projekt mikrokreditov zmanjšal revščino, predvsem z

izboljšanjem življenjskih pogojev (boljše sanitarije, boljši bivalni pogoji, itd.) in povečanjem prihodkov v gospodinjstvu za 29 % (Low in drugi 2002, 70–1).

3.5.1 Razvoj ideje o mikrokreditih

Pionir mikrokreditov je Muhammad Yunus, znani Nobelovi nagrajenec, ki je ustanovil Grameen banko. Grameen banka je institucija, ki denar posoja ljudem, ki živijo pod pragom revščine (Moyo 2009, 126). Yunus je pri ustanavljanju izhajal iz miselnosti, da revni ljudje niso revni zato, ker so leni in nesposobni, pač pa zato, ker nimajo osnovnih možnosti, da bi se iz revščine izkopali. Nadalje, država in finančne institucije jim ne pomagajo pri krepitvi gospodarskih in drugih dejavnosti (Gaventa 2008, 25–6). V Afriki državne institucije pogosto ne odgovarjajo za stanje revščine v državi in čeprav odgovornost prelagajo na druge, revni vseeno potrebujejo sredstva za preživetje. Vlogo finančnih institucij so zato prevzeli oderuški izposojevalci denarja, ki so v izkoriščanju revnih videli priložnost za lastno bogatenje. Koristniki mikrokreditov so ljudje, ki živijo v revščini in ne morejo dostopati do sredstev, ki bi jim zagotovilo preživetje. V takšnih primerih so si revni denar za nakup živil, zdravil ipd. primorani sposojati od lokalnih izposojevalcev denarja (Yunus 2007, 50). Po standardih klasičnih bank revne skupnosti niso posojilno sposobne ter si denarja ne morejo sposoditi. Nimajo finančnega kapitala, niti nepremičnin in nikakršnega imetja, ki bi ga lahko zastavile kot garancijo za pridobitev posojila (UN-DESA 2009, 135–7). Edino kar si lahko delijo vsi revni, je socialni kapital, ki igra vlogo privatne in javne dobrine (Putnam 2000, 20). Yunus je tradicionalna omrežja, vrednote recipročnosti ter zaupanje pretvoril v neke vrste hipoteko (Moyo 2009, 126).

Tovrstno hipoteko je ustvaril z načinom delovanja in posebno organizacijo dela banke. Sprva je sicer sam pričel posojati denar revnim ljudem v okrožju Univerze, kjer je predaval. Najbolj ga je zaznamoval pogovor, s takrat 21 letno Sufiyo Begum iz Jobre. Za preživetje se je ukvarjala z izdelovanjem pručk iz bambusa. Bambus je bila primorana kupovati od iste osebe, ki ji je posojala denar za nakup bambusa in nato od nje tudi kupovala izdelke. Za bambus je plačevala 22 centov (5 takov), izdelek pa je nato prodala izposojevalcu denarja za 24 centov (5 takov in 50 pojshov). Kar pomeni, da je imela po vsem delu dobička le za 2 centa. Obresti za izposojanje denarja so bile 10 odstotne, tako da Sufiyi na koncu ni ostalo skoraj nič denarja. Šlo je za vrsto 'legalnega' suženjstva, kjer je prodajalec bambusa izkoriščal revščino Sufiye, ji plačeval le toliko, da je komaj ostajala živa ter, da se ni mogla iztrgati iz kroga

revščine. A brez 2. centov dobička, bi ona in njeni otroci lahko umrli. Čeprav je Yunus predaval o revščini, si ni nikoli zamišljal, da so lahko življenja cele družine ogrožena zaradi 2. centov. Menil je, da mora obstajati način, kako pomagati delovnim ljudem brez možnosti. Zato je šel do vsakega človeka v vasi in ga izprašal, koliko denarja bi potreboval, da bi se osvobodil oderuškega posojilodajalca in pričel s svojim poslom. Čeprav je pričakoval, da bodo zahtevali veliko denarja je ugotovil, da je 42 vaščanov potrebovalo le 27 \$ na teden, da bi dosegli svoj cilj. Ta denar jim je takrat posodil in ni zahteval nikakršnih obresti, vaščani pa so mu počasi, a v celoti odplačali svoj dolg (Yunus 2007, 43–58).

Iz tega je nastala ideja o izposojanju denarja revnim. Vsak, ki si želi izposoditi denar, se mora najprej umestiti v skupino ljudi s podobnimi cilji, podobnim ekonomskim stanjem in podobnim načinom življenja. Skupine nato same identificirajo problem, načrtujejo in oblikujejo rešitve, ter potem le z malo zunanje pomoči implementirajo svoje programe izhajanja iz ekstremne revščine. Delo v skupini je predpogoj za pridobitev posojila zato, ker ljudje v skupini, njihove norme in zaupanje predstavljajo socialni kapital, ki deluje kot neke vrste poroštvo ali pa hipoteka. Nobeno posojilo ni predmet pisne pogodbe med banko in posojilojemalcem, temveč temelji na tako imenovanem 'častnem sporazumu'. Temelji torej na zaupanju in kvaliteti medosebnih odnosov. Posojilo se po navadi celo leto odplačuje tedensko, na sestankih, ki predstavljajo odprt forum, kjer lahko člani delijo svoja mnenja in izmenjujejo izkušnje iz vsakodnevnega življenja. Če član skupine svojega tedenskega obroka ne more odplačati, mu mora pri plačilu pomagati cela skupina. Skozi tak način dela, banka zmanjšuje svoje poslovalne in transakcijske stroške, saj nadzor nad posojilojemalcem izvaja skupina. Predvsem ta sistem deluje v tradicionalnih, kolektivističnih družbah, kjer družbene norme posojilojemalce 'prisilijo', da redno odplačujejo tedenske zneske. Člani skupine skrbijo, da ne prihaja do zamud plačil, korupcije in goljufanja, saj redno odplačevanje pomeni, da bodo lahko po pravilno odplačanjem posojilu, vzeli novega (Yunus 2007, 4. in 5. poglavje; Moyo 2009, 129).

3.5.2 Mikro krediti v praksi

Več kot 40 držav danes kot strategijo za reševanje revščine uporablja mikrokredite, ki so se v Bangladešu razširili v 70. letih prejšnjega stoletja (Moyo, 2009, 126). Kljub temu, da banka posoja revnim, beleži izredno visoko stopnjo povračila sredstev, ki dosega kar 98 % (Sen 1999, 201). Če je prvi krog posojil uspešen in imajo člani skupine nek redni dohodek, lahko

kandidirajo za drugo posojilo, ki je namenjeno izgradnji bivališč, ki stanejo od 125 \$ do 300 \$. Do leta 2000, je samo Grameen banka na ta način pomagala zgraditi 560 tisoč bivališč (Yunus 2007, 7. poglavje).

Moyo (2009, 128–30) opisuje primer implementacije strategije mikrokreditov v Zambiji. Dobro se ji zdi, da mikrokrediti ciljajo na revne, a podjetne ljudi, ki predstavljajo večino prebivalstva in nimajo dostopa do posojil preko sistema tradicionalnih bank. Vendar razvojna strategija mikrokreditov ne temelji le na posojanju denarja. Gre za to, da projekti mikrokreditov ustvarjajo okolje, kjer se revni ljudje lahko sprostijo, delijo svoja mnenja glede urejenosti družbe, izmenjujejo izkušnje glede vzgoje otrok, prodaje pručk in pridelave riža in koruze. Glede na to, da veliko revnih ni izobraženih, jih moderatorji projektov učijo pisanja, branja in javnega nastopanja. Delovanje v skupini posameznike uči načel demokracije, doseganja kompromisov in gradi na zaupanju in občutku socialne vključenosti. Gradi na solidarnosti, ki revnim daje občutek varnosti. Je neke vrste varovalo, saj vedo, da če jim zmanjka hrane, jim bo le-to priskrbel drug član skupine.

3.5.3 Osredotočanje na ženske

Projekti mikrokreditov se osredotočajo predvsem na ženske in njihovo opolnomočenje, saj se smatra, da so v tradicionalnih razvojnih procesih pogosto marginalizirane zaradi nepoznavanja svojih pravic (Clemons in Vogt 2004, 95). V tradicionalnih družbah imajo ženske manj pravic ter manjše možnosti pridobivanja izobrazbe in posojil (Van Heck 2003, 4). Revščino naj bi dojemale bolj intenzivno kot moški, saj pogosto ženska doživlja večje travme, če ne more nahraniti svojega otroka. Zato se tudi bolj pogosto odločijo sodelovati v programih samopomoči. Dokazano je, da ekonomska participacija žensk spodbuja opolnomočenje, posledično pa imajo le-te večji vpliv na celotno delovanje gospodinjstva. Medtem ko dodatni zaslužek moški, po navadi, zapravijo zase, ga ženska nameni celotnemu gospodinjstvu (Mikulan 2010, 15). Želi si narediti boljšo streho, kupiti boljše postelje ali pa bolj hranljivo hrano. Opolnomočene ženske bolj pravično med svojimi otroci porazdeljujejo hrano, vplivajo na zmanjšanje ženskih feticidov, zmanjšujejo visoke stopnje rodnosti, spodbujajo svoje otroke pri pridobivanju izobrazbe, spreminjajo tradicionalne vrednote in norme in imajo splošno večji vpliv na družbo (Sen 1999, 193–202, 217; Yunus 2007, 5. in 8. poglavje). Izkušnje dokazujejo, da so ženske tudi boljši plačniki in pa, da otroci žensk, ki si izposojajo denar, redno hodijo v šolo. Zaradi kulture, navad, norm in drugih preprek, so

ženske sicer sprva zadržane in nezaupljive do tovrstnih bank, vendar zelo hitro uvidijo, da so velikokrat to njihove edine možnosti za preživetje (KBYU–TV 2005).

Ženske se pogosto soočajo z neodobravanjem in ustrahovanjem s strani mož, družine in tradicionalnih vodij, ki jim ne pustijo sodelovati v tovrstnih projektih. S prihodom programov oderuški posojilodajalci, ki so po navadi del lokalne elite, izgubijo svoj status in svoj dobiček. Pogosto se dogaja, da ženskam grozijo, da jih ne bodo pokopali po verskih običajih, kar predstavlja eno najhujših groženj. Yunus je zato dolga leta preučeval in izumljal načine, kako izgraditi generalizirano zaupanje. Proces izgradnje zaupanja je bil izredno dolgotrajen in zahteven. Velikokrat je moral izučiti ženske posrednike, saj sam ni smel vstopiti v hišo k ženski, ko tam ni bilo njenega moža. Z rekrutiranjem mladih študentk je tudi drugim ženskam pokazal, da so ženske lahko izobražene in da ne spadajo le v domačo kuhinjo. Skušal je biti neformalen in ljudem pokazati, da ni sramotno biti reven in da ni sramotno, če želi tudi ženska prispevati k dobrobiti družine. Da bi dosegel najbolj marginalizirane ženske, je oblikoval skupino študentov, ki so dnevno obiskovali tudi najbolj oddaljene kraje in gradili zaupanje. Dorsner (2007, 426) pravi, da ni nič narobe s tem, da se ljudi na participativne sestanke privablja tudi z zagotovljenim toplim obrokom, z brezplačnim prevozom ali pa varstvom otrok v času sestanka. Revni zaradi teh ugodnosti začnejo prihajati na sestanke tudi, če jih zadeva na začetku ne zanima, nato pa počasi pričnejo spoznavati sistem in dobijo željo po sodelovanju. Predvsem pa je Yunusova vztrajnost ljudem pokazala, da mu ni vseeno in da bi revnim rad resnično pomagal (Yunus 2007, 5. in 8. poglavje).

3.5.4 Kritika mikrokreditov

A o resničnosti njegovih namenov dvomijo mnogi. Na področju mikrokreditov je zaznati globoka nasprotovanja strokovnjakov. Ob intervjuju Woolcocka (2011) in Arcanda (2011) sem takoj opazila, da sem naletela na težko temo. Čeprav se oba borita za isti cilj, imata o mikrokreditih čisto nasprotujoče si mnenje. Arcand (2011, 138) mikrokredite označuje kot »*kreditne morske pse*« in »*neumne ideje*«, Muhammad Yunusa z Nobelovo nagrado na področju mikrofinanc pa označuje za najhujšo stvar, ki se je lahko zgodila v svetu mikrokreditov. Meni, da mikrokrediti ne povečujejo produktivnosti in, da zaradi njih ni nihče opolnomočen. Predvsem svojo kritiko namenja Grameen banki in njenemu ustanovitelju. Na drugi strani pa Woolcock (2011, 119–20) projekte mikrokreditov zagovarja, čeprav priznava, da niso popolni in, da niso zdravilo za revščino, v čemer se strinja z Arcandom. Potrjuje, da

razpršenost tveganja, ki temelji na zaupanju, omrežjih in vrednotah zmanjšuje operativne stroške, zaradi česar je tovrstna strategija za zmanjševanje revščine tudi stroškovno učinkovita.

Tudi drugi avtorji izpostavljajo slabe strani mikrokreditov. Hulme in Mosley (1996) menita, da mikrokrediti niso namenjeni najbolj revnemu prebivalstvu. Učinki naj bi bili majhni, finančne spremembe na bolje pa skoraj neopazne. Poleg tega, naj bi mikrokrediti oteževali vključitev neizobraženih ljudi v projekte in tako povečevali diskriminacijo. Združeni narodi (1998) gredo v svojem poročilu o mikrokreditih še korak dlje, saj navajajo, da aplikacija mikrokreditov na najbolj reven del prebivalstva med drugim ni primerna zato, ker revni nimajo poslovnih sposobnosti niti volje, da bi razvili svoj posel. V dokumentarnem filmu *Small Fortunes* (KBYU–TV 2005) se postavlja tudi vprašanje razsežnosti mikrokreditov. Glede na to, da se strategija osredotoča predvsem na ženske, se strokovnjaki sprašujejo, če je ignoranca moških pravi način za doseganje globalnega vpliva mikrokreditov na revščino. Low in drugi (2002, 74) izpostavljajo problem 'ugrabljanja' posojil, kjer moški svoje žene prisilijo, da vzamejo posojilo, ki ga nato oni porabijo za svoje namene, ženske pa ga morajo nato nekako odplačati (KBYU–TV 2005). Zato se mi poraja tudi vprašanje, kaj se zgodi z revnimi, ki posojil ne morejo odplačevati, npr. zaradi ugrabljenega posojila ali pa naravne katastrofe. Kakor koli se sliši banalno, lahko poplava ubije kravo, katere mleko so lastniki prodajali za povračilo posojila. Brez krave in njenega mleka so lahko revni priseljeni zopet živeti na robu preživetja.

Sistem mikrokreditov sicer ni popoln in ne more izkoreniniti svetovne revščine, je pa sistem, ki naslavlja točno določene probleme, ima hitre učinke in ima vidne rezultate, hkrati pa temelji na trajnostnem razvoju (KBYU–TV 2005). Yunus (2007, 5. in 8. poglavje) se zaveda, da finančni kapital ni rešitev problema, ter zato večji pomen pripisuje ustvarjanju priložnosti, zmanjševanju revščine skozi izboljšanje življenjskega standarda ter zmanjševanju neenakosti.

3.6 Kritike in prepreke, s katerimi se srečuje participativni razvoj

Kritika PR sicer presega obseg magistrskega dela, vendar se mi zdi vredno, v izogib mišljenju, da je PR popolna strategija, vsaj na kratko omeniti nekaj preprek s katerimi se srečujejo izvajalci in koristniki strategije PR.

3.6.1 *Problem umestitve participativnega razvoja v določen projekt*

Ena izmed kritik PR je, da projektov participacije ne moremo vedno implementirati na vseh področjih (Neiland 2006, 1–2, 6). Jennings (2000, 5–6) kot eno izmed takšnih situacij izpostavlja humanitarne krize, kjer je potreben hiter odziv, med tem ko vzpostavitev sistema participacije zahteva ogromno časa.

Woolcock (2011, 115) in Arcand (2011, 136–7) menita, da ne moremo točno določiti, kdaj in kje lahko uporabljamo PR, hkrati pa se strinjata, da PR zagotovo ni potrebno aplicirati na državne programe gradnje cest, gradnje jezov ter cepljenja otrok. Oba se tudi strinjata, da bi moral obstajati nek 'meni problemov', kjer bi se pri reševanju le-teh lahko uporabljala strategija PR. Arcand to utemeljuje s primerom projekta PR v Gambiji, kjer so ljudje skozi participacijo, kot najpomembnejši problem skupnosti, izbrali dejstvo, da njihovo nogometno igrišče nima ograje. Izpostavlja, da se je to verjetno zgodilo, ker proces PR ni bil izveden resnično participativno, a vseeno meni, da donatorji takšnih primerov ne bi smeli dopustiti.

3.6.2 *Neatraktivnost participativnega razvoja*

Projekti tradicionalne pomoči v povprečju trajajo od 3 do 5 let, medtem ko so projekti PR mnogo daljši, rezultati pa vidni morda šele po nekaj letih (Van Heck 2003, 54). Mediji, zvezdniki, donatorji, politične stranke, razvojne agencije ter nevladne organizacije pogosto stremijo k rezultatom razvojnih strategij, s katerimi se lahko pohvalijo. Lahko bi rekli, da PR ni privlačna strategija, saj je dolgotrajna, vložek časa in znanja se na Zahodu ne ceni enako kot vložek denarja in rezultati niso lahko merljivi. Menim, in moje mnenje deli tudi Woolcock (2011, 109–13), da PR pogosto nima politične podpore, saj ni strategija, ki bi bila že v naprej strogo določena, z določenimi sredstvi, točno določenimi koristniki in točno načrtanim ciljem ter oprijemljivimi rezultati. Če dobro pomislimo, v medijih nikoli ne zasledimo, da neka skupina izvaja projekt PR, pač pa slišimo da je npr. Bono, član skupine U2, zbral 1000 evrov, s katerimi bo kupil 500 mrež za zaščito proti komarjem, s katerimi bo življenje rešil 500 otrokom. Tudi Evropska unija se v medijih ne pohvali z načinom izvajanja projekta, pač pa z vložkom denarja.

3.6.3 *Problem političnega sistema*

Enega od problemov predstavljajo zakonske določbe, ki ne podpirajo človekovih pravic, ali pa jih državni predstavniki celo kršijo. Predvsem se izpostavlja kršenje načela enakosti spolov in pravice do svobode združevanja. Lahko se zgodi, da država, v kateri se izvaja projekt PR ne podpira ali pa ne pozna načel demokracije, ki tvorijo temelj participacije (Neiland in drugi 2006, 2). Tak primer opisuje Woolcock (2011, 113), kjer prebivalci Indonezije, do pred kratkim, niso poznali načel demokracije in participacije, zaradi česar je bil proces PR močno otežen. Poleg tega ponekod politične elite nasprotujejo ali pa celo prepovedujejo participacijo revnih ljudi (Pirani, 2010). PR zahteva decentralizirano vodenje, kar je težko uveljaviti v državah, kjer je politična moč izredno centralizirana (Van Heck 2003, 12). Centralizacija moči izkrivlja sam namen PR, poleg tega, pa se zaradi izključenosti skupnosti zmanjša nadzor nad sredstvi projekta. Izključenost pri identifikaciji problema in ostalih fazah procesa še dodatno zmanjšuje uspešnost in pa demantira možnost trajnostnega razvoja.

3.6.4 *Problem imaginarnega prenašanja moči na revne*

Easterly (2007, 172) opozarja, da predvsem Svetovna banka strastno spodbuja participacijo revnega prebivalstva v PR procesu, a se vseeno oklepa svojega položaja kot voditelja. Izkušnje v Afriki kažejo, da čeprav se v vsakem projektu poudarja vloga participacije, še vedno prevladuje prikrito 'top-down' odločanje in načrtovanje strategij. Brown (2008, 250) meni, da s tem Svetovna Banka in IMF izkazuje tiranski namesto razvojni vidik PR. V takšnem procesu revni izgubijo svoj glas in vse pozitivne posledice, ki se načeloma razvijejo ob implementaciji PR (Wong 2003, 314; Vincent 2008, 111–3).

3.6.5 *Problem socialnega kapitala*

Ljudje imajo lahko tudi v majhnih in homogenih skupnostnih različne ideje, norme, percepcije ipd., zato lahko te socialne in kulturne danosti okolja revnim preprečujejo konsenz in napredek v smislu emancipacije in opolnomočenja (Adely 2004, 66). Lokalne elite in tradicionalni vodje imajo pogosto zelo pomembno vlogo pri odločanju in obstajajo primeri, kjer PR ni dosegel svojega namena zaradi splošnega neupoštevanja skupnosti ter diskriminacije žensk, starejših ljudi, otrok ali pa najbolj revnih v družbi (Abraham in Platteau

2002, 13–5; Van Heck 2003, 12). Skozi povečevanje norm in vrednot, lahko starešine revne prisilijo, da proti svoji volji sprejmejo določen dogovor. Psihološko ustrahovanje z ostrakizmom, javnim ponižanjem, socialno izključenostjo in sesutjem socialnega omrežja, so najmočnejša orodja prisile v visoko personaliziranih omrežjih tradicionalnih družb (Wong 2003, 316–7; Abraham in Platteau 2004, 212–3). O problemu lokalnih elit in njihovem vplivu na PR bom podrobneje pisala v naslednjem poglavju.

Obstaja tudi možnost, da zaradi nezaupanja do razvojnih agencij ali strahu pred tradicionalnimi vodji, načrtovanje, odločanje in implementacija PR niso možne (Jennings 2000, 4). Wong (2003, 314) opisuje študijo, ki dokazuje, da socialni kapital, kot skupek zaupanja, norm in socialnih omrežij, ustvarja sodelovanje in spodbuja participacijo za namene doseganja ciljev. Socialni kapital naslavlja kot manjkajoči člen v razvojnih strategijah, zato me v magistrskem delu zanima predvsem, kako je PR pogojen s SK, ter kako odpravljati ovire za uspešnejšo uporabo SK v strategiji PR.

4 SOCIALNI KAPITAL

Raziskave Pollocka (1982) in Andersona (1996) dokazujejo, da obstaja povezava med SK in participacijo. Da je SK pomemben tudi pri reševanju problemov revščine potrjujejo mnoge druge študije. UNESCO (2002) dokazuje, da se s povečevanjem SK povečuje tudi prihodek v družini. Narayan (1997) je v študiji ugotovila, da se 1 % povečanje SK odraža kot 20% povišanje dohodkov v gospodinjstvu, zato revne spodbuja k participaciji v skupinah samopomoči in k gradnji socialnih omrežij skozi participacijo. Erben in drugi (1999), dokazujejo, da povečanje SK omogoča boljše zdravje v skupnosti, Narayan in Pritchett (1999) ter Dongier in drugi (2001, 308) pa, da določene vrste SK izboljšujejo dobrobit družine ter, da je SK skoraj edini kapital s katerim razpolagajo revni. Zakaj torej SK ne bi izboljševal tudi rezultatov strategij PR? Da bi ugotovili kako je PR pogojen s SK, moramo najprej opredeliti SK.

4.1 Koncept socialnega kapitala

Ko slišimo besedo kapital, po navadi pomislimo na ekonomsko definicijo kapitala, finančni kapital oz. denar (Javornik 1997, 1864). A poleg finančnega obstajajo tudi kulturni, simbolni, človeški in ne nazadnje tudi socialni kapital (Thompson 1999, 398; Lin 2009). In čeprav naj bi se o SK govorilo že v 18. stoletju (Social Capital Research), je koncept uveljavitev v razvojnih krogih doživel šele v 90. letih prejšnjega stoletja s Putnamovo študijo o participaciji državljanov ZDA. Zanimanje za teorijo je rastlo z veliko hitrostjo, in kmalu ni več zajemalo zgolj socioloških teorij. V debato so se poleg sociologov vključevali tudi ekonomisti, politologi in antropologi. Različne definicije SK zato zajemajo tako ekonomski, sociološki in politološki koncept (Adam in Rončević 2003, 5–7; Social Capital Research). Fine (2004, 38) in Svetovna banka (The World bank) SK opredeljujejo kot manjkajoči člen pri razumevanju razvoja, *Social Capital Research* pa, na svoji spletni strani, opisuje vsaj 20 različnih definicij. Zaradi številnosti le-teh moramo, preden začnemo uporabljati koncept in ga aplicirati na določen problem, povedati nekaj o njegovem intelektualnem izvoru in se šele nato opredeliti za neko definicijo oz., če nam slednja ne ustreza in ne zajema vsega, kar bi želeli, ustvariti svojo (Adam in Rončević 2003, 7). Sama v tej nalogi ne bom odkrivala nove definicije, pač pa bom povzela najbolj splošno in tisto, ki zajema elemente, ki so pogojeni s PR. Čeprav so si

definicije SK lahko zelo različne, se mi zdi, da definiciji Putnama (2000, 18–20) in Fukuyame (2002, 23) zajemata najbolj splošne dimenzije, ki jih lahko najdemo tudi v ostalih teorijah. Spodnji graf 4.1 prikazuje definicijo SK, ki je predstavljena kot skupek treh konstitutivnih elementov. To so socialna omrežja, norme recipročnosti in zaupanje.

Graf 4.1: Konstitutivni elementi socialnega kapitala, ki vodijo k participaciji

Putnam in drugi (1993) ter Burde (2004, 75) menijo, da brez teh elementov sodelovanje med ljudmi ni možno in, da SK izboljšuje uspešnost koordiniranih akcij kot so projekti PR. Fukuyama (2002, 23, 26–7) pa dodaja, da je SK zmožnost ljudi, da na podlagi zaupanja in norm recipročnosti sodelujejo pri doseganju skupnih ciljev. 'Dober' socialni kapital obstaja, kadar imajo ljudje zaupanje v konkretne ljudi in v ljudi na splošno, kadar lahko brez večjih predsodkov sodelujejo z ljudmi, ki pripadajo drugim družbenim skupinam ter kadar z drugimi delijo norme recipročnosti. Vsi trije elementi so med seboj močno povezani in v nadaljevanju naloge jih bom podrobneje predstavila.

4.1.1 Socialna omrežja

Socialno omrežje sestavljajo vezi med posamezniki in skupinami, na podlagi česar lahko zamejimo neko omrežje. Ker so vezi lahko neformalne (obrekovanje), šibke (znanci), močne (družina), oblikovane *ad hoc* (humanitarni projekt), trajne (otroci), itd., je nek posameznik lahko hkrati član več socialnih omrežij (Social Capital Research). Posameznik se v skupine oz. organizacijski kontekst povezuje preko vezi, hkrati pa mu le-te omogočajo dostop do različnih resursov, kot so denar, informacije in celo zdravila ter hrana (Iglič 2001, 170).

Socialna omrežja lahko razlikujemo po sestavi, strukturi, velikosti in lastnosti vezi. Lahko so različno velika, npr. nekateri imajo zgolj družinski krog, nekateri pa še veliko prijateljev in znancev (Social Capital Research). Velikost omrežja nam pove, koliko oseb je del omrežja oz. s koliko ljudmi imamo socialni kontakt. Sestava omrežja nam pove, kakšen delež našega omrežja sestavljajo družina, prijatelji in organizacijske vezi, medtem ko nam struktura omrežja pove, kakšna je gostota omrežja in ali je omrežje zaprte ali odprte narave ter ali je skupina homogena ali bolj heterogena (Stone 2001, 7). Vezi znotraj omrežja lahko ločujemo po vsebini in moči (Iglič 2001, 171). Moč vezi se definira kot kombinacija časa, čustev in zaupanja med dvema posameznikoma. Več časa kot z nekom preživimo in več čustev, ki jih v nekoga vložimo, močnejša je vez (Granovetter 1973, 1361–2). Z družino po navadi preživimo veliko časa in smo na člane družine čustveno navezani, s prijatelji preživimo malo manj časa, nekaterim lahko bolj zaupamo kot drugim, z nekaterimi pa sploh nimamo posebnega odnosa. Naši družinski člani, najboljši prijatelji in ostali sorodniki se kvalificirajo kot močne vezi, medtem ko se znanci, sosedje ali moderatorji projektov kvalificirajo kot šibke vezi. Močne vezi torej združujejo podobne ljudi, s podobnim socialnim statusom in podobnim socialnim omrežjem. Ker so ti ljudje v istem ali podobnem socialnem omrežju, to pomeni, da imajo dostop do istih informacij. Takšen je primer geta, Kitajskih četrti, ali pa primer tradicionalnih družb v Afriki. Člani takšnih omrežij se vedno vrtijo v istem krogu ljudi, z istim socialnim statusom in zato možnost napredka skoraj ne obstaja. Je pa res, da se informacije znotraj omrežij z močnimi vezmi širijo hitreje in so velikokrat bolj verodostojne kot tiste, ki se širijo med ljudmi s šibkimi vezmi (Granovetter 1983, 201–9, 217–8).

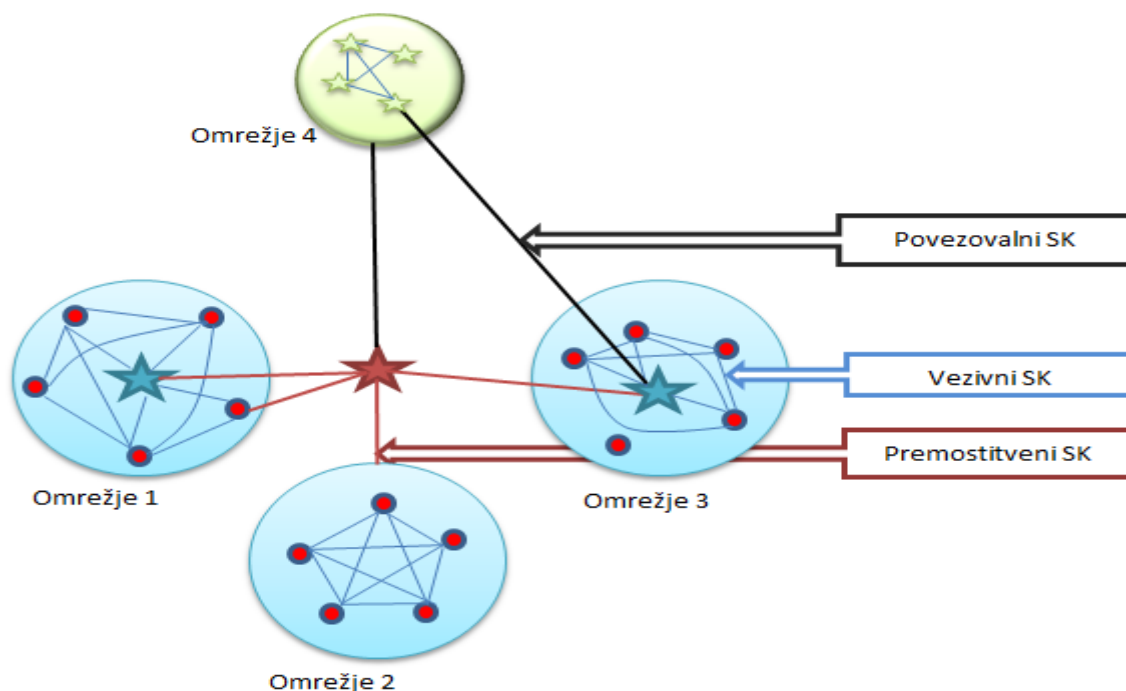
Šibke vezi so pomembne predvsem zato, ker predstavljajo most med različnimi ljudmi ali pa socialnimi omrežji. Ko posameznika A in B nista v istem omrežju in sta povezana zgolj s šibko vezjo, mostovi zagotavljajo edino mogočo pot, po kateri lahko potujejo informacije med kontakti A in kontakti B. Vse šibke vezi sicer ne predstavljajo mostov, vendar pa so vsi

mostovi šibke vezi (Granovetter 1973). Med takšne vezi lahko štejemo odnos med nevladnimi organizacijami na terenu in lokalnim prebivalstvom (Al-Jurf 1999). Nevladne organizacije po navadi lobirajo tudi pri donatorjih in večjih razvojnih agencijah, kot je npr. Svetovna banka. S tem, ko se lokalna skupnost poveže z nevladno organizacijo, se posredno poveže tudi z donatorji, in si tako poveča možnosti napredka in pridobivanja različnih informacij pomembnih za razvoj. Močne vezi zapirajo omrežje in tako eliminirajo šibke vezi oz. lokalne mostove. Za mnoge ljudi je lokalni most edina možna pot dostopanja do različnih informacij. Socialna omrežja brez šibkih vezi so pogosto podvržena fragmentaciji in nekoherentnosti. Odstranitev šibkih vezi iz omrežja pa bi bila škodljiva, saj bi odstranila vse možnosti za prenos informacij. Ljudje, ki imajo malo šibkih vezi so prikrajšani za pomembne informacije, kot so na primer nove ideje za obdelavo ananasa ali pa informacije o prostih delovnih mestih, kar jih postavi v neugoden in nekonkurenčen položaj na trgu delovne sile. Če so informacije predane preko šibkih vezi, dosežejo veliko več ljudi, kot pa če bi jih predali skozi močne vezi. Tak prenos informacij lahko opazujemo na primeru 'govoric', ki so še posebej prisotne v tradicionalnih družbah. Informacije sicer niso nujno točne, a vendar zelo hitro dosežejo velike množice različnih ljudi (Granovetter 1973, 1364–76; Granovetter 1983, 202, 218–9; Lin 2003, 4–5; Lilja in Bellon 2008, 484; Swidler in Cotts Watkins 2009, 7).

Zaradi bolj natančnega razumevanja odnosov med ljudmi, Woolcock in Narayan (2000), SK delita na vezivni (*bonding*), premostitveni (*bridging*) in povezovalni (*linking*). Graf 4.2 prikazuje različna socialna omrežja ter vertikalne in horizontalne povezave med člani omrežij.

Omrežje 1, 2 in 3 predstavljajo enakovredna omrežja tradicionalnih družb. Omrežje 4 predstavlja vladno institucijo oz. državo. Enote znotraj omrežij so ljudje, zvezde so tradicionalni ali pa politični vodje, skratka nekdo, ki ima v omrežju velik ugled. Črte med enotami pa predstavljajo vezi oz. način povezovanja.

Graf 4.2: Dimenzije odnosov znotraj in med socialnimi omrežji

Vezivni SK predstavlja horizontalne povezave in odnose znotraj družbe oz. skupine, medtem ko premostitveni in povezovalni predstavljata vertikalne povezave med različnimi družbami. Vezivni SK obstaja v zaprtih omrežjih, kjer so osebe povezane z močnimi vezmi. Ta je značilen predvsem za revne afriške tradicionalne družbe, kjer ima SK vlogo lajšanja vsakodnevnega shajanja oz. tako imenovanega '*getting by*' učinka. Na drugi strani, pa premostitveni SK opisuje odnose med različnimi skupinami oz. družbami, kjer SK igra vlogo napredovanja oz. '*getting ahead*' učinka. Napredek je možen zaradi povezovanja različnih skupin in povečevanja dostopa do informacij in drugih resursov, do katerih v matičnem omrežju ne bi imeli dostopa. Povezovalni SK zajema odnose med različnimi skupinami oz. družbami in tistimi, ki imajo moč in oblast (država, razvojni akterji, itd.) (Putnam 2000, 22–3; Stone 2001, 16; Burde 2004, 75–6; Fine 2004, 34).

Pomen socialnih omrežij je, da povezave oz. vezi med ljudmi predstavljajo pomembno dobroto, ki jo lahko ljudje uporabijo v kriznih situacijah, kot so pomanjkanje hrane ali pa nezmožnost odplačevanja posojila (Iglič 2001, 170–1).

Za uspešno participacijo so pomembne vertikalne in horizontalne povezave, kot tudi močne in šibke vezi med ljudmi. Afrika je družba, kjer so omrežja zaprta ter majhna in kjer

prevladujejo močne vezi in povezovalni SK, kar se izkazuje tudi kot vdanost tradicionalnim vodjem in visoko partikularizirano zaupanje. Vdanost neki skupini lahko tvori SK, lahko pa ga tudi uničuje. Namreč prevelika vdanost lahko marginalizirane ljudi še bolj izolira in prikrajša na področju pridobivanja informacij v zvezi s pridobivanjem dela ali pa novostmi na področju kmetijstva (Woolcock in Narayan 2000, 230–1).

4.1.2 Vrednote in norme recipročnosti

Zmožnost povezovanja in sodelovanja, ki ga lahko dojemamo kot participacijo, temelji tudi na vrednotah recipročnosti in normah, ki interese posameznikov podrejajo skupnim interesom (Low in drugi 2002, 73). Za oblikovanje SK so pomembne zgolj tiste vrednote in norme, ki vodijo k sodelovanju. Sodelovanje v socialnih omrežjih ustvarja norme generalizirane recipročnosti in skoraj vse tradicionalne družbe temeljijo na skupnih normah, ki jih uporabljajo za doseganje skupnih ciljev (Fukuyama 2000, 3–5; Putnam 2000, 21). Takšne norme delujejo po načelu 'daš – dam' oz. 'roka, roko umije', kar pomeni, da ljudje pričakujejo, da se bo njihova investicija povrnila, četudi ne direktno njim ali ne takoj (Putnam 2000, 134–6). Recipročnost posameznike spodbuja, da svoje težnje in interese usklajujejo z interesi skupnosti (Australian Bureau of Statistics 2002, 6). Generalizirana recipročnost spodbuja odgovornost ljudi do svoje skupnosti, predvsem v času kriz in konfliktov (Swidler 2007, 150–1). Morda je to lažje razložiti na primeru krvodajalskih akcij. Namreč tudi sama darujem kri, ker verjamem in zaupam, da jo bo nekdo daroval, če jo bom kdaj potrebovala tudi sama ali pa kdo od mojih bližnjih. Norme in vrednote lokalne skupnosti imajo veliko moč, saj lahko vplivajo na velikost družin in oblikujejo naš odnos do okolja, odnos do pomembnosti konkretnega, partikulariziranega in generaliziranega zaupanja ter stopnjo prisotnosti korupcije v družbi (Sen 1999, 9).

Korupcija je eden večjih problemov, s katerim se srečujejo vse razvojne strategije, saj je dokazano, da je najbolj prisotna pri uradnikih, ki imajo veliko moči, hkrati pa so relativno revni (Sen 1999, 275–6). Predvsem za afriške tradicionalne družbe je znano, da je korupcija v javnih službah močno prisotna, tudi zaradi drugačnega dojetja koncepta korupcije. Ljudem na javnih položajih se ne zdi koruptivno, če z javnim denarjem pomagajo svoji družini. (Rothstein in Teorell 2008, 170–1). Pojavljajo se tudi primeri, ko tradicionalni vodje resurse razvojnih projektov ne usmerjajo k najbolj marginaliziranim in pomoči potrebnim ljudem, pač pa jih zadržijo zase in razdelijo med svojo družino (Abraham in Platteau 2002, 3; Swidler in

Cotts Watkins 2009, 7). Norme recipročnosti omogočajo panoptičen nadzor družbe, kar pomeni, da se izvaja samonadzor. Pod budnim očesom skupnosti se posamezniki obnašajo tako kot od njih zahtevajo lokalne norme, saj ne želijo biti kakorkoli izključeni iz socialnega omrežja, ki revnim velikokrat predstavlja edin kapital, ki ga ne želijo izgubiti (Kapoor 2005, 1212). Kot sem že omenila, norme v tem smislu lahko preprečujejo oportunistično vedenje, korupcijo in nepotizem, zmanjšujejo transakcijske stroške in omogočajo sodelovanje na podlagi zaupanja, brez formalnih pogodb in brez prisotnosti institucij (Woolcock in Narayan 2000, 240; Easterly 2007, 68).

4.1.3 Zaupanje

Zaupanje je ena izmed glavnih dimenzij socialnega kapitala. Uslaner (1999, 123) ga opredeljuje kot racionalno špekulacijo, da se nam bo sodelovanje z drugimi ljudmi izplačalo. Levi (1998, 1–2) ga definira kot obliko interesa, ki olajša sodelovanje, za Rothsteina in Eeka (2006, 5–6) pa je zaupanje neformalna institucija v družbi, ki je sestavljena iz vedenj o obnašanju drugih ljudi. Nadalje Putnam (2000, 21) zaupljivost in vrednoto zaupanja definira kot 'mazivo socialnega življenja'. Vsa socialna omrežja imajo nek krog zaupanja in, če imajo skupine 'dober' socialni kapital, ki ustvarja pozitivne eksternalije, se obseg zaupanja lahko poveča tako, da zajema tudi ljudi, ki niso v tej skupini (Fukuyama 2000, 4). Interakcije med ljudmi delujejo na osnovi predpostavk o zaupanju (Sen 1999, 39). Zaupanje lahko delimo na konkretno, partikularizirano in generalizirano (Uslaner 1999; Putnam 2000; Rothstein in Stolle 2002). Graf 4.3 podrobneje opisuje razdelitev.

Graf 4.3: Razdelitev koncepta zaupanja

Konkretno zaupanje Rothstein in Stolle (2002, 3) poimenujeta tudi personalizirano oz. privatno zaupanje. Temelji na osebnih izkušnjah in informacijah o tem, kakšna je druga oseba s katero želimo sodelovati. Takšno zaupanje imamo v starše, sorodnike in najbližje prijatelje. Majhen krog zaupanja in norme recipročnosti zagotavljajo preživetje in manjše tveganje. Ljudje v globaliziranem svetu sicer lahko preživijo v krogu konkretnega zaupanja, ne morejo pa napredovati in se razvijati, ter so zato ujeti v past revščine, iz katere ne vidijo izhoda. SK se zaradi omejenosti na majhna omrežja ne more povečevati (Uslaner 1999, 123–5).

Le ljudje, ki imajo široko zaupanje, lahko ustvarjajo SK. A, da bi širše zaupali, morajo tudi več riskirati. Prosperirajo le tisti, ki so se za dosego cilja pripravljani izpostaviti določenim tveganjem. Ker so splošno revne države bolj nezaupljive do tujcev (Uslaner 2000, 11), je za PR pomemben predvsem razvoj partikulariziranega zaupanja, kot stopnje, ki se razvije iz konkretnega zaupanja. Naše socialno življenje se odvija okoli socialnih omrežij in skupin s katerimi se identificiramo. To so lahko ljudje iz iste vasi, iste etnične skupine, iste religije, iste rase ali istega spola. Teorija partikulariziranega zaupanja trdi, da četudi osebno ne poznamo posameznikov v določeni skupini, lažje zaupamo ljudem, ki delijo naše norme recipročnosti, vrednote in interese ali vero (Uslaner 1999, 122–9).

Medtem ko lahko partikularizirano zaupanje ljudi odvrča od nadaljnje integracije v družbo, jo generalizirano zaupanje spodbuja (Uslaner 1999, 123). Letki (2006, 305) to vrsto zaupanja definira kot zdravilo za vse bolezni. Povečevanje zaupanja je odlična strategija za doseganje ciljev, za izboljšanje učinkovitosti in uspešnosti razvojnih procesov ter povečanje gospodarske rasti. Če v družbi obstaja mišljenje, da se večini ljudi na splošno da zaupati, bodo transakcijski stroški nižji, in posledično se bo povečalo sodelovanje, ki ne bi bilo možno, če ne bi bilo zaupanja (Iglič 2001, 177).

Generalizirano zaupanje temelji na informacijah, ki nam jih podajo neke osebe/institucije o drugih ljudeh. Drugim ljudem pa lahko zaupamo samo, če najprej zaupamo tem osebam/institucijam, ki so nam informacije posredovale na prvem mestu (Rothstein in Eek 2006). Mansbridge (1999) tovrstno zaupanje poimenuje strateško, doda pa, da lahko generalizirano zaupanje izhaja tudi iz altruističnega zaupanja oz. moralnih vrednot. Izkazano zaupanje neznanecem je neke vrste moralni kompliment, ki izvira iz želje po pomoči drugim. Izhaja lahko iz empatije ali pa iz občutka dolžnosti, da ne smemo delati krivic in ne v naprej soditi ljudi, ki jih ne poznamo. Ljudje z visoko stopnjo generaliziranega zaupanja bolj pogosto sodelujejo v lokalnih aktivnostih, saj se v participacijo podajo z manjšimi strahovi, da bi jih

nekdo ogoljufal ali kakor koli drugače izrabil (Uslaner 1999, 126–30). Je pa res, da se posamezniki pri interakciji z drugimi počutijo bolj varne, če vedo, da lahko v primeru težav računajo na pomoč svojega socialnega omrežja ali pa institucij, kot je sodišče (Mansbridge 1999, 301). Zato je generalizirano zaupanje najbolj značilno za demokratične družbe z dobro delujočimi državnimi institucijami (Levi 1998, 1–2; Rothsteina in Eek 2006, 7–8).

4.2 Pogojenost participativnega razvoja s socialnim kapitalom

Pokazali smo že, da je v primerjavi s tradicionalnimi strategijami za reševanje revščine, PR stroškovno bolj učinkovita, uspešnejša in bolj trajnostna strategija, ki vodi k opolnomočenju. Zaradi pozitivnih primerov implementacije PR in izzivov, s katerimi se sooča, me zanima kako je PR pogojen s SK in ali je SK pomemben pri izvajanju faz PR.

Ker je SK včasih edini kapital, ki ga posedujejo revne skupnosti in edino sredstvo, ki ga lahko uporabijo pri nadziranju tveganj in zmanjševanju ranljivosti je pomembno, da PR za trajnostni razvoj temelji na premisah SK, jih nadgrajuje in ne zamejuje (Woolcock in Narayan 2000, 242). Swidler (2007, 150) meni, da se materializiranje norm, omrežij in zaupanja kaže v obstoju projektov PR, Woolcock (2011, 120) pa doda, da lahko socialnemu kapitalu z drugimi besedami rečemo participativni razvoj.

Predvsem tradicionalne skupnosti imajo zelo ozek krog konkretnega zaupanja. Solidarnost znotraj skupine je sicer dobro za preživetje, vendar zmanjšuje možnosti sodelovanja z drugimi socialnimi omrežji. Afriške tradicionalne družbe imajo močne vezi, manjka pa jim šibkih, ki predstavljajo mostove do drugih omrežij. Tradicionalna omrežja se torej ne prepletajo in pogosto ima človek le eno identiteto, npr. je član nekega plemena (Fukuyama 2000, 4). Lokalne skupnosti se pogosto ustrašijo tujcev in novih načinov razvoja, ki jih predstavljajo, zato včasih le z odporom sodelujejo pri projektih. Zaupanje je pomembno v vseh fazah PR, predvsem pa pri samem spodbujanju sodelovanja v projektih skupnosti, pri morali obnašanja in sprejemanju kompromisov (Uslaner 1999, 122).

Pri pridobivanju zaupanja gre za dolgotrajen proces, zato je potrebno biti izredno potrpežljiv (Rempel 2009, 417–8). Laureau in drugi (2006, 43) opisujejo primer, kjer je bilo potrebno večletno grajenje zaupanja med prostovoljci programa *Fourth World* in lokalnim prebivalstvom. Prostovoljci niso razumeli, zakaj so bili otroci v eni od preučevanih skupnosti na Madagaskarju tako zelo podhranjeni. Skozi proces PR so prišli do ugotovitve, da otroci

jedo napačno hrano, saj je med starši veljalo pravilo, da je riž edina hrana, ki bo otroke ohranjala zdrave. Kar nekaj let je trajalo, da so si prostovoljci pridobili zaupanje, preko katerega so nato starše naučili pravih prehrabnih vrednosti hrane. Zaupanje je torej omogočilo participacijo in identifikacijo problema, iz česar je izhajalo načrtovanje PR. Starši so se pričeli povezovati v skupine in redno hoditi na sestanke, na katerih so se sprva učili o hrani, nato o zdravju in nato še o mnogih drugih pomembnih temah. Revni so se pričeli povezovati v razvojne koalicije in deliti svoje izkušnje, s čimer so spoznali, da niso sami z določenimi problemi. S tovrstnim povezovanjem so se krepili solidarnost, premostitveni SK in zaupanje, ki so še bolj povezali skupine in omogočili uspešno implementacijo razvojnih projektov. Adely (2004, 68) opisuje drug vidik pridobivanja zaupanja s primerom, kjer je nezaupanje v razvojne akterje, s strani Ekvadorskega lokalnega prebivalstva, uničilo možnost implementacije projekta PR. Revni so zavračali možnost participacije v projektu, saj so dvomili v koristnost razvojnega projekta ter v dobre namene študentov, ki so tam opravljali pred-identifikacijsko fazo projekta PR. Zaradi nezaupanja je projekt PR propadel.

Revni mnogokrat velik pomen pripisujejo močnim družinskim vezem in vezivnemu SK (Tweehuysen in Hayes 2006, 55). Ker družinske, močne vezi lahko omejujejo PR, je za uspešno implementacijo projektov PR izredno pomembna krepitev premostitvenega in povezovalnega SK, še posebej zato, ker se dogaja, da tradicionalni vodje sami sprejemajo odločitve, brez vednosti lokalne skupnosti (Woolcock in Narayan 2000, 242). Ker skupnosti niso homogene, lahko pride v procesu PR do nasprotovanj, ki včasih izvirajo ravno iz samostojnih odločitev tradicionalnih vodij (Akpomuvie 2010, 97–8, 106). Mohhan in Stoke (2000, 253) opisujeta primer, kjer tradicionalni vodje načrtno niso povabili najbolj revnih k procesu odločanja zato, da bi sprejete odločitve bile v skladu s preferencami elit. Proces odločanja in oblikovanje razvojnih koalicij je močno odvisno od norm, ki jih zagovarjajo tradicionalni vodje. Participacija pri procesu odločanja lahko, skozi interakcijo, pomaga krepiti SK in dokazano je, da je od norm odvisna tudi uspešnost obstoja organizacij in implementacije projektov (Sen 1999, 261; Woolcock in Narayan 2000, 242).

Socialna omrežja omogočajo dostop do informacij, ki so pomembne za načrtovanje PR. Skozi širjenje informacij preko različnih omrežij lahko ljudje iščejo zaposlitev, partnerje, denar in ugotavljajo ali obstaja povpraševanje po neki storitvi. Tako so se kmetje iz Gane povezali v omrežja in tako izboljšali tehnično in praktično znanje, ter odkrili nove možnosti za izvažanje ananasov v Evropo (Easterly 2007, 74–5). Raziskave kažejo, da je socialna kohezija oz. sodelovanje izredno pomembno, da bi bila družba gospodarsko uspešna in, da bi bil njen

razvoj trajen. SK je definiran kot družbeno lepilo in kot podporni steber družbe (Moyo 2009, 58; The World Bank). Fine (2004, 39) dokazuje, da SK spodbuja sodelovanje med posamezniki, Fukuyama (2000, 3) pa dodaja, da vsi posamezniki želijo sodelovati, saj to povečuje njihove možnosti za doseganje individualnih ciljev. Ker socialna omrežja omogočajo sodelovanje, ki ga lahko razumemo tudi kot participacijo, ki je osnova za uspeh projektov PR, lahko trdimo, da SK vpliva na vse faze projekta PR, in še posebej na mobilizacijo. Tudi Iglič (2001, 176–7) piše, da socialna omrežja omogočajo mobilizacijo ljudi v aktivnosti, povečajo dostop do informacij, potrebnih za načrtovanje in izvajanje aktivnosti, hkrati pa ustvarjajo nove vrednote, ki so potrebne za uspešno implementacijo PR.

Dober primer tovrstne mobilizacije SK predstavljajo projekti mikrokreditov, kjer revne ženske posojilo pridobijo na podlagi njihove včlanjenosti v manjšo skupino. Tovrstno socialno omrežje oz. SK, ki se ustvari, je pomemben za načrtovanje projektov, vpliva na proces odločanja in na uspešnost implementacije projektov. S pomočjo podpore skupine (vezivnega SK), in predvsem na novo nastalega premostitvenega SK, se zmanjšuje ranljivost žensk kot posameznic, hkrati pa se porazdeli tveganje neuspeha. Revne ženske lahko pričnejo z delom, ustvarjajo dobiček, in tako zmanjšujejo revščino svoje družine. Prednosti programov mikrokreditov, zaradi povečanega SK, dosegajo ljudi, ki niso v skupinah mikrokreditov (otroke, partnerje), hkrati pa naslavljajo in rešujejo širše družbene probleme (položaj žensk v družbi, izobrazba otrok, ipd.) (Woolcock in Narayan 2000, 232–3).

Če želijo skupine napredovati, morajo ustvarjati premostitveni SK, kar pomeni, da se morajo povezati tudi z drugimi skupinami. Študije kažejo, da mikrokrediti pospešujejo opolnomočenje žensk z ustvarjanjem šibkih vezi, skozi katere je možen prenos informacij, hkrati pa spodbujajo solidarnost in pripadnost skupini. Čeprav vezi med ljudmi morda ne bodo več tako močne, premostitveni SK prinaša druge prednosti, kot so obstoj več različnih možnosti zaposlovanja in več različnih informacij, s katerimi si revni lahko pomagajo na različne načine. Ženske preko šibkih vezi, s skupinskimi akcijami, kot so iniciative popraviljanja cest v vasi ali pa spreminjanja odnosa do alkoholizma, ki vodi v družinsko nasilje, ustvarjajo premostitveni SK. V tem smislu lahko trdimo, da mikrokrediti spodbujajo nastajanje SK, ki ustvarja pozitivne učinke, ti pa dosegajo tudi druga socialna omrežja (Sanyal 2009, 530).

4.3 Merjenje socialnega kapitala

Kot sem povedala že na začetku poglavja, SK nima jasne definicije, zato ga je izredno težko meriti. SK skozi različne teorije, obdobja, okolja in družbe spreminja svojo obliko (Woolcock in Narayan 2000, 239). Vseeno se pojavljajo študije (Narayan in Pritchett 1999; Iglič 2001; Narayan in Cassidy 2001), ki na različne načine merijo konstitutivne elemente SK. SK se lahko meri kot članstvo ljudi v organizacijah ali skupinah. Gostota in tip vezi sta pomemben pokazatelj količine SK v družbi (Woolcock in Narayan 2000, 240). S. Knack in P. Keefer (v Easterly 2007, 69–70) ugotavljata, da imajo revne družbe manj SK kot bogate, družbe z manj SK pa imajo počasnejšo gospodarsko rast. Narayan in Pritchett (1999) sta za namene raziskave SK v Tanzaniji razvila indeks SK, ki meri gostoto in druge karakteristike vezi v formalnih in neformalnih omrežjih, medosebno zaupanje in participacijo ter način odločanja v teh omrežjih. Npr. generalizirano zaupanje se meri z vprašanjem kot je 'Ali mislite, da lahko večini ljudem na splošno zaupamo?' (Woolcock in Narayan 2000, 240).

Kot podporo uspešnejši implementaciji in evalvaciji projektov PR je Svetovna banka pričela razvijati orodja za merjenje vloge SK pri izvajanju PR. Do sedaj so razvili dve orodji, ki jih redno uporabljajo pri merjenju SK v Afriki (The World Bank).

Prvo je orodje ocene socialnega kapitala (SOCAT – *Social Capital Assessment Tool*), ki zbira kvalitativne in kvantitativne podatke glede institucij, norm in omrežij, ki omogočajo kolektivno akcijo in participacijo. Ukvarja se z vprašanjem, katere norme vodijo k sprejemanju odločitev. Z analizo anket in intervjujev gospodinjstev, skupnosti in organizacij skušajo pojasniti kognitivni (solidarnost, zaupanje, recipročnost, odnosi, norme) in strukturni (socialna omrežja, članstvo v organizacijah, horizontalna organizacijska struktura) SK (Bain in Hicks 1998).

Drugo orodje za merjenje SK je integrirani vprašalnik socialnega kapitala (SOCCAP IQ – *Social Capital Integrated Questionnaire*). SOCCAP IQ zagotavlja kvantitativne informacije o različnih dimenzijah SK. Skozi ankete raziskujejo socialna omrežja, kolektivne akcije, zaupanje in solidarnost ter komunikacijo in prenos informacij (The World Bank). Njegova uporabnost je bila prvič testirana na projektu v Nigeriji. Vprašalnik je zajemal pet vasi in že kot pilotni projekt uspel dobiti zanimive podatke o lokalnem SK. Analiza odgovorov je pokazala, da je lokalna skupnost sodelovanje enačila s složnostjo vaščanov in toleranco, zaupanje pa z iskrenostjo. Skoraj vsi ljudje so si delili močno vero v usodo in bili mnjenja, da ne morejo konkretno vplivati na spremembe. Z odporom so govorili o tradicionalnem vodji,

saj so imeli občutek, da ga izdajo, če o njem rečejo kaj slabega. Predvsem zanimivo pa je odkritje, da je v skupnosti prevladovalo prepričanje, da so tiste skupine, ki se povezujejo z drugimi skupinami, šibke. Namreč verjeli so, da je vodja skupine šibak in brez fokusa, če se je želel povezati z drugo skupino. Poleg tega, da so nezaupljivi do tujcev, lahko ta ugotovitev še dodatno pojasni majhno željo po ustvarjanju premostitvenega SK (Onu 2002).

Razumevanje družbenega konteksta, poznavanje dimenzij in meritve SK v lokalni skupnosti, omogočajo izboljšanje faze načrtovanja, procese odločanja ter izvajanje projektov PR (The World Bank; Woolcock in Narayan 2000, 241).

4.4 Pogojenost participativnega razvoja z družbenim kontekstom v Afriki

Različne družbe imajo različno količino SK, ki je pogojen s tradicionalno organizacijo odnosov in socialnih omrežij. Dokazano je, da konflikti, vojne in šibke institucije spodkopavajo SK (Fukuyama 2002, 32), zato moramo razloge za razlike v SK in dovzetnosti družbe za PR v Afriki, razumeti skozi poznavanje zgodovine odnosa med državo in skupnostjo. Tradicionalni vodje ter državne elite so mnogo let zatirale in obsojale civilno družbo in kakršnekoli poizkuse participacije v politični ali pa zasebni sferi. Afrika se je z institucionalizirano participacijo srečala v času kolonizacije, ki pa je civilno družbo odrivala na obrobje in jo izključevala iz sodelovanja pri pomembnih odločitvah o nacionalnih politikah. Participacija je imela negativno konotacijo, saj se je izvajala pod prisilo. Po odhodu kolonialistov, so z isto tradicijo izključevanja nadaljevale tradicionalne starešine in nacionalne oz. politične vodje (Oakley in Clegg 1999, 33–6; Akpomuvie 2010, 94–6).

Sredi 80. let prejšnjega stoletja sta zunanja 'pomoč' in liberalizacija trga prinesli umik države z mnogih sektorjev, ki so jih, predvsem z namenom samoohranitve, zapolnile civilne in nevladne organizacije. Prevzele so vlogo države in revnim pomagale pri pridobivanju dohodkov, hrane, čiste vode in pri zadovoljevanju drugih osnovnih potreb za preživetje. Da bi lažje preživeli in si medsebojno pomagali, so se revni pričeli združevati v organizacije, ki so v 90. letih preplavile Afriko. Večina teh organizacij se je oblikovala na področju varčevanja sredstev za nujne primere, kot so npr. poplava ali lakota. A ostale so majhne, saj so zajemale le ozek krog ljudi, ki so si močno zaupali (Oakley in Clegg 1999, 40–4). Premiki so se poznali tudi v politični sferi, saj so elite prepoznale potrebo po participaciji v razvojnem segmentu in v Afriški listini o splošni participaciji v razvoju in transformaciji (1990) uradno podprle idejo

o PR. Čeprav so vse pogostejše kritike PR v smislu, da participacija deležnikov ne prinaša želenih rezultatov (Platteau 2008, 134), ter, da je pogosto vsiljena s strani Zahoda (Mohan 2007, 158–9), Afriška listina Afriko predstavi kot družbo, ki temelji na samoupravi in na afriškem, ne Zahodnem, dojemanju participacije. Načela zahodne, liberalne demokracije v tradicionalnih afriških družbah pomenijo nekaj čisto drugega, kot si pod pojmom demokracija zamišljamo na Zahodu.

Narava afriške družbe in njenega SK določa način odzivanja, dojemanja, sprejemanja in sodelovanja pri strategijah PR. Čeprav je bila želja po transformaciji družbe v Afriki večkrat izražena, je večina vlad zavračala ali pa sabotirala transformacijo tradicionalnih vrednot v zahodne vrednote. Politične elite so zaradi občutka ogroženosti kategorično uničevale lokalne organizacije, ki so se zavzemale za spremembe (Oakley in Clegg 1999, 35–7, 47). Kljub zatiranju, ima skoraj vsaka skupnost neko vrsto tradicionalne strukture, ki omogoča participacijo pri izvajanju projektov (Akpomuvie 2010, 98). Včasih je to lahko problematično zato, ker nekatere družbe participacijo dojemajo kot obvezo (Cooke 2007, 118). Sicer je dobro, da lokalna skupnost sodeluje, vendar prisilna participacija zaobide bistvo PR in na tak način delovanja težko doseže končen cilja opolnomočenja (Cleaver 2008, 272; Hickey in Mohan 2008, 14–5)

Študije kažejo, da se spremembe odvijajo počasi, saj se razvojne agencije v Afriki srečujejo z revnimi, ki jim ne zaupajo, z majhnimi in zaprtimi socialnimi omrežji z izredno močnimi vezmi, ki medse ne spustijo tujcev ter lokalnimi elitami, ki zaradi lastnih želja po moči in denarju, ne želijo spreminjati vrednot skupnosti, ki bi lahko vodile k opolnomočenju (Oakley in Clegg 1999, 40–4; Onu 2002; Swidler 2007, 154). Ljudje se čutijo dolžni pomagati družini in lokalni skupnosti (Henry 2008, 140). Tako imenovana 'privatizirana' omrežja omogočajo neko finančno stabilnost in visoko stopnjo konkretnega zaupanja, hkrati pa izključujejo vezi iz širšega okolja ter demantirajo ustvarjanje generaliziranega zaupanja (Iglič 2001, 173–4).

Primer dobre prakse snovanja PR na podlagi zaupanja, lokalnih vrednot in običajev predstavlja projekt *Village AiD* v Sierri Leone (Mohan 2001, 7–8), kjer razvojni partnerji niso vsiljevali zahodnih vrednot, pač pa so participacijo pospeševali s pomočjo pristopa, ki so ga poimenovali *tabotsaneh*. Pristop je osnovan na lokalnih vrednotah, s katerimi se ljudje lahko povežejo in jim niso tuji. Razvojne agencije so več kot desetletje delale v državah zahodne Afrike in se tako učile lokalnih specifik, katerih poznavanje so vzeli kot izziv in ne kot omejitve razvoju. Strokovnjaki so lokalnemu ljudstvu predlagali reševanje problemov

revščine skozi PRA, ki pa ga je nato lokalno ljudstvo, skozi proces *Arizama*, oblikovalo po svojih merilih. *Arizama* predstavlja proces raziskovanja, analiz, posvetovanja, odločanja in participacije, ki so oblikovani tako, da ustrezajo družbenemu kontekstu, lokalnim normam, vrednotam in tradicijam. Medtem ko ima PRA že oblikovane modele delovanja, jih je proces *Arizama* v Sierr Leone šele oblikoval in osnoval po meri lokalnega prebivalstva. Projekt PR je tako postal legitimen in, ker je lokalno prebivalstvo nad njim prevzelo lastništvo, tudi trajen (Waddington in Mohan 2008, 222–32).

Kot en pomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na uspešno implementacijo projektov PR, je izpostavljen močan tradicionalni vodja. Tako, kot lahko elite izkoriščajo SK za namene doseganja individualnih ciljev, ga lahko tudi mobilizirajo v namene razvoja skupnosti (Berner in Phillips 2005, 24–5). V Afriki imajo vodje zelo veliko vlogo pri odločanju in lokalna skupnost jim velikokrat slepo zaupa, zato je pomembno, da v fazo pred-identifikacije vključimo tradicionalne vodje (Van Heck 2003, 15–6). Zakaj je to pomembno, zelo lepo razloži Woolcock (2011, 121) v intervjuju:

Večina ljudi misli, da bi bila zelo dobro, če bi znanstveniki izumili novo super seme, ki bi ga dobilo čim več kmetov, saj bi tako več pridelali, dobili bi več hrane in zaslužili več denarja, da bi lahko nahranili svoje družine. Vsi se strinjamo, da bi to bila dobra stvar. Pokazalo se je, čeprav da seme večji pridelek s stališča znanstvenikov, da to še ne pomeni, da bodo kmetje in vaščani skočili in zgrabili to priložnost. Kmetje v revnih državah so velikokrat zadržani do sprejemanja novih načinov kmetovanja, ne verjamejo, da imajo znanstveniki prav in imajo na splošno druge poglede na to, kako stvari delujejo. So tudi drugi razlogi, zakaj se ne pollaščajo novih tehnologij in včasih delujejo tako, da se nam zdi njihovo obnašanje iracionalno. Treba je torej razumeti lokalne razmere. Raziskava, o kateri govorim, je raziskovala hitrost širjenja semena po zemljepisnih območjih, donos po območjih ipd. Vse je vodilo do tega, da je bilo pomembno razumevanje ustroja družbe. Npr. Taja, ti si v družbi dobro poznana in cenjena, imaš široko omrežje, se pravi veliko socialnega kapitala, jaz, Michael, sem pa nekdo, ki ga nihče ne pozna in nikomur ni mar zame. Če raziskovalec ne pozna ustroja družbe, lahko pride do mene in me prosi, naj razširim idejo o semenu. Tudi če nalogo sprejem, me ne bo nihče poslušal, saj me nihče ne pozna. Če pa bi seme dali tebi, ki si popularna in znana, bodo čez mesec dni vsi uporabljali to seme. Točno to se dogaja tudi danes npr. v glasbeni industriji, neki otroški idol ima obute neke čevlje, čez čas pa jih imajo obute že vsi najstniki. Uspešnost je odvisna od razumevanja družbe. Zato pa je socialni kapital tako pomemben pri razvojnih strategijah.

Vodje lahko ustvarijo ali pa uničijo možnost participacije. Kot so to počeli v preteklosti, tudi dandanes nekateri vodje z manipulacijo, izključevanjem in drugimi načini ustrahovanja, o katerih sem pisala v poglavju mikrokreditov, usmerjajo lokalno prebivalstvo in tako odločajo o uspešnosti razvojnih projektov (Van Heck 2003, 15–6, 27–8; Swidler 2007, 152–3). Nezaupanje vodjem in njihovo avtokratično vedenje lahko pripelje celo do razpada skupin in projektov. Lokalne elite obstajajo zato, ker imajo na svoji strani zgodovino zatiranja in pa dejstvo, da ljudi ne zanima toliko politična participacija kot kako bodo njihovi otroci preživel iz danes na jutri.

Zavedati se je potrebno da se participativni projekti v Afriki soočajo z ljudmi, ki živijo na robu preživetja in so dnevno soočeni z umiranjem. Bolj kot opolnomočenje jih zanima preživetje, iskanje hrane in pitne vode. Onu (2002, 8) opisuje, da ljudje niso želeli sodelovati pri projektu, ki jim ne zagotavlja hrane. Prav tako veliko anketirancev ni želelo sodelovati v projektih zaradi nerazumevanja ciljev projekta ali pa zato, ker jim je to prepovedovala vera ali pa tradicionalni vodja. Če želimo, da bi se to spremenilo, moramo spremeniti ravnotežje moči in večjo moč dati v roke revnih, ki se skozi PR počasi začnejo zavedati svojih pravic in zmožnosti, ki jih lahko uporabijo tudi brez podpore tradicionalnih elit. Da bi PR resnično deloval, je potrebno poznati SK družbe, ki je pogojen s tradicionalno organizacijo odnosov in socialnih omrežij v družbi (Oakley in Clegg 1999, 38, 45–7). Raziskava Madu in Umbalija iz leta 1993 (v Oakley in Clegg 1999, 47–8) potrjuje slednje in ugotavlja, da je potrebno pri implementaciji PR veliko časa posvetiti ustvarjanju zaupanja in spoznavanju lokalnega SK. Čeprav je Afrika območje konfliktov in drugih omejitev, ki spodkopavajo SK, Courtney in drugi (2006, 3) menijo, da je Afrika idealno okolje za implementacijo PR, saj so revnim bolj kot denar, pomembni zaupanje, norme in omrežje družine oz. na kratko, SK (Courtney in drugi 2006, 3).

4.5 Ustvarjanje in mobilizacija socialnega kapitala

Kot smo ugotovili v zgornjih poglavjih, SK vpliva na participacijo in uspešnost implementacije vseh faz PR. SK je relativno stabilna lastnost družb, ki pa je hkrati lahko tudi spremenljiva. Ker je SK očitno pomemben dejavnik, ki vpliva na uspešnost PR, me zanima, iz kje izvira SK in ali ga je mogoče namensko ustvarjati. Putnam (2001, 2002) ter Woolcock in Narayan (2000) opredeljujejo dva osnovna pristopa razumevanja SK, ki se imenujeta '*bottom-up*' in '*top-down*'. '*Bottom-up*' teorija govori o možnosti namenskega ustvarjanja SK skozi

implementacijo projektov PR, medtem ko 'top-down' teorija raziskuje možnosti ustvarjanja SK skozi reorganizacijo državnih institucij, po načelu 'good governance' oz. dobro vladovanje, ki v ospredje postavlja načelo enakosti in pravičnosti.

4.5.1 Bottom-up teorija

Podpornik teorije, kjer se socialni kapital ustvarja skozi socialno participacijo je Putnam (2000, 2001). Meni, da sodelovanje v projektih PR in prostovoljno članstvo v organizacijah spodbujata nastajanje generaliziranega zaupanja, solidarnosti in razumevanja. SK dojema kot dober, kjer več SK pomeni boljše rezultate in kjer socialna omrežja omogočajo zmanjševanje transakcijskih stroškov in revščine (Woolcock in Narayan 2000, 229). Prav akt participacije naj bi bil tisti, ki ljudi nauči pomembnosti sodelovanja, solidarnosti, norm recipročnosti ter zaupanja (Iglič 2001, 168–9, 177; Low in drugi 2002, 73).

Ljudje s širšim delovanjem v skladu z normami in vrednotami, tudi zunaj svojih omrežij, ustvarjajo pozitivne eksternalije in omogočajo 'spillover effect'. Z neformalnim druženjem, kot je pohod ali balinanje, ljudje širijo svoj krog zaupanja, vrednote in norme prenašajo na širšo družbo in tako ustvarjajo oz. povečujejo SK (Fukuyama 2000). Tudi Lowndes in Wilson (2001) kot najbolj uspešno strategijo izpostavljata posredno ustvarjanje SK, preko določene dejavnosti, kot sta npr. šport in šivalni krožek. Menita, da se preko aktivnosti, kjer sodelujejo vsi vaščani, SK ustvarja kot stranski proizvod. Namreč izpostavljata možnost, da bi lahko namensko ustvarjanje SK, ustvarilo odpor do sodelovanja.

Spletna stran *The Self Help Group Approach* piše, da so dolgoletni procesi reševanja revščine s tradicionalnimi strategijami uničile lokalne vrednote tradicionalnih družb. Medsebojno zaupanje in trdne povezave med člani skupnosti so bile uničene z namenom ustvarjanja novih, šibkejših vezi, za katere so verjeli, da prinašajo večje gospodarske dobičke. Čeprav je res, da širša omrežja omogočajo več povezav, so razvojne agencije storile napako, ko so tradicionalni SK uničile, še preden so ustvarile novega. Družbe brez SK so izredno ranljive in brez vrednot, ki so prej igrale vlogo družbenega lepila. Družba ni več družba, ampak je sestavljena iz posameznikov, ki se borijo za svoj obstoj. Woolcock in Narayan (2000, 238) participacijo vidita kot edino možnost za ustvarjanje in mobilizacijo SK. Kjer so vladne institucije slabe in ignorantske in kjer se uradniki vedejo oportunistično in skorumpirano, SK nadomešča vlogo, ki bi jo morala odigrati država, ki deluje po načelih dobrega vladovanja.

4.5.2 Top-down teorija

Čeprav naj bi bil '*bottom-up*' razvoj bolj legitimen, saj ga oblikujejo koristniki projektov sami (Henkel in Stirrat 2007, 170–1), pri ustvarjanju SK ne smemo zanemariti pomembnosti institucij. Ne nazadnje ljudje živimo in delujemo v svetu institucij, naše priložnosti pa so odvisne od načina delovanja teh institucij (Sen 1999, 142). Tudi Rothstein in Stolle (2001) ter Woolcock in Narayan (2000) dokazujejo, da je generalizirano zaupanje odvisno od načina delovanja javnih institucij. Ljudje ne morejo sodelovati, če se stalno bojijo za svoje življenje ali za svojo prihodnost. V stabilnem okolju, kjer se počutijo varne, je veliko več možnosti, da si bodo zaupali in, da bo omogočeno sodelovanje (Fukuyama 2000, 15). Svetovna banka (The World Bank) je zato oblikovala koncept '*good governance*', ki ga morajo države spoštovati, da bi se lahko integracija in razvoj nadaljevala. Koncept zajema dimenzije, ki med drugimi vključujejo politično stabilnost, možnost izražanja mnenj državljanov in nadzor korupcije.

Dobro vladovanje pomeni, da se morajo institucije ravnati po določenih moralnih načelih, med drugim morajo biti pravične. Pravičnost med ljudmi ne dela razlik in od državnih institucij pričakujemo, da bodo načelo spoštovale. Slabo vladovanje to načelo krši s sprejemanjem podkupnin in nepotizmom, ter nima le negativnih gospodarskih posledic, pač pa se negativni učinki kažejo tudi na socialni ravni. Stopnja generaliziranega zaupanja je posledica načina vladovanja in kvalitete institucij (Uslaner 2000, 14–20; Rothstein in Teorell 2008, 167–76).

Zaupanje je odvisno tudi od tega, kakšne stike in izkušnje imajo ljudje z institucijami. Pomembno je ali imajo stik z univerzalnimi ali selektivnimi institucijami. Univerzalne institucije pojasnjuje koncept dobrega vladovanja (Rothstein in Teorell 2008, 174–5). Univerzalizem ne razlikuje med revnimi in bogatimi, belimi in črnimi oz. nikakor ne diskriminira med državljani. Vsem svojim državljanom ponuja iste ugodnosti (Rothstein in Stolle 2001, 12–3). Socialne politike organizira tako, da njeni učinki dosežejo celotno družbo in ne samo tistih, ki so odrinjeni na obrobje. Univerzalne institucije zahtevajo manj birokracije, saj so vsi deležni enakega obravnavanja. Tu je tudi manj možnosti za korupcijo, saj vsi dobijo enak delež in se zanj ni potrebno posebej truditi (Uslaner 2000, 1–6; Kumlin in Rothstein 2005, 14–7). Po mojem mnenju, morajo afriške države veliko pozornosti nameniti ustvarjanju priložnosti za revne ter ustvarjanju vrednot, zaupanja in legalnemu kaznovanju korupcije in ostalih dejavnikov, ki spodkopavajo zaupanje (Sen 1999, 266–7).

Posamezniki na podlagi izkušenj z ljudmi, ki delajo v imenu institucij, sodijo o zaupanju do drugih. Če so uslužbenci institucij (policisti, uradniki) z ljudmi prijazni in predvsem pravični, bodo ljudje do institucij čutili zaupanje. Menili bodo, da če lahko zaupajo institucijam, lahko zaupajo tudi ljudem na splošno. Če bodo ugotovili, da uradniki drugače obravnavajo ljudi, ki so npr. na visokem političnem položaju, bodo ljudje izgubili zaupanje v pravno in pravično državo. Tako bodo tudi sami menili, da se sistem da zaobiti in ne bodo več čutili moralnih zadržkov pri (ne)upoštevanju zakonov (Rothstein in Stolle 2001; Kumlin in Rothstein 2010).

Nepotizem, klientelizem, diskriminacija in pokroviteljstvo, poleg korupcije spodkopavajo zaupanje v institucije. Predvsem tu govorim o korupciji kot zlorabi načela pravičnosti na javnih položajih, za namen osebne pridobitve (Rothstein in Teorell 2008, 169–71). Visoka stopnja korupcije, praviloma, v državi povzroči nizko stopnjo zaupanja (Rothsteina in Eek 2006). Disfunkcionalne in skorumpirane institucije torej omejujejo rast generaliziranega zaupanja in posledično se zmanjša tudi SK.

5 SKLEP

Včasih imam občutek, da se razvoj in blaginja Afrike ogibata kakor, da je celina cepljena proti vsem pozitivnim učinkom razvojnih strategij. Predvsem tradicionalne razvojne strategije, ki temeljijo na posojanju denarja in finančnih injekcijah, niso dosegle svojega namena. Ne morem trditi, da finančna pomoč Afričanom ni prinesla ničesar, skoraj zagotovo pa lahko trdim, da jim mnogokrat ni prinesla ničesar, kar bi dejansko potrebovali. V magistrskem delu sem se zato ukvarjala z vprašanjem vloge drugačnega tipa razvojnih strategij pri zmanjševanju revščine.

Strategija participativnega razvoja temelji na dolgoročnih ciljih in je relativno mlada v primerjavi s tradicionalnimi načini spopadanja s problemom revščine. Medtem ko se slednji ukvarjajo predvsem z reševanjem ekonomske revščine, se PR ukvarja z večdimenzionalno. Ker se tradicionalni pristop osredotoča na '*input*' in takojšne rezultate, PR pa na '*output*' in trajnejše rezultate, je pristopa zelo težko primerjati, vendar študije dokazujejo, da je PR stroškovno učinkovita, predvsem pa v doseganju ciljev, uspešna strategija za zmanjševanje revščine. Najbolj zanimiv je podatek, da so lahko stroški PR, v primerjavi s stroški tradicionalnih strategij, manjši tudi do 50 %, če deležniki sodelujejo v vseh fazah projekta (Dongier in drugi 2001, 306). Podrobno poznavanje socialnih, geografskih, kulturnih, finančnih, infrastrukturnih in institucionalnih omejitev določene družbe, omogoča odlično načrtovanje projekta, ki ne spodleti ob naletu na omejitve, kar pa povečuje možnosti za uspešnost strategij PR (Van Heck 2003, 11). Iz slednjega lahko tudi sklepamo, da je strategija PR v primerjavi s tradicionalnimi razvojnimi strategijami bolj učinkovita in bolj uspešna pri doseganju ciljev, zato lahko trdim, da se moja hipoteza 1 a, ki predvideva, da je PR stroškovno učinkovita in v doseganju ciljev uspešna strategija za zmanjševanje revščine, potrди.

Tudi hipoteza 1 b, ki predvideva, da PR generira opolnomočenje ljudi ter spodbuja trajnostni razvoj, se potrди, saj je iz mnogih študij primerov razvidno, da PR generira opolnomočenje ljudi, predvsem žensk preko mikrokreditov. Le-ti so se izkazali za izredno učinkovito strategijo izkoreninjanja revščine, seveda, kadar se jo izvaja v kombinaciji z drugimi nefinančnimi metodami (Low in drugi 2002, 75). Tudi raziskave UNDP (2010, 115) pričajo o pozitivni korelaciji opolnomočenja s strategijo PR. Nadalje, občutek vključenosti in

opolnomočenja spodbuja trajnostni razvoj, torej rezultate, ki so vzdržljivi in ne propadejo po odhodu razvojnih agencij iz terena. Trajnost je omogočena tudi zaradi fleksibilne narave pristopa PR. Le-ta omogoča, da se projekti in programi prilagajajo absorpcijskim zmožnostim države prejemnice pomoči in željam lokalnega prebivalstva (Jennings 2000, 5). Trajnostni razvoj je dosežen, ko se konča zadnja faza projekta PR oz., ko zna po odhodu zunanjih svetovalcev, skupnost sama identificirati problem in ga nato, na demokratičen način, tudi rešiti.

V drugem vsebinskem delu naloge sem se spraševala, na kakšen način je uporaba PR v različnih družbenih okoljih pogojena s socialnim kapitalom. Mnoge raziskave, med drugim študije Pollocka (1982) in Andersona (1996) dokazujejo, da obstaja povezava med SK in participacijo, da je SK pomemben pri reševanju problemov revščine in, da SK izboljšuje uspešnost koordiniranih akcij, kot so projekti PR. SK, definiran kot socialna omrežja, vrednote in norme recipročnosti ter zaupanje, je včasih edini kapital, ki ga revne skupnosti posedujejo in edino sredstvo, ki ga lahko uporabijo pri nadziranju tveganj in zmanjševanju ranljivosti. Zato je pomembno, da vse faze PR temeljijo na premisah SK. Številne študije (Narayan 1997; Uslaner 1999; Putnam 2000; Woolcock in Narayan 2000) dokazujejo, da je zaupanje pomembno v vseh fazah PR, predvsem pa pri samem spodbujanju sodelovanja v projektih skupnosti, pri moralnem obnašanju in sprejemanju kompromisov, kar potrjuje moje hipoteze. Poleg drugih avtorjev, Esterly (2007, 74–5) dokazuje, da socialna omrežja oz. SK omogoča dostop do informacij, ki imajo izreden pomen za načrtovanje projektov PR, kar potrjuje hipotezo 2 a. Tudi hipotezi 2 b (SK vpliva na proces odločanja in oblikovanja razvojnih koalicij) in 2 c (SK vpliva na uspešnost implementacije razvojnih projektov), se izkažeta za pravilni. Zelo dober primer uspešne mobilizacije SK lahko opišemo skozi primere programov mikrokreditov, kjer revne ženske posojilo pridobijo na podlagi njihove včlanjenosti v manjšo skupino. Tvrstni SK, ki se ustvari, je pomemben za načrtovanje projektov, vpliva na proces odločanja in na uspešnost implementacije projektov. Tudi Sen (1999, 261) in Woolcock in Narayan (2000, 242) dokazujejo, da je od SK odvisna uspešnost obstoja organizacij in implementacije projektov PR ter, da participacija pri procesu odločanja, skozi interakcijo, še dodatno krepiti SK.

Ker se je SK izkazal kot pomemben dejavnik pri izvajanju programov PR, me je zanimalo, ali je, za namene izboljšanja programov, možno namensko ustvarjati SK. V zadnjem vsebinskem delu sem zato raziskovala, kaj je tisto, kar vpliva na zadostno mero socialnega kapitala v manj

razvitih okoljih in kako, če sploh, je možno ustvarjati in mobilizirati SK. Afrika je celina, kjer prevladujejo tradicionalne družbe z omrežji, ki velik pomen pripisujejo družinskim vezem in vezivnemu SK (Tweehuysen in Hayes 2006, 55), zaradi česar se pogosto dogaja, da tradicionalni vodje sami sprejemajo odločitve, brez vednosti lokalne skupnosti. Tovrsten SK, z močnimi vezmi, lahko onemogoča uspešno implementacijo projektov PR (Woolcock in Narayan 2000, 242; Akpomuvie 2010, 97–8, 106). Skozi preučevanje afriškega SK je razvidno, da je SK v veliki meri pogojen s tradicionalno organizacijo odnosov in socialnih omrežij v družbi, s čimer se potrjuje hipoteza 3a. Namreč SK pojasnjuje, zakaj nekatere skupnosti sodelujejo uspešno in zakaj pri nekaterih ni mogoče doseči konsenza (Mohhan in Stoke 2000, 254). Vsi ljudje niso zmožni sodelovati v participativnih projektih, zaradi različnih zmožnosti v smislu fizične oddaljenosti od sestankov, samozavesti pred tradicionalnimi elitami, pomanjkanja časa za druženje ter pomanjkanja resursov za prevoz na sestanke (Iglič 2001, 169–70).

Ker participacija torej ni odvisna le od sposobnosti ljudi in njihove pripravljenosti participacije, ustvarjanje SK ni odvisno le od PR, pač pa tudi od institucionalnega okolja in generaliziranega zaupanja, ki ga ustvarja dobro vladovanje. V afriških tradicionalnih družbah ljudje sami, brez podpore države, težko zaobidejo korupcijo, nepotizem in negativne učinke kolonializma in neo-kolonializma. Najbolj optimalno za socialni in gospodarski razvoj je seveda sodelovanje med državo, skupnostjo in razvojnimi akterji (Woolcock in Narayan 2000, 237). Povečan premostitveni in povezovalni kapital med dobro delujočimi institucijami in družbo omogoča najboljše rezultate, zato bi si morali prizadevati za krepitev in ustvarjanje 'dobrega' SK, ki vodi k uspešni implementaciji projektov PR. Slednje potrjuje tudi hipotezi 3b, kjer domnevam, da lahko razvojni projekti, ob dobrem vodenju, pozitivno vplivajo na razvoj SK v skupnosti in 3 c, kjer trdim, da je pri ustvarjanju in odpravljanju ovir, pri uporabi SK, pomembna vloga državnih institucij in načela dobrega vladovanja. Po prebrani literaturi in preučenih empiričnih raziskavah sodim, da ne more škoditi, če implementiramo oba načina ustvarjanja in mobiliziranja SK. Družba ne more nikoli imeti preveč 'dobrega' SK.

Strinjam se s Senom (2000, 160), ko pravi, da lahko obstaja svet brez revščine. Tudi Woolcock (2011) in Arcand (2011), si lahko predstavljata, kakšno je življenje v svetu, kjer ni revščine. Da bi živeli v takšnem svetu ne potrebujemo velikih sprememb. Prenehati moramo razmišljati o enotni strategiji za reševanje revščine saj, na žalost, ta ne obstaja. Zaradi različnih geografskih, zgodovinskih, ekonomskih, političnih in družbenih karakteristik uspeh ni zagotovljen pri nobeni razvojni strategiji. Esaterly (2007, 26, 333) celo pravi: »*The only*

Big Answer is that there is no Big Answer.« In če se tega zavedamo, smo že naredili prvi miselni korak k boljši prihodnosti. Pomembno je, da se ne bojimo eksperimentiranja na manjših projektih, ki pa se sicer lahko fatalno izjalovijo, ali pa obratno, najdejo pravi recept za reševanje revščine v določenem okolju. Potrebno je sprejemanje politik, ki ne škodujejo (kot npr. subvencije EU), pač pa omogočajo razvoj. Potrebni so izmenjava znanj in sodelovanje, več zanimanja za 'output' namesto 'input' razvojnih agencij, ter povečana odgovornost agencij in držav. Potrebno se je učiti na dobrih primerih in potrebno je zavedanje, da svet ni homogena enota in, da s tem ni nič narobe. Potreben je miselni prestop k dojemanju, da prenašanje moči na revne ni nujno slabo za razvoj.

Magistrska naloga torej ne zagovarja participativnega razvoja in teorije socialnega kapitala kot edine prave razvojne strategije, pač pa ponuja aktivno razpravo o razvojnih problemih ter opisuje eno od možnosti za reševanje problemov revščine in doseganje razvojnih ciljev.

Zelo me je potrla, ko mi je pred nekaj meseci izobražena oseba, na dokaj visokem položaju rekla, da izkoreninjanje absolutne revščine ni mogoče ter, da si delam utvare, če mislim, da je. Verjamem, da je to težka tema, in verjamem, da po vseh neuspešnih razvojnih strategijah človek lahko izgubi zaupanje v svetlejšo prihodnost. Vendar verjamem tudi v moč volje, da lahko nekaj spremenimo in, da je na svetu dovolj hrane, da nahranimo lačne, da je dovolj zdravil, da pozdravimo bolne, da je dovolj denarja, da rešimo revne in, da so še ljudje, ki verjamejo, da za človeštvo obstaja boljši jutri. Spodbudna je misel, da tako o prihodnosti razmišljajo tudi strokovnjaki. Če za konec citiram Arcanda (2011, 128, 132), ko na vprašanje, če verjame v svet brez revščine, odgovori: »*Da, seveda. Verjamemo, da lahko s spremembami določenih politik rešimo vsaj nekaj dojenčkov ali pa bo zaradi naših raziskav vsaj malo manj revnih ljudi /.../ Če ne bi verjel, bi se kar takoj lahko ustrelil v glavo in se rešil vseh muk.*«

6 LITERATURA

- Abraham, Anita in Jean-Philippe Platteau. 2002. Participatory Development in the Presence of Endogenous Community Imperfections. *Journal of Development Studies* 39 (2). Dostopno prek: <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/84797-1251813753820/6415739-1251814028691/abraham.pdf> (29. april 2011).
- Abraham, Anita in Jean-Philippe Platteau. 2004. Participatory Development: Where Culture Creeps In. V *Culture and Public Action*, ur. Vijayendra Rao in Michael Walton, 210–33. California: Stanford University Press.
- Adam, Frane in Borut Rončević. 2003. Socialni kapital: opredelitve in raziskovalne strategije. V *Socialni kapital v Sloveniji*, ur. Matej Makarovič, 5–32. Ljubljana: Sophia.
- Adely, Fida. 2004. Learning and Teaching about Participatory Development: The Practical and Theoretical Challenges. *Current Issues in Comparative Education* 6 (2): 64–72.
- Afriška listina o splošni participaciji v razvoju in transformaciji – *African Charter for Popular Participation in development and Transformation*. 1990. Dostopno prek: <http://www.iss.co.za/uploads/POPULARPPARTCHARTER.PDF> (3. junij 2012).
- Akpomuvie, Orhioghene Benedict. 2010. Self-Help as a Strategy for Rural Development in Nigeria: A Bottom-Up Approach. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences* 2 (1): 88–111.
- Alesina, Alberto in David Dollar. 2000. Who gives foreign aid to whom and why? *Journal of Economic Growth* 5 (1): 33–63.
- Al-Jurf, Saladin. 1999. Participatory Development & NGOs: A Look at the World Bank in the 1990s. V *The E-Book on International Finance and Development*, ur. Enrique Carrasco, 2. poglavje. Dostopno prek: http://www.uiowa.edu/ifdebook/ebook2/PDF_Files/Part_2_4.pdf (29. april 2011).
- Anderson, Christopher. 1996. Political Action and Social Integration. *American Politics Quarterly* 24 (1): 105–24.
- Arcand, Jean Louis. 2011. Intervju z avtorico. Ženeva, 28. september.

- Arcand, Jean-Louis in Léandre Bassole. 2007. *Does Community Driven Development Work? Evidence from Senegal*. Dostopno prek: http://www.uneca.org/aec/documents/Jean-Louis%20Arcand_Leandre%20Bassole.pdf (8. junij 2011).
- Australian Bureau of Statistics. 2002. *Social Capital and Social Wellbeing: Discussion paper*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/2/30/2380806.pdf> (1. februar 2012).
- Bain, Kathy in Norman Hicks. 1998. *Building social capital and reaching out to excluded groups: the challenge of partnerships*. Prispevek predstavljen na srečanju CELAM na temo 'The Struggle Against Poverty Towards the Turn of the Millennium' v Washongton D.C., ZDA.
- Bamberger, Michael, Vijayendra Rao in Michael Woolcock. 2009. Using Mixed Methods in Monitoring and Evaluation: Experiences from International Development. Brooks World Poverty Institute, BWPI Working Paper 107. Dostopno prek: <http://www.bwpi.manchester.ac.uk/resources/Working-Papers/bwpi-wp-10709.pdf> (11. januar 2012).
- Berner, Erhard in Benedict Phillips. 2005. Left to their own devices? Community self-help between alternative development and neo-liberalism. *Community Development Journal* 40 (1): 17–29.
- Brown, David. 2008. Participation in poverty reduction strategies: democracy strengthened or democracy undermined? V *Participation: From tyranny to transformation? Exploring new approaches to participation in development*, ur. Samuel Hickey in Giles Mohan, 237–51. London in New York: Zed Books.
- Bučar, Bojko in Boštjan Jerman. 2010. Razvojni cilji tisočletja so drzni, a uresničljivi. *Slogopis* 1: 7. Dostopno prek: <http://www.sloga.sloga-platform.org/images/stories/PDF/slogopis%20junij.pdf> (27. april 2011).
- Burde, Dana. 2004. Weak State, Strong Community? Promoting Community Participation in Post-Conflict Countries. *Current Issues in Comparative Education* 6 (2): 73–87.
- Center for Citizen Empowerment and Transformation. Dostopno prek: <http://www.citizenempowermentandtransformation.org/> (12. februar 2012).
- Chambers, Robert. 2007. *Whose Reality Counts – Putting the First Last*. United Kingdom: ITDG Publishing.

- Chinsinga, Blessings. 2003. The participatory development approach under a microscope: the case of the poverty alleviation programme in Malawi. *Journal of Social Development in Africa*, 18 (1): 129–43.
- Cleaver, Frances. 2008. The social embeddedness of agency and decision-making. V *Participation: From tyranny to transformation? Exploring new approaches to participation in development*, ur. Samuel Hickey in Giles Mohan, 271–7. London in New York: Zed Books.
- Clemons, Andrea in Christina Vogt. 2004. Theorizing, Restructuring and Rethinking Nonformal Education in East and West African Communities. *Current Issues in Comparative Education* 6 (2): 88–99.
- Concord Aid Watch. 2008. *Delivering better aid: An opportunity for European Union leadership in the fight against global poverty*. Dostopno prek: http://www.dochas.ie/pages/resources/documents/EU_Aid_Effectiveness_Jan08.pdf (12. avgust 2011).
- Cooke, Bill in Uma Kothari. 2007. The Case for Participation as Tyranny. V *Participation: The New Tyranny?*, ur. Bill Cooke in Uma Kothari, 1–15. London in New York: Zed Books.
- Cooke, Bill. 2007. The Social Psychological Limits of Participation? V *Participation: The New Tyranny?*, ur. Bill Cooke in Uma Kothari, 102–21. London in New York: Zed Books.
- Courtney, Charles, Xavier Godinot in Quentin Wodon. 2006. Participatory Approaches to Attacking Extreme Poverty: An Overview. V *Participatory Approaches to Attacking Extreme Poverty: Cases Studies led by the International Movement ATD Fourth World*, ur. Xavier Godinot in Quentin Wodon, 1–9. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Der Spiegel. 2012. Epidemija kalašnikovk. *Global* (junij): 30–3.
- Diaz, Phelippe. 2008. *The end of poverty*. Dokumentarni film. USA: Cinema Libre Studio in Robert Schalkenbach Foundation. Dostopno prek: <http://www.theendofpoverty.com/synopsis.html> (13. maj 2012).

- Dietz, Ton, Francis Obeng, Jerim Obure in Fred Zaal. 2009. Subjective Truths – Participatory Development Assessment. *The Broker Online*, 4. avgust. Dostopno prek: <http://www.thebrokeronline.eu/en/Articles/Subjective-truths/%28language%29/eng-GB> (13. avgust 2011).
- Dongier, Philippe, Julie Van Domelen, Elinor Ostrom, Andrea Rizvi, Wendy Wakeman, Anthony Bebbington, Sabina Alkire, Talib Esmail in Margaret Polski. 2001. Community-Driven Development. V *Poverty Reduction Strategy Sourcebook*, ur. World Bank, 301–31. Dostopno prek: http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/383606-1205334112622/5805_chap9.pdf (13. maj 2012).
- Dorling, Daniel, Mark Newman in Anna Barford. 2010. *The Atlas of the Real World: Mapping the Way We Live*. United Kingdom: Thames & Hudson.
- Dorsner, Claire. 2008. Implementing the Yaounde Declaration: practical issues on participatory processes in community development projects. *Community Development Journal* 43 (4): 413–27.
- Easterly, William. 2007. *The White Man's Burden – Why the west's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good*. Oxford: Oxford University Press.
- Erben, Rosmarie, Peter Franzkowiak in Eberhard Wenzel. 1999. People Empowerment vs. Social Capital: From Health Promotion to Social Marketing. *Health Promotion Journal of Australia* 9 (3): 179–82.
- Evropska komisija. 2011. *Annual Report on the European Union's Development and External Assistance Policies and their Implementation in 2010. Accompanying the document: Report from the Commission to the Council and the European parliament*. Commission staff working paper, SEC (2011) 880 final. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/europeaid/multimedia/publications/documents/annual-reports/annual-report-2011_en.pdf (10. februar 2012).
- FDI.net*. Dostopno prek: <http://www.fdi.net> (21. marec 2012).
- Fine, Ben. 2004. Social Capital for Africa? *Transformation: Critical Perspectives in Southern Africa* 53 (1): 29–52.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations*. Dostopno prek: <http://www.fao.org/> (29. maj 2012).

- Foster, James E. 1998. Absolute versus Relative Poverty. *The American Economic Review* 88 (2): 335–41.
- Francis, Paul. 2007. Participatory Development at the World Bank: The Primacy of Process. V *Participation: The New Tyranny?*, ur. Bill Cooke in Uma Kothari, 72–87. London in New York: Zed Books.
- Frank, Emily. 2002. A Participatory Approach for Local Peace Initiatives: The Lodwar Border Harmonization Meeting. *Africa Today* 49 (4): 69–87.
- Fukuyama, Francis. 2000. Social Capital and Civil Society. International Monetary Fund Working Paper, WP/00/74. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0074.pdf> (31. maj 2011).
- Fukuyama, Francis. 2002. Social Capital and Development: The Coming Agenda. *SAIS Review* 22 (1): 23–37.
- Gaventa, John. 2008. Towards participatory governance: assessing the transformative possibilities. V *Participation: From tyranny to transformation? Exploring new approaches to participation in development*, ur. Samuel Hickey in Giles Mohan, 25–41. London in New York: Zed Books.
- Gibson, Cristopher in Michael Woolcock. 2008. Empowerment, Deliberative Development and Local Level Politics in Indonesia: Participatory Projects as a Source of Countervailing Power. *Studies in Comparative International Development* 43 (2): 151–80.
- Godinot, Xavier in Quentin Wodon, ur. 2006. Participatory Approaches to Attacking Extreme Poverty: Cases Studies led by the International Movement ATD Fourth World. World Bank Working paper no. 77. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Godinot, Xavier. 2006. Making Services Work for Very Poor People: Comments on the World Development Report 2004. V *Participatory Approaches to Attacking Extreme Poverty: Cases Studies led by the International Movement ATD Fourth World*, ur. Xavier Godinot in Quentin Wodon, 23–34. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Granovetter, Mark S. 1973. The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6): 1360–80.

- Granovetter, Mark S. 1983. The Strength of Weak Ties – A Network Theory Revised. *Sociological Theory*, 1 (1983): 201–33.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 1807/1998. *Fenomenologija duha*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Henkel, Heiko in Roderick Stirrat. 2007. Participation as Spiritual Duty: Empowerment as Secular Subjection. V *Participation: The New Tyranny?*, ur. Bill Cooke in Uma Kothari, 168–84. London in New York: Zed Books.
- Henry, Leroi. 2008. Morality, citizenship and participatory development in an indigenous development association: the case of GPSDO and the Sebat Bet Gurage of Ethiopia. V *Participation: From tyranny to transformation? Exploring new approaches to participation in development*, ur. Samuel Hickey in Giles Mohan, 140–55. London in New York: Zed Books.
- Hickey, Sam in Giles Mohan. 2008a. Relocating participation within a radical politics of development: insights from political action and practice. V *Participation: From tyranny to transformation? Exploring new approaches to participation in development*, ur. Samuel Hickey in Giles Mohan, 159–74. London in New York: Zed Books.
- Hickey, Sam in Giles Mohan. 2008b. Towards participation as transformation: critical themes and challenges. V *Participation: From tyranny to transformation? Exploring new approaches to participation in development*, ur. Samuel Hickey in Giles Mohan, 3–24. London in New York: Zed Books.
- Hulme, David in Paul Mosley. 1996. *Finance Against poverty: Effective Institutions for Lending to small farmers and microenterprises in developing Countries*. New York: Routledge Press.
- Hunger Notes Online*. Dostopno prek: <http://www.worldhunger.org/> (17. maj 2012).
- Iglič, Hajdeja. 2001. Socialni kapital, socialna omrežja in politično vedenje: Empirična študija. *Družboslovne razprave* XVII (37–38): 167–90.

- Institute of New Economic Thinking. 2010. Posnetek predavanja Branka Milanoviča z naslovom Global Income Inequality na konferenci The Consequences of Inequality and Wealth distribution. Dostopno prek: http://www.youtube.com/watch?v=SMsirg7Z0bU&list=PL144460C383AAC598&index=44&feature=plpp_video (15. februar 2012).
- IRC International Water and Sanitation Centre. Dostopno prek: <http://www.irc.nl/> (13. avgust 2011).
- Isham, Jonathan, Deepa Narayan in Lant Pritchett. 1995. Does Participation Improve Performance? Establishing Causality with Subjective Data. *The World Bank Economic review*, 9 (2): 175–200.
- Japan International Cooperation Agency. Dostopno prek: <http://www.jica.go.jp> (13. avgust 2011).
- Javornik, Marija, ur. 1997. *Veliki splošni leksikon: v osmih knjigah – četrta knjiga*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jennings, Ray. 2000. Participatory Development as New Paradigm: The Transition of Development Professionalism. Prispevek predstavljen na konferenci 'Community Based Reintegration and Rehabilitation in Post-Conflict Settings', v Washingtonu, ZDA. Dostopno prek: http://www.usaid.gov/our_work/cross-cutting_programs/transition_initiatives/pubs/ptdv1000.pdf (10. maj 2011).
- Kapoor, Ilan. 2002. The devil's in the theory: a critical assessment of Robert Chambers' work on participatory development. *Third World Quarterly* 23(1): 101–17.
- Kapoor, Ilan. 2005. Participatory Development, Complicity and Desire. *Third World Quarterly* 26 (8): 1203–20.
- KBYU–TV. 2005. *Small Fortunes: Microcredit and the Future of Poverty*. Dostopno prek: <http://www.kbyutv.org/programs/smallfortunes/> (2. junij 2012).
- Keough, Noel. 1998. Participatory development principles and practice: Reflections of a western development worker. *Community Development Journal* 33 (3): 187–96.
- Kumlin, Staffan in Bo Rothstein. 2005. Making and Breaking Social Capital: The Impact of Welfare State Institutions. *Comparative Political Studies* 38 (4). Dostopno prek: <http://www.hks.harvard.edu/inequality/Seminar/Papers/Rothstein2.pdf> (31. maj 2011).

- Kumlin, Staffan in Bo Rothstein. 2010. Questioning the New Liberal Dilemma: Immigrants, Social Trust and Institutional Fairness. *Comparative Politics* 43 (1): 64–80.
- Kunzig, Robert. 2011. Population 7 Billion. *National Geographic* 219 (1): 32–69.
- Lamb, Robert D., Bill Varettoni in Chunli Shen. 2005. Participatory Development and the World Bank. *International Affairs Review* 14 (2): 171–94.
- Laureau, Chantal, Caroline Blanchard in Xavier Godinot. 2006. Making Health Services Work for Poor people: Ten Years of Work in Tananarive, Madagascar. V *Participatory Approaches to Attacking Extreme Poverty: Cases Studies led by the International Movement ATD Fourth World*, ur. Xavier Godinot in Quentin Wodon, 37–53. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Letki, Natalia. 2006. Investigating the Roots of Civic Morality: Trust, Social Capital, and Institutional Performance. *Political Behavior* 28 (4): 305–25.
- Levi, Margaret. 1998. *A State of Trust*. Dostopno prek: www.colbud.hu/honesty-trust/levi/pub01.doc (31. maj 2011).
- Lilja, Nina in Mauricio Bellon. 2008. Some common questions about participatory research: a review of the literature. *Development in Practice* 18 (4–5): 479–88.
- Lin, Nan. 2003. The Invisible Hand of Social Capital. Prispevek predstavljen na letnem srečanju Ameriškega sociološkega združenja, 14. avgusta 2004 v Kaliforniji, ZDA. Dostopno prek: http://convention2.allacademic.com/one/www/www/index.php?cmd=www_search&ofset=0&limit=5&multi_search_search_mode=publication&multi_search_publication_fulltext_mod=fulltext&textfield_submit=true&search_module=multi_search&search=Search&search_field=title_idx&fulltext_search=The+Invisible+Hand+of+Social+Capital (10. junij 2010).
- Lin, Nan. 2009. *Social capital: a theory of social structure and action*. New York: Cambridge University Press.
- Lonsdale, Kate. 2011. *Participatory Processes*. Dostopno prek: <http://www.weadapt.org/knowledge-base/wikiadapt/participatory-processes> (13. avgust 2011).

- Low, Linda, N. V. Lam, Thitapha Wattanapruttipaisan, Thelma Kay, Pradeep S. Mehta, Seok-Dong Wang in Marin Yari. 2002. *Bulletin on Asia-Pacific Perspectives 2002/03 – Asia-Pacific Economies: Sustainable Growth amidst Uncertainties*. New York: United Nations.
- Lowndes, Vivien and David Wilson. 2001. Social Capital and Local Governance: Exploring the Institutional Design Variable. *Political Studies* 49 (4): 629–47.
- Macionis, John J. in Ken Plummer. 2008. *Sociology: a global introduction – 4th Edition*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Macionis, John J. in Ken Plummer. 2012. *Sociology: a global introduction – 5th Edition*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Mansbridge, Jane. 1999. Altruistic trust. V *Democracy and Trust*, ur. Mark E. Warren, 290–309. United Kingdom: Cambridge University press.
- Marx, Ive in Karel Van Den Bosch. 2007. How Poverty Differs from Inequality on Poverty Measurement in an Enlarged EU Context: Conventional and Alternative Approaches. Prispevek predstavljen na 34. CEIES seminarju 'Perspectives of improving economic welfare measurement in a changing Europe', 10. in 11. septembra v Helsinkih, Finska. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/conferences/documents/34th_ceies_seminar_documents/34th%20CEIES%20Seminar/1.1%20%20I.%20MARX.PDF (26. junij 2012).
- Mikulan, Janja. 2010. »Ob pomanjkanju denarja moraš izbrati projekte, ki bodo imeli dolgoročni vpliv.« *Slogopis* 1, 14–5. Dostopno prek: <http://www.sloga.sloga-platform.org/images/stories/PDF/slogopis%20junij.pdf> (10. maj 2011).
- Milenijski razvojni cilji*. Dostopno prek: <http://www.milenijski-cilji.si/> (13. avgust 2011).
- Mistry, Percy S. 2005. Reasons for Sub-Saharan Africa's Development Deficit that the Commission for Africa did not consider. *African Affairs* 104 (417): 665–78.
- Mohan, Giles in Kristian Stokke. 2000. Participatory Development and Empowerment: The Dangers of Localism. *Third World Quarterly* 21 (2): 247–68.
- Mohan, Giles. 2001. Participatory development. V *The Arnold companion to development studies*, ur. Vandana Desai in Rob Potter, 1–18. London: Hodder.

- Mohan, Giles. 2007. Beyond Participation: Strategies for Deeper Empowerment. V *Participation: The New Tyranny?*, ur. Bill Cooke in Uma Kothari, 153–67. London in New York: Zed Books.
- Moyo, Dambisa. 2009. *Dead Aid – Why aid is not working and how there is a better way for Africa*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Muñiz, Soledad. 2010. Participatory development communication: between rhetoric and reality. *Glocal times*, 15. december. Dostopno prek: <http://wpmu.mah.se/glocaltimes/?p=87> (27. april 2011).
- Narayan, Deepa in Lant Pritchett. 1999. Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania. *Economic Development and Cultural Change* 47 (4): 871–97.
- Narayan, Deepa in Michael F. Cassidy. 2001. A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory. *Current Sociology*, 49 (2): 59–102.
- Narayan, Deepa. 1997. *Voices of the Poor – Poverty and Social Capital in Tanzania*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Neiland, Arthur E., Elizabeth Bennett in Philip Townsley. 2006. *Participatory Research Approaches – What have we learned? The experience of the DFID Renewable Natural Resources Research Strategy (RNRRS) Programme 1995–2005*. Dostopno prek: <http://www.fmsp.org.uk/Documents/keylessons/Participatory%20Approaches.pdf> (29. april 2011).
- Numbeo. Dostopno prek: <http://www.numbeo.com/> (30. junij 2012).
- Oakley, Peter in Ian Clegg. 1999. Promoting Participatory Development as a Strategy of Poverty Alleviation in Sub-Saharan Africa: A Review of Some Current Practice. *Journal of Social Development in Africa*, 14 (1): 31–52.
- Onu, Justice I. 2002. *Report of Social Capital Household Survey Pilot in Adamawa State, Nigeria*. Dostopno prek: <http://siteresources.worldbank.org/INTSOCIALCAPITAL/Resources/Social-Capital-Integrated-Questionnaire/AdamawaStatePilotRptShortVersionAug02.pdf> (1. julij 2012).

- Organization for Economic Co-operation and Development - International Development Statistics (OECD – IDS). Dostopno prek: http://www.oecd.org/document/49/0,3746,en_2649_34447_50484145_1_1_1_1,00.html (13. avgust 2011).
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). 1995. *Development Co-operation guidelines series: Participatory Development and Good Governance*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/27/13/31857685.pdf> (13. avgust 2011).
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). 2001. *The DAC Guidelines: Poverty reduction*. France: OECD Publications.
- Pirani, Pier Andrea. 2010. Assessing Participatory Development: Reflections from the World Bank. *Global Development Network*, 20. januar. Dostopno prek: <http://gdnetcomms.wordpress.com/2010/01/20/assessing-participatory-development-reflections-from-the-world-bank/> (28. april 2011).
- Platteau, Jean-Philippe. 2008. Pitfalls of Participatory Development. V *Participatory Governance and the Millennium Development Goals (MDGs)*: 127–59. New York: United Nations.
- Pollock, Philip. 1982. Organizations as Agents of Mobilization. *American Journal of Political Science* 26 (3): 485–503
- Pritchett, Lant in Michael Woolcock. 2004. Solutions When the Solution is the Problem: Arraying the Disarray in Development. *World Development* 32 (2): 191–212.
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, Robert D. 2001. Social Capital: Measurements and Consequences. *Canadian Journal of Policy Research*, 2 (pomlad): 41–51.
- Putnam, Robert D., Robert Leonardi in Raffaella Y. Nanetti. 1993. *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Pyarelal in Mahatma Gandhi. 1958. *The Last Phase, Vol II*. Ahmedabad: Navajivan Publishing House.

- Ravallion, Martin in Shaohua Chen. 2009. Weakly Relative Poverty. The World Bank Development Research Group, Policy Research Working Paper 4844. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSCContentServer/WDSP/IB/2009/06/22/000158349_20090622100104/Rendered/PDF/WPS4844.pdf (1. februar 2012).
- Ravallion, Martin. 1998. Poverty Lines in Theory and Practice. Living Standards Measurement Study Working paper 133. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Ravallion, Martin. 2010. Poverty Lines across the World. The World Bank Development Research Group, Policy Research Working Paper 5284. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSCContentServer/WDSP/IB/2010/04/27/000158349_20100427143536/Rendered/PDF/WPS5284.pdf (1. februar 2012).
- Rempel, Terry. 2009. UNRWA and the Palestine Refugees: A Genealogy of “Participatory” Development. *Refugee Survey Quarterly* 28 (2–3): 412–37.
- Rothstein, Bo in Daniel Eek. 2006. Political Corruption and Social Trust: An Experimental Approach. Prispevek predstavljen na letnem srečanju American Political Science Association, 31. avgusta v Pensilvaniji, ZDA. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/meta/p150853_index.html (12. junij 2011).
- Rothstein, Bo in Dietlind Stolle. 2001. Social Capital and Street-Level Bureaucracy: An Institutional Theory of Generalized Trust. Prispevek predstavljen na konferenci The Trust in Government, Princeton University, 30. novembra v New Jerseyu, ZDA. Dostopno prek: <http://www.princeton.edu/csdp/events/Trust2001/stolle.pdf> (12. junij 2011).
- Rothstein, Bo in Dietlind Stolle. 2002. How Political Institutions Create and Destroy Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust. Prispevek predstavljen na 98. srečanju American Political Science Association, 29. avgusta – 2. septembra v Massachusettsu, ZDA. Dostopno prek: <http://www.apsanet.org/~ep/papers/2003winner.pdf> (31. maj 2011).
- Rothstein, Bo in Jan Teorell. 2008. What Is Quality of Government? A Theory of Impartial Government Institutions. *Governance* 21 (2): 165–90.

- RTV Slovenija. 2011. *Globus*. Ljubljana, 10. januar 2011. Dostopno prek: <http://tvslo.si/predvajaj/globus/ava2.93415213/00:00:10/0:0:0/0/> (30. april 2012).
- Sanyal, Paromita. 2009. From Credit to Collective Action: The Role of Microfinance in Promoting Women's Social Capital and Normative Influence. *American Sociological Review* 74 (avgust): 529–50.
- Self Help Africa*. Dostopno prek: <http://www.selfhelpafrica.org/> (13. avgust 2011).
- Sen, Amartya. 2000. *Development as Freedom*. New York: A Division of Random House, Inc.
- Shah, Anup. 2011. Conflicts in Africa. *Global Issues*, 31. julij. Dostopno prek: <http://www.globalissues.org/issue/83/conflicts-in-africa> (30. april 2012).
- Social Capital Research*. Dostopno prek: <http://www.socialcapitalresearch.com/> (24. maj 2011).
- Stealth Conflicts*. Dostopno prek: <http://stealthconflicts.wordpress.com/> (30. april 2012).
- Stone, Wendy. 2001. *Measuring social capital: towards a theoretically informed measurement framework for researching social capital in family and community life*. Research Paper No. 24. Commonwealth of Australia: Australian Institute of Family Studies.
- Swidler, Ann in Susan Cotts Watkins. 2009. Teach a Man to Fish: The Sustainability Doctrine and Its Social Consequences. *World Development*, 1–15. Dostopno prek: http://sociology.berkeley.edu/profiles/swidler/pdf/SwidlerWatkins_Teach%20a%20Man%20to%20Fish.pdf (27. april 2011).
- Swidler, Ann. 2007. Syncretism and Subversion in AIDS Governance: How Locals Cope with Global Demands. V *Aids and Governance*, ur. Nana K. Poku, Alan Whiteside in Bjorg Sandkjaer, 145–63. England: Ashgate Publishing Limited.
- The Economist*. 2000. Old battle; new strategy, 6. januar. Dostopno prek: http://www.economist.com/node/272116?story_id=E1_NSNTTG&CFID=163041733&CFTOKEN=59583270 (26. april 2011).
- The Economist. 2011a. Africa rising. *The Economist*, 401 (8762): 15.
- The Economist*. 2011b. The sun shines bright, 3. december. Dostopno prek: <http://www.economist.com/node/21541008> (27. marec 2011)

- The Poverty Site*. Dostopno prek: <http://www.povetry.org.uk> (25. junij 2012).
- The Self Help Group Approach*. Dostopno prek: <http://www.self-help-approach.com> (13. avgust 2011).
- The Social and Human Sciences Sector of UNESCO. 2002. *Social Capital and Poverty Reduction: Which role for the civil society organizations and the state?* Dostopno prek: http://www.unesco.org/most/soc_cap_symp.pdf (1. februar 2012).
- The United Nations Development Programme (UNDP). 2010. *Human Development Report 2010 – The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*. New York: Palgrave Macmillan.
- The United Nations Development Programme (UNDP). 2011. *Human Development Report 2011 – Sustainability and Equity: A Better Future for All*. New York: Palgrave Macmillan.
- The World Bank*. Dostopno prek: <http://www.worldbank.org/> (28. april 2011).
- Therborn, Göran. 2011. Global Inequality: The Return of Class. *Global dialogue*, 2 (1). Dostopno prek: <http://www.isa-sociology.org/global-dialogue/2011/09/global-inequality-the-return-of-class/> (11. januar 2012).
- Thomas, Caroline. 2008. Poverty, development, and hunger. V *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 4th edition, ur. John Baylis, Steve Smith in Patricia Owens, 468–88. New York: Oxford University Press.
- Thompson, George. 1999. Cultural Capital and Accounting. *Accounting Auditing & Accountability Journal* 12 (4): 394–412.
- Thomson, Alex. 2010. *An introduction to African politics – 3rd edition*. London, New York: Routledge.
- Totaro, Martin V. 2008. Legal Positivism, Constructivism, and International Human Rights Law: The Case of Participatory Development. *Virginia Journal of International Law* 48 (4), 719–65.
- Transparency International*. 2012. <http://www.transparency.org/> (30. april 2012).

- Tweehuysen, Niek in Andrew Hayes. 2006. Taking the Time to Learn from the Poor in Tanzania. V *Participatory Approaches to Attacking Extreme Poverty: Cases Studies led by the International Movement ATD Fourth World*, ur. Xavier Godinot in Quentin Wodon, 55–72. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- UNESCO. 2002. *Social Capital and Poverty Reduction: Which role for the civil society organizations and the state?* Pariz: UNESCO.
- United Nations – Department of Economic and Social Affairs (UN – DESA). 2009. *Rethinking Poverty: Report on the world Social Situation 2010*. New York: United Nations.
- United Nations – Department of Economic and Social Affairs. Dostopno prek: <http://www.un.org/esa/desa/> (23. junij 2012).
- Uslaner, Eric M. 1999. Democracy and social capital. V *Democracy and Trust*, ur. Mark E. Warren, 121–50. United Kingdom: Cambridge University press.
- Uslaner, Eric M. 2000. Trust, Democracy, and Governance. Prispevek predstavljen na 13. Delavnici združenje prostovoljcev, na temo ‘The European Consortium for Political Research (ECPR)’, aprila v Kopenhagnu, Danska. Dostopno prek: <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/copenhagen/ws13/uslaner.pdf> (12. junij 2011).
- Vaitilingam, Romesh. 2009. Be well – well being: a new development concept. *The Broker Online*, 30. januar. Dostopno prek: <http://www.thebrokeronline.eu/en/Articles/Be-well/%28language%29/eng-GB> (13. avgust 2011).
- Van Heck, Bernard. 2003. *Participatory Development: Guidelines on Beneficiary Participation in Agricultural and Rural Development (2nd edition)*. Dostopno prek: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/007/ad817e/ad817e00.pdf> (28. april 2011).
- Vincent, Susan. 2008. Participation, resistance and problems with the ‘local’ in Peru: towards a new political contract? V *Participation: From tyranny to transformation? Exploring new approaches to participation in development*, ur. Samuel Hickey in Giles Mohan, 111–24. London in New York: Zed Books.

- Waddington, Mark in Giles Mohan. 2008. Failing forward: going beyond PRA and imposed forms of participation. V *Participation: From tyranny to transformation? Exploring new approaches to participation in development*, ur. Samuel Hickey in Giles Mohan, 219–34. London in New York: Zed Books.
- Weman Global. Dostopno prek: <http://www.wemanglobal.org/> (17. maj 2012).
- Wong, Kwok-Fu. 2003. Empowerment as a panacea for poverty – old wine in new bottles? Reflections on the World Bank's conception of power. *Progress in Development Studies* 3, 4 (2003): 307–22.
- Woolcock, Michael in Deepa Narayan. 2000. Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research Observer* 15 (2): 225–49.
- Woolcock, Michael. 2009. Global Poverty and Inequality: A Brief Retrospective and Prospective Analysis. Brooks World Poverty Institute, BWPI Working Paper 78. Dostopno prek: <http://www.bwpi.manchester.ac.uk/resources/Working-Papers/bwpi-wp-7809.pdf> (11. januar 2012).
- Woolcock, Michael. 2011. Intervju z avtorico. London, 4. oktober.
- Wresinski, Joseph. 2006. A Knowledge That Leads to Action. V *Participatory Approaches to Attacking Extreme Poverty: Cases Studies led by the International Movement ATD Fourth World*, ur. Xavier Godinot in Quentin Wodon, 13–21. Washington: The international Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.
- Yunus, Muhammad. 2007. *Banker to the Poor – Micro-lending and the battle against world poverty*. New York: Public Affairs.
- Združeni narodi. Generalna skupščina. 1986. Declaration on the Right to Development. Dokument A/RES/41/128, sprejet 4. decembra 1986. Dostopno prek: <http://www.un.org/documents/ga/res/41/a41r128.htm> (3. junij 2012).
- Združeni narodi. Generalna skupščina. 1998. Role of microcredit in the eradication of poverty. Dokument A/53/223, sprejet 10. avgusta 1998. Dostopno prek: <http://www.un.org/documents/ga/docs/53/plenary/a53-223.htm> (2. junij 2012).

PRILOGA A: Intervju z Michael Woolcockom

Michael Woolcock, po narodnosti Avstralec, je magistriral in doktoriral iz sociologije na Univerzi Brown. Preden je začel delati v Svetovni banki, je predaval na univerzi Brown in na univerzi v Queenslandu. Od leta 1998 je v Svetovni banki zaposlen kot vodilni raziskovalec za družbeni razvoj (*Development Research Group*), ob delu pa je predaval tudi na ugledni Harvardski univerzi in bil od leta 2006 do 2009 direktor inštituta *Brooks World Poverty* na Manchestrski univerzi.

Michael v svojih delih raziskuje družbene razsežnosti gospodarskega razvoja, vlogo neformalnih in formalnih ustanov pri zmanjševanju revščine ter proučuje vlogo socialnega kapitala v razvojnih strategijah, kot je npr. strategija participativnega razvoja.

Soustanovitelj programa *Justice for the Poor* (pravica za revne) je tudi soavtor razvojnih poročil Svetovne banke, prav tako pa piše blog na uradni spletni strani Svetovne banke. Da je M. Woolcock eden najvplivnejših avtorjev o socialnem kapitalu in participativnem razvoju, dokazujeta tudi zadnji dve monografiji z naslovoma *Contesting Development: Participatory projects and Local Conflict Dynamics in Indonesia* in *History, Historians and Development Policy: A Necessary Dialog*, ki ju je kot soavtor izdal leta 2011.

Njegovo bibliografijo si lahko ogledate preko spletne strani: <http://ideas.repec.org/e/pwo82.html#works> (26. 2. 2012).

Objava intervjuja:

- Objava v IB Reviji je predvidena v avgustu 2012.
- Levič, Taja. 2012. *Michael Woolcock: Intervju na temo revščine*. Društvo za Združene narode za Slovenijo. Dostopno prek: <http://www.unaslovenia.org/node/1832> (5. junij 2012)
- Levič, Taja. 2012. *Michael Woolcock: Intervju na temo revščine*. Milenijski razvojni cilji. Dostopno prek: <http://www.milenijski-cilji.si/node/390> (6. junij 2012).

»Ni prave rešitve za problem revščine, in če mislimo da je, potem smo mi sami del problema.«

Intervju z Woolcockom je potekal v Londonu, 4. oktobra 2011. Neformalni del intervjuja je potekal v središču mesta, v Kitajski restavraciji, nato pa sva se preselila v bar, kjer sva nadaljevala eno in pol urni pogovor. Michael se je izkazal za izredno prijetnega sogovorca s posluhom za mlade raziskovalce, ki jih zanima tema razvoja. Njegov nastop je bil preprost, njegove analogije simpatične, zato sem se takoj počutila sproščeno, čeprav sem sedela ob enem izmed najbolj vplivnih avtorjev s področja socialnega kapitala in participativnega razvoja. Skratka vidi se, zakaj je eden bolj cenjenih in priljubljenih predavateljev na svojem področju.

Michael, začela bom s klasičnim vprašanjem. Kaj je revščina?

Po navadi se revščino definira na dohodkovni način. Tu gre za ljudi, ki živijo pod pragom revščine v smislu prehrane oz. prihodka, ki bi jim zagotovil primerno prehrano za preživetje. Ta prihodek Svetovna banka trenutno ocenjuje na 1 \$ oz. 1.25 \$ na dan. Seveda je sam prag revščine potrebno usklajevati s ceno hrane v posameznih državah.

Največ znanstvenikov, in celo veliko ekonomistov bi znalo povedati, da je revščina večdimenzionalen pojav, kar pomeni, da lahko npr. kronična bolezen ali kronična brezposelnost ustvarita pogoje pod katerimi ljudje (p)ostajajo revni. Vendar ne zato, ker ne bi imeli dovolj denarja, temveč zato, ker nimajo dobrega zdravja, ker ne uživajo ugleda ali spoštovanja v družbi, ali pa so segregirani s strani lastnih vlad ali ljudi okoli njih, kot se to dogaja v indijskem kastnem sistemu. Torej, tudi če si statistično nad pragom revščine, kot ga definira Svetovna banka, vendar te vsi sovražijo in ti ni dovoljeno uporabljati stranišča, vodnjakov ali drugih podobnih javnih storitev in prostorov zaradi barve kože, vere ali spola... no... vse to so stvari, ki te lahko pahnejo v revščino, ki ni omejena zgolj na ekonomske faktorje oz. prihodke. Dohodkovni način Svetovna banka uporablja zato, ker je od vseh naštetih dimenzij dohodek najlažje meriti. Čeprav moram priznati, da je tudi slednjega težko natančno izmeriti. Torej, to je način, na katerega mednarodne agencije govorijo o revščini.

Sedaj ste povedali, kako revščino definirajo Svetovna banka in druge agencije, ki se ukvarjajo s tem peročim problemom. Kako pa vi, osebno, dojemate revščino?

Zanimivo je, da na primer nekatere države sploh ne poznajo izraza 'revščina'. V državah pacifiških otokov je nemogoče biti reven v nekaterih dimenzijah, ki sva jih ravnokar omenila. Tam si obkrožen z bananami, kokosi in ribami, tako, da tamkajšnji prebivalci nimajo predstave o tem, da bi lahko umrli od lakote.

Sam revščino definiram v prihodkovnem načinu, čisto samo zaradi globalnih razlogov. Mislim, da nam ta način omogoča primerjavo različnih držav. Nazadnje pa bi rekel, da je moja definicija revščine takšna, kot sem jo opisal pri prejšnjem vprašanju.

To vas sprašujem zato, ker mislim, da definicija revščine vpliva na vzpostavitev programov izkoreninjanja revščine. Namreč, če je revščina definirana zgolj dohodkovno oz. v finančnem smislu, potem je prava strategija pri izkoreninjanju revščine takšna, ki naslavlja njeno definicijo, torej, da ljudem priskrbi denar. Če pa je definicija širša, moramo v strategijo reševanja problema revščine vključiti tudi druge vidike. Npr. kako vsem ljudem zagotoviti pitno vodo, dostop do sanitarij in podobno.

Tako je. To pomeni, da tudi v bogatih državah kot je npr. Anglija, v kateri sva ravnokar, ali pa v ZDA... no, ravno zadnjič sem bral članek iz *New York Times*, v katerem je pisalo, da je en na pet prebivalcev New Yorka reven, po zgornji definiciji. To je kar dvajset odstotkov ljudi, kar se mi zdi presenetljiv in vznemirljiv podatek. V bogatih državah, kjer je hrana zelo draga in kjer je npr. pozimi zelo mrzlo ali pa kjer so zelo visoke najemnine nepremičnin, lahko zelo hitro postaneš reven. Sploh v državah, ki nimajo zagotovljenega zdravstvenega zavarovanja lahko zbolíš, in nato si prepuščen sam sebi. Celotni manjši prehlad ali poškodba te lahko staneta na tisoče dolarjev. Če tega denarja nimaš, si ne moreš privoščiti zdravniške oskrbe, posledično lahko še prej zbolíš in zato celo prej umreš. Če si bolan, ne moreš dobro opravljati svojega dela ali pa ga sploh ne moreš opravljati tako, da posledično ne zagotavljaš dohodka za preživetje svoje družine, ne moreš poskrbeti za prehrano in zdravje svojih otrok, otroci tako lahko veliko prej zbolijo, itd. Vse te stvari se nalagajo ena na drugo in začaran krog revščine se veča in veča.

Glede na to, da pravite, da je revščina začaran krog, me zanima, kaj si mislite o Milenijskih razvojnih ciljih. Natančneje me zanima, kaj menite o prvem razvojnem cilju, torej izkoreninjanju skrajne revščine in lakote. S tem ciljem so si države zadale do

leta 2015 prepoloviti število ljudi, ki živijo z manj kot 1. \$ na dan ter prepoloviti število ljudi, ki vsakodnevno trpijo lakoto. Je morda cilj preveč ambiciozno zastavljen?

Če je preveč ambiciozen? Da, v strogem smislu je preveč ambiciozen, kar pa ne pomeni, da se o njen ni vredno pogovarjati oz. stremeti k temu cilju. Torej, ali ga bomo dosegli? Ne. Ali ga bomo kadarkoli dosegli? Mislim, da ne.

Kakor sem že prej omenil, je po najnovejših statistikah kar 20 % prebivalcev ene najbogatejših držav in mest na svetu, revnih. Izkoreninjanje revščine je naloga za najmanj 100 let in ni nekaj, kar bi lahko rešili v 15. letih. Moram pa povedati, da je cilj plemenit, zaželen kot cilj in je etični in moralni imperativ, k kateri bi morali vedno stremeti. Res je nedosegljiv cilj, kar pa ni razlog, da si tega cilja ne bi smeli zastaviti.

Revščina torej predstavlja eno največjih ugank. Si lahko predstavljate svet brez revščine?

Seveda! Morda čez 100 let. Če se zamejujem s to številko, je morda tako samo zato, ker obstaja toliko nezanesljivih dejavnikov. Od tega, da so države revne, pa do tega, da hitro obogatijo. Saj ne vemo, kaj se bo zgodilo, če ali ko, bodo vse države na svetu bogate. Bo to morda miroljuben svet ali pa bo le še bolj močan in krut, z vedno močnejšim orožjem in tehnologijo, ki jo bomo obrnili proti sebi in s tem povzročili veliko škode. Če bi mi to vprašanje postavila pred 100. leti, bi bilo nepredstavljivo, da bi lahko nanj odgovoril pritrdilno. Danes, v principu, lahko odgovorimo pritrdilno, vendar prihodnost ni le vprašanje distribucije denarja in delitve tehnologije, ampak je predvsem vprašanje političnih sistemov in komplementarnih socialnih sistemov, ki omogočajo rast blagostanja ljudi.

Biti bogat je izum človeštva. Večina ljudi skozi zgodovino človeštva je bilo revnih. (smeh...) Nenavadno je za ljudi, da so bogati, saj je človeška vrsta na tisoče let živela na robu preživetja. Sedaj pa se v zadnjih 100. letih, v bogatejših državah, in zadnjih 50 let, v '*middle income*' državah, ljudje soočamo s zgodovinsko ne-precedenčnim primerom bogastva. Torej, če povlečemo vzporednice z najnovejšimi trendi, bi lahko morda v 100. letih izkoreninili revščino, vendar se bo verjetno v tem času zgodilo še kaj norega in do tega cilja ne bomo prišli. Vendar še enkrat, v principu bi se lahko zgodilo.

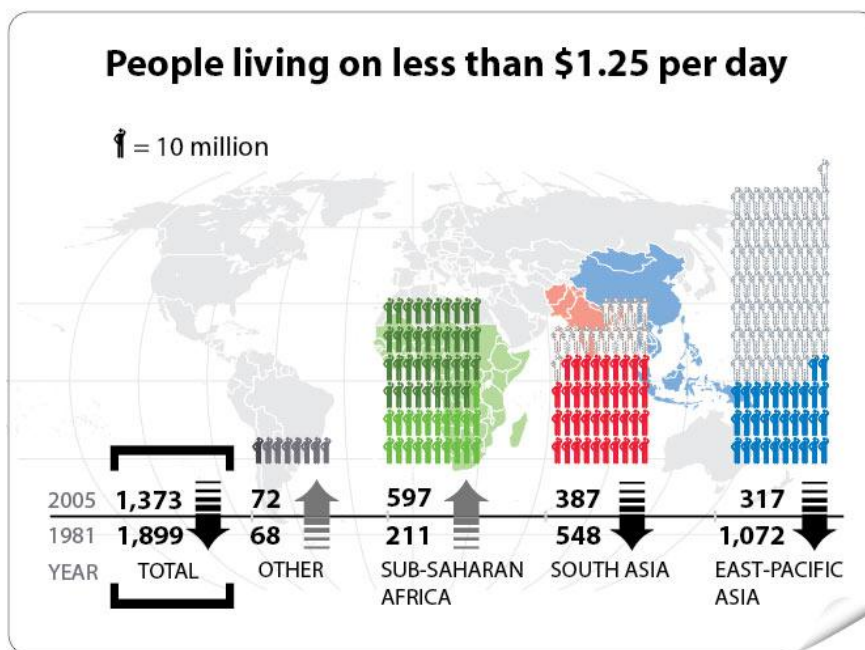
Res je. Če pa se ne zgodi, je vsaj lepo verjeti v možnost, da se lahko.

Da. (smeh...)

V magistrski nalogi se osredotočam predvsem na revščino v Afriki. Na spodnjem grafu je razviden razlog, zakaj je Afrika tako zanimiva, medtem ko je revščina prisotna po celem svetu. Tudi v ZDA, ki velja za eno najbogatejših držav, obstajajo žepki revščine. Vendar je trend na spodnji sliki strašljiv in ravno zato se posvečam Afriki.

Da, čisto se strinjam.

Tabela 1. Število ljudi, ki živijo z manj kot 1.25 \$ na dan.³

Ali ne bi rekli da je ironično oz. celo žalostno, da je Afrika celina z največjim bogastvom pod zemljo in največjo revščino nad njo?

Dobro povedano (smeh...). No, afriška zgodba je zelo zanimiva, ker je odstotek revne populacije v Afriki zelo stabilen, vendar je rast populacije v Afriki tako hitra, kar pomeni, da je več posameznikov revnih, kot jih je bilo včasih. Npr. Indija in Kitajska sta v situaciji, kjer populacija ne raste več tako hitro. Ker se je absolutno število ljudi zmanjšalo, se je zmanjšal tudi odstotek revnih ljudi. Čeprav v Indiji prebivalstvo hitro narašča, je ne moremo enačiti z Afriko. Kar je pri Afriki strašljivo je dejstvo, da se iz dneva v dan absolutno število revnih ljudi povečuje, kar le še spodbuja politične revolucije in vojne.

Michael, kje je torej problem? Zakaj je Afrika tako revna? Profesor Jean Louis Arcand je povedal da za revščino ne moremo kriviti kolonializma. Argument naj ne bi vzdržal,

³ The World Bank – Poverty reduction and Equity. Dostopno prek: http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Images/tab-A1-01_zm.jpg (12. 10. 2011).

saj so bile Nova Zelandija, Avstralija in celo ZDA kolonije, a vendar so danes ene najbogatejših držav na svetu. Kdo je kriv za revščino, Afričani, ali je to, kakor pravijo, 'breme belega človeka'?

Obstaja zanimiv roman Agathe Christie '*Umor v Orient ekspresu*', kjer nekdo umre in ko skušajo razrešiti uganko, kdo je kriv, ugotovijo, da so krivi vsi. (smeh...) In to pojasnjuje tudi zgodbo o Afriki. Vsi so krivi za današnje stanje. So pač stvari, ki se odvijajo simultano in zato je težko izločiti oz. določiti le en faktor oz. le enega krivca. En del zgodbe pripada tudi kolonialni zapuščini, ki je drugačna od tiste, ki jo imajo Avstralija, Nova Zelandija in ne nazadnje tudi ZDA. V teh državah so bili kolonialisti nagnjeni k temu, da bi v novem okolju živeli dlje tudi sami in ravno zato so politične ustanove in infrastrukturo vzpostavili tako, da so bile udobne za življenje. Če bi v te kraje prišli za kratek čas in zgolj zaradi tega, da bi izropali naravne surovine, bi vzpostavili drugačne ustanove in infrastrukturo, ki bi bila namenjena izkoriščanju. Torej, treba je razlikovati med različnimi kolonialnimi zapuščinami.

Poleg tega veliko ljudi omenja zemljepisne dejavnike. Pravijo, da je revščina v Afriki tudi zaradi oddaljenosti in ločenosti od preostalega sveta, kar pa ne pojasni razcveta Avstralije in Nove Zelandije, ki sta še bolj osamljeni kot afriška celina. Je pa res, da je Avstralija zelo ravna dežela, kar pomeni, da je bila vzpostavitev cestnih povezav lažja, medtem ko je Afrika bolj gorata in je tovrstno vzpostavljanje infrastrukture težje. Poleg tega je Afrika izjemno velika celina, kar le še otežuje povezovanje z drugimi kraji, onemogoča povečanje trgovine, tudi jeziki in valute so si različni, kar vse otežuje gibanje in trgovanje. Pretok ljudi, storitev in dobrin je temeljni pogoj za večanje gospodarske rasti. S takimi predispozicijami je Afrika v nekonkurenčnem položaju, npr. tako kot pri igrici s stoli in glasbo. Ko glasba igra, vsi tečejo okrog stolov, ki jih je manj, kot je otrok. In ko glasba potihne, se morajo vsi hitro posesti na stole. Tisti, ki je najpočasnejši ali najdlje od stola, izpade, saj se ni pravočasno usedel. To se je zgodilo tudi z Afriko. Glasba se je zanje ustavila v osemdesetih letih 19. stoletja, ko so Evropejci oblikovali Afriko in, ko so Afričane posedli na stole in se od tam niso smeli premakniti, med tem ko se je preostal svet lahko prosto premikal. Tako lahko v tem smislu delimo zgodovino na zgodovino Afrike 19. stoletja in moderno zgodovino, ki deluje na principu romana '*Živalska farma*', ki jo je napisal George Orwell. Ta govori o živalih, prevzamejo kmetijo in uvedejo enakopravnost med živalmi. Čeprav so na začetku vse enake, so bili vseeno malo bolj 'enaki' prašiči, ki prevzamejo kmetijo z navidezno plemenitimi razlogi, nato pa postanejo še hujši kot prvotni lastniki. 'Rešitelji' pred kolonialisti so torej postali hujši kot kolonialisti sami. Znana je dolga zgodovina vlad, ki se ni niso trudili za

blaginjo državljanov, ampak le za lastno blaginjo, utrjevanje moči in oblasti ter bogatenje njih samih kot posameznikov, kar so sicer hude 'obtožbe', vendar lahko naštejemo vsaj 20 različnih afriških voditeljev, ki so ali pa še delajo tako.

Danes v razvojnih krogih redki govorijo o kulturnih razlagah revščine, čeprav je jasno, da si vsi ljudje želijo imeti boljše in bolj zdravo življenje zase in predvsem za svoje otroke. Te možnosti se na žalost odtujujejo velikemu številu ljudi, po navadi zaradi razlogov, ki jih sami ne morejo nadzirati. Razvojna industrija obstaja zato, da skuša negovati in pognati procese, ki ustvarjajo razmere, v katerih bi gospodarska blaginja lahko uspevala in bi bile osnovne storitve in dobrine dostopne revnim ljudem.

Se vam morda zato zdi, da je eden od problemov revščine, predvsem v Afriki ta, da ljudi vidimo kot žrtve in ne kot potencialne podjetnike?

No, tako to želijo prikazati mediji, ko se organizacije odločijo zbirati donacije oz. prispevke za namen reševanja revščine. Socialna psihologija marketinga stremi k temu, da skuša predstaviti ljudi kot nič hudega sluteče žrtve določenega sistema ali situacije. Tako da če vodiš malo nevladno organizacijo (NVO) in je to način, da jo ohranjaš delujočo, pač na ta način portretiraš problem.

Samo male NVO? Tudi UNICEF ima takšno strategijo zbiranja donacij, pa je izredno veliko organizacija.

Da, UNICEF je sicer delno avtonomna organizacija, ki spada pod OZN, ima pa svoje imperitive, kjer lahko zbira svoj denar tako kot hoče.

Če pa se vrnem k prvotnem vprašanju, se mi zdi, da velja splošno načelo, da želimo vzeti kar že obstaja in kar deluje v določeni družbi in spremeniti tako, da bo delovalo še bolje. Vedno obstajajo variacije. Tudi v najrevnejših državah, kot so Siera Leone in Liberija, obstajajo mehurčki, kjer je inovacija prisotna in obstajajo ljudje, ki so ugotovili, kako si lahko sami izboljšajo življenje. Delo razvojne politike je, da ugotovi, kje so ti mehurčki in preuči, kako se ti primeri dobre prakse lahko replicirajo oz. povečajo svoj obseg tudi na drugih lokacijah.

Omenili ste NVO, medije in podobno. V zadnjih letih je postalo izredno popularno boriti se proti revščini. Različni politiki, filmske in pop zvezde (najbolj znani je pevec Bono), pridobivajo na prepoznavnosti s tem, ko se ukvarjajo s problemom revščine in organizirajo dobrodne koncerte. Da bi dosegli veliko število ljudi, morajo zvezdniki

osnovati izredno atraktiven program, ki bo imel velik učinek, kar se še posebej vidi pri politikih, ki morajo kot mandatarji, svoje delo oz. sadove dela čim hitreje pokazati.

Kaj po vašem mnenju pritegne več ljudi? Novica o tem, da je Bono zbral 10 milijonov evrov, s katerimi bo nahranil 100.000 revnih otrok, ali novica o tem, da bo 10 milijonov zbranih evrov namenil zasnovi participativnega razvojnega programa v Afriki, kjer se bodo morda ljudje naučili novih tehnik kmetovanja. Seveda rezultati pri slednji opciji ne bodo vidni v nekaj dneh, kot pri prvi možnosti, pač pa bodo vidni šele čez 5, 10, morda celo čez 20 let. Sama mislim, da zadnja možnost ni atraktivna za medije, niti politike, niti zvezdnike. To se mi zdi tudi eden od problemov participativnega razvoja – neatraktivnost.

(Smeh...). Da, predvsem se mi zdi to problem razvojnih projektov na splošno. Ta primer, ki si ga izpostavila je izredno točen in kaže na dva popolnoma različna vidika razvoja med ljudmi. Prvi govori o revnih posameznikih ali revnih skupinah ljudi, kjer je naloga razvojnih projektov, da 'danes' določimo, kaj je prav in kaj narobe. Da takoj zagotovimo 'točno določeno' pomoč 'točno določenim' ljudem na 'točno določenem' kraju. In če zberemo denar za te 'točno določene' ljudi, potem smo izboljšali kruti svet. In v resnici smo naredili nekaj dobrega, če smo lačnim priskrbeli hrano in na to bi morali biti ponosni in spodbujati takšne akcije. Takšne akcije so potrebne v situacijah naravnih katastrof in vojn, ko ljudje množično umirajo, ker npr. ne dobijo hrane. To so zelo pomembne situacije, ki jih ne smemo zanemariti.

Vendar ko mi, v Svetovni banki ali pa drugi strokovnjaki, govorimo o razvoju, govorimo o celotni transformaciji družbe. Npr. to, da se je Singapur v 30. letih uspel preleviti iz nazadnjaškega, bednega malega otoka v eno najbogatejših držav na svetu ni zasluga tega, da so imeli 'lepe male razvojne programčke'. To se je zgodilo zato, ker so popolnoma spremenili svoj pravni, politični in finančni sistem, kar je omogočilo tudi spremembo v družbi. Tudi Kitajska nima visoke letne stopnje rasti po zaslugi razvojnih programčkov, ki želijo eliminirati revščino. Spremenili so torej način ustvarjanja priložnosti ljudem, ustvarjanja bogastva in način, na katerega se slednje razporeja med ljudmi,

Poudariti moram, da sta vidika enako upravičena, saj veliko predanih in pogumnih ljudi svoje življenje posveti pomoči drugim ljudem, delu v zatočiščih ipd. Ločiti pa moramo med takšnimi projekti in takšnimi kot je participativni razvoj, kjer se skušajo uvesti širše spremembe. Takšne spremembe pa se, kot si omenila, ne zgodijo v dnevu, mesecu, letu ali pa

niti v desetletju. Spreminjati socialne norme in pravne sisteme, ni tako lahko, kot razdeliti hrano.

Dambisa Moyo v svoji knjigi *Dead Aid* trdi, da finančna pomoč v Afriki ni učinkovita in ne deluje tako, kot bi morala. Za to navaja več razlogov in eden je, da nekje na poti denar izgine in ne doseže svojih naslovnikov. Velik problem sta nepotizem in korupcija. Drugi je, da imajo Afričani drugačno kulturo kot 'zahodnjaki'. Reševanje njihovega problema skozi naše oči se torej ni izkazalo kot uspešno. Veliko raziskav kaže, da najrevnejši Afričani svoje težave vidijo drugače kot mi ali pa celo drugače kot njihova vlada. Afrika ni majhna država, ki bi potrebovala eno strategijo reševanja revščine, ampak je velika in celina, ki potrebuje različne rešitve za različna območja. Vse to in še veliko več je razlogov, da najrevnejši ne občutijo koristi gospodarskih razvojnih dejavnosti. Se strinjate s tem? Menim namreč, da je na svetu dovolj denarja za vse, le da distribucija slednjega ni dobra.

Točno tako. Vse v razvoju na koncu privede do izvajanja. O pomoči bi morali govoriti kot o neki celoti. Pomoč je vse, od proračunske pomoči, ko se vladi pomaga, da izvaja svojo politiko, do tega, da se ljudem zagotavlja hrana. V pomoč spadajo sistemi mikroposojil, odvisnih transferjev, imunizacija, oskrba z mrežami proti komarjem in še mnogo drugih stvari; in vse to skupaj je 'pomoč'.

Zavedati se je treba, da je od vseh oblik pomoči denar tisti, ki ga je najlažje ukrasti. Prav tako pa ga je najtežje nadzorovati. Da bi denar dosegel svoje naslovnike, mora skozi različne sisteme, ki ga sestavljajo ljudje, pri čemer pa obstaja možnost, da so sistemi pomanjkljivi in da ljudje delajo slabe stvari. Prav tako pa obstaja možnost, da so sistemi v redu. Kot enega večjih razvojnih izzivov vidim vzpostavljanje delujočega sistema. Ugotoviti je treba, kje v sistemu so napake in kaj lahko storimo, da bodo sistemi povsem delovali. To je nerešeno vprašanje. Kako bi to najbolje rešili? Ali zaradi pomanjkljivega sistema čisto umaknemo finančno pomoč? Ali ne pomagamo več vladam, ki niso bleščeče čiste? Ali pa delaš s sistemi, ki niso popolni, so pomanjkljivi, za katere veš, da naslovniki pomoči ne bodo prejemniki 100-odstotne pomoči, dobili pa je bodo vsaj nekaj? Mogoče je ta 'nekaj' vseeno boljši kot nič. In samo morda je ta 'nekaj' začetek procesa, da se ta pomanjkljivi sistem okrepi.

Ena od inovacij v razvoju v zadnjih desetih letih je, da se skušata razvijati nadzor in odgovornost za sledenje denarja. Ugotavlja se razmerje med vsoto denarja, ki se nalije v razvojni kozarec, in med tem, koliko je iz tega kozarca mogoče popiti. Prav tako se skuša

ugotoviti, kje so puščajoče luknje in kako bi jih lahko zamašili. Dokazi iz Ugande in Kenije kažejo, da na to, kje so te luknje, najlažje opozorijo ljudje ali mediji, ki to opazijo.

Bolj od tega, ali (finančna) pomoč deluje, se mi zdi pomembno vprašanje, 'kaj deluje in kaj ne'. Treba je raziskati, kje so razlike med dobro in slabo pomočjo, slabo zmanjšati ali ukiniti in povečati dobro pomoč. To pa bi morali uporabiti za temelj tega, kako razvojno politiko načrtovati v prihodnosti.

Vidite morda problem finančne pomoči tudi v morebitnih ciljih afriških držav. Se vam zdi, da je mogoče, da afriške države oblikujejo razvojne programe zato, da bi denar Mednarodnega razvojnega sklada porabile za dejanski razvoj, ali pa zaradi pohlepa političnih veljakov?

(Smeh...) Verjetno jih vodi oboje. Odvisno komu morajo odgovarjati. Zanimiv vidik...ja, ko si enkrat v razvojnem 'biznisu', se moraš spoprijemati s sistemi, ki ti niso vedno všeč. Ne moreš vedno izbirati, kdo bodo tvoji 'nasprotniki'. Glede na to, da spodbujamo demokracijo, moramo tudi delovati v tem smislu, da na drugi strani dobiš, kogar pač dobiš. Tudi če je njihova demokracija polna napak in v našem svetu ne bi sodeloval z nekaterimi ljudmi in če imajo ti ljudje dvomljive namene in niso izobraženi, je razvojna etika taka, kakršna je, zato je treba sodelovati z vsemi. Vemo, da si nekateri partnerji prilaščajo sredstva, vendar je taka resničnost razvojne pomoči, vendar je tako tudi v ZDA in mnogih drugih državah. Ko je v igri denar, igra postane umazana. Dejstvo je, da sistemi puščajo povsod, zato pa sta vsaka generacija in vsaka država odgovorni za to, da oblikujeta način za nadzor 'močnih' ljudi. Tragedija revnih držav pa je, da je ta slaba razporeditev sredstev ali puščanje v sistemu ključen dejavnik, ki odloča o preživetju tisočev in tisočev ljudi.

Po mojem mnenju obstaja razvojna strategija, o kateri se zelo malo govori v medijih a je zelo pomembna pri trajnostnem izkoreninjanju revščine. Gre torej za participativni razvoj, v povezavi z finančno pomočjo, ki ni več dominantna pač pa podporna in kjer revni sami določajo svoje prioritete.

Pri prevladujoči finančni pomoči se pogosto dogaja, da mi 'drugi' določamo, kako bodo revni porabili denar in kateri so projekti, ki jih je treba uresničevati za izkoreninjanje revščine. Pogosto se denar namenja npr. za izobrazbo. Če revni živijo v skrajni revščini, ne razmišljajo o izobrazbi, ampak o hrani, vodi, spanju; torej golem preživetju. Šele ko so zadovoljene te osnovne potrebe, lahko revni razmišljajo o izobrazbi svojih otrok. Participativni razvoj je torej

razvojna strategija, ki naj bi dopolnjevala in ne v celoti prevzela vloge države in drugih dejavnikov na razvojnem področju. Idealno naj bi strategija uporabnike pomoči vključevala na vseh stopnjah razvojnega programa. Najpomembnejši del, ko je vključenost pomembna, se mi zdi prepoznavanje problema. Po pomembnosti pa ne zaostajajo niti izvajanje, upravljanje, nadziranje, vrednotenje in konec koncev tudi stopnja, ki je cilj strategije, torej, uživanje sadov dela.

Govorite o participativnem razvoju. Zanima me kakšne so prednosti in slabosti uporabe tovrstne strategije za izkoreninjanje revščine?

Koncept participativnega razvoja poznamo že dolgo, vendar mu je Svetovna banka namenila pozornost šele v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ter predvsem po letu 2000. Temelji na tezi, da so revni ljudje oziroma skupnosti najboljši sodniki o svojem položaju, svojih težavah, svojih izzivih in svojih zmožnostih. Če damo sredstva in moč odločanja v roke revnih skupnosti namesto v roke zunanjih partnerjev, ki po navadi odločajo o tem, kje bo kakšna cesta ali kje se bo zgradila bolnišnica, dosežemo boljše cilje, večje ujemanje med tem, kaj si ljudje želijo in kaj na koncu dobijo, v celotnem procesu pa se omogočajo oziroma pospešujejo povezave v skupnosti.

Npr. ljudje v Indoneziji, kjer so še pred kratkim živeli pod diktatorskim režimom, ne poznajo demokracije ali državljanske participacije. Ravno participativni projekti so med drugim temeljili na želji, da bi se ob njihovem uresničevanju ljudje naučili sodelovanja, nastopanja na javnih sestankih in spoznali, da imajo pravico voliti ter da lahko izrazijo svoje mnenje brez strahu pred vodjo skupnosti, policijo ali komer koli drugim.

Participacija se po eni strani promovira zato, ker je ponotranjena vrednota zahodnega sveta, da morajo ljudje imeti pravico odločanja o stvareh, ki zadevajo njihovo življenje. Po drugi strani pa zato, ker mislimo, da je to najbolj učinkovit način celovitega prenašanja sredstev k naslovnikom (revnim ljudem, ki so jim sredstva namenjena).

Participacija se po eni strani predstavlja zato, ker je ponotranjena vrednota zahodnega sveta, da morajo ljudje imeti pravico do odločanja o stvareh, ki se nanašajo na njihovo življenje. Po drugi strani pa zato, ker mislimo, da je to najučinkovitejši način celovitega prenašanja sredstev k naslovnikom (revnim ljudem, ki so jim sredstva namenjena).

Stroka participativnega razvoja se zdaj spoprijema s strokovno literaturo, ko raziskovalci skušajo ocenjevati, kako se dejansko dosega njegovi cilji. Neizogibno je, da si bodo izsledki

različnih raziskav vedno nasprotovali. Vedno se najde kdo, ki pokaže dobre primere prakse, ki je optimist in išče rešitve v dobri veri, da se zadeva lahko popravi na ta način. Na drugi strani pa imamo pesimiste in kritike, ki vedno opisujejo le slabe lastnosti posameznega programa. Resnica je, da so variacije velike, predvsem v razvojni stroki. Zakaj? Da bi dosegli vse cilje, ki jih postavljajo programi participativnega razvoja, smo strokovnjaki postavljeni v bolj podporno vlogo v skupnosti ... smo kot nekakšni socialni delavci. Torej smo na udaru bolj kot tisti strokovnjaki, ki se ukvarjajo z imunizacijo otrok in razdeljevanjem mrež proti komarjem. Pri tem gre za standardne postopke, npr. otroku daš tabletko in to isto stvar narediš še tisoč drugim otrokom. To lahko opraviš relativno hitro, prav tako pa isto delaš v različnih skupnostih, različnih državah ali celo na različnih celinah. Ko pa se enkrat začneš pogovarjati z ljudmi na lokalni ravni o tem, kdo naj bi dobil kaj in kako bi sprejeli te odločitve, takrat so razprave lahko izredno glasne, borbene in prepirljive. Pri participativnem razvoju ni nobenega načrta, ki bi napovedal, kako bodo pogovori potekali. Ravno zato so izsledki raziskav, ki merijo uspešnost participativnih projektov, tako različni. Nekateri ne upoštevajo, da se skupnosti zelo razlikujejo med seboj. V skupnostih, v katerih ljudje živijo v strahu pred zatiranjem poglavarjev skupnosti in si ženske ne upajo sodelovati pri projektih zaradi strahu pred moževimi udarci, je težko uresničevati razvojne programe. Ni lahko uresničevati takih projektov in tudi ni mogoče stoodstotno napovedati očitnih dosežkov, ki naj bi v teoriji izhajali iz naših akcij.

Ni lahko izvajati takšnih projektov in tudi ni mogoče stoodstotno napovedati očitnih rezultatov, ki naj bi v teoriji izhajali iz naših akcij. Kritika izhaja tudi iz osredotočanja na dosežke starejših programov. Treba se je zavedati, da imamo že pravo orodje, napredno tehnologijo, trdno teorijo in politično voljo, ki skupaj omogočajo, da projekte zasnujemo drugače kot pred 20 leti. Problem novih tehnik je, da se sodelovanje šteje za zelo resno, to pa nekaterim ljudem ni všeč. Zgodovina človeštva govori zase, saj je prežeta z okoliščinami, ko se velike skupine ljudi, ki želijo opravljati vodilno delo in sodelovati pri spreminjanju sistema, srečujejo z nasiljem nad ljudmi, ki jim sprememba ne ustreza ali jih ogroža.

Participativni razvoj ni lepa, luškana in ljubeča stvar, ki jo lahko počnemo, da bi dobili stoodstotno zagotovljene in predvidene rezultate. Je bolj iskren način soočanja z realnostjo, ki poskuša zasnovati socialne transformacije, kot nekaj česar sicer ne razumemo, pač pa se trudimo razumeti in delujemo na podlagi dobrih prepričanj in v dobri veri. To je pač vidik o katerem jaz razmišljam, na ta način pišem knjige, poučujem in na ta način sem se tudi sam

učil o participativnem razvoju. Seveda bomo pa šele čez desetletja lahko videli, če razmišljamo v pravo smer. (smeh...)

Ali lahko poveste, kdaj lahko oziroma kdaj ne moremo uporabiti strategije participativnega razvoja? Uporaba se mi namreč ne zdi primerna pri projektih, kot sta imunizacija ali gradnja cest.

Imate prav. V Sloveniji, ZDA ali Veliki Britaniji ljudje po navadi ne odločamo, kje bo kakšna cesta. Ne potrebujemo sestankov, da bi se odločili o tem, saj to za nas delajo zaposleni strokovnjaki. Tako je tudi pri bančništvu. Ne potrebujemo sestankov, kot to zahteva bančni sistem banke Grameen, ki jo je ustvaril Muhammad Yunus, ampak gremo na bankomat, odtipkamo številke in dobimo denar. Točno določeni problemi zahtevajo točno določeno vrsto reševanja težav. Participativni projekti so torej različno uspešni. Odvisno je od države, skupnosti, časa itd.

Eden od pogojev, ki povečuje možnosti za uspešnost programa, je kultura demokracije. Od ljudi, ki niso seznanjeni z načelom demokracije, ne moremo pričakovati, da bodo že na začetku z veseljem hodili na sestanke in volili. To so stvari, ki jih imamo za samoumevne. Pomembno je tudi, kakšen odnos državljani gojijo do države. So razlike med skupnostmi, ki so navajene, da je država večni sovražnik, in med ljudmi, ki so navajeni, da država redno skrbi za njihove potrebe. Pri participativnem razvoju gre za to, da se en sam človek ne odloča, ali je zaradi povečanja gospodarske rasti treba povečati ali zmanjšati davke, ampak to počne skupnost. Odločitev sprejme skupnost, saj tudi skupnost nato trpi posledice ali pa žanje sadove. Sodelovanje odločitvam zagotovi legitimnost.

Revna skupnost ima po navadi veliko želja in potreb. Potrebujejo mreže proti komarjem, želijo si zgraditi most, ki bi jih povezal z bližnjo vasjo, potrebujejo šolske učbenike, zdravila, finančno pomoč, zavarovanje, če jim propade pridelek, in še na tisoče drugih stvari. Ker ne moremo upoštevati vseh potreb, je pomembno, kako se določajo prednostne naloge. Kako torej določiti prednostne naloge? Ko na tako vprašanje odgovora ne pozna niti Albert Einstein, je najboljšo, da odločitev prepustimo ljudem, na katere se odločitve nanašajo. Rezultat tega pa je, kakršen je, lahko je boljši, kot če bi ga zasnovali strokovnjaki, lahko pa je tudi slabši. Je pa definitivno legitimnejši, trajnejši in končno tudi učinkovitejši (če je le šel čez participacijo in posvetovanje).

So pa tudi drugi problemi, ki onemogočajo uspešnost participativnega razvoja.

Nekatere države v Afriki so znane po zelo šibki institucionalni zasnovi. Ali menite, da se participativni razvoj v Afriki ne obnese tudi zaradi slabih, nedelujočih institucij?

Da, tako je. Ob nepopolnem sistemu se nam zdi bolje, da ga v celoti obidemo in začnemo pomagati čisto na dnu, pri revnih. Tako so take programe začeli v Indoneziji. Torej, ustvarili so svoje sisteme, ki so obšli države in tako pomoč dostavljali neposredno revnim. To ni pisano pravilo, ki bi delovalo vedno, vendar je bilo to treba storiti v tej državi in v točno določeni skupnosti, v točno določenem času. Šibka država ne postane vedno močna, če začneš na dnu. Pomemben del participativnega razvoja je, da naučiš ljudi, da delujejo skupaj kot skupina. V to je treba vložiti veliko truda in seveda lahko popolnoma propadeš, tako kot lahko propadeš pri katerem koli razvojnem projektu.

Ko razmišljam o participativnem razvoju, razmišljam o razmerah, kakršne morajo biti, da poteka vse po načrtih. Npr. skupnost lahko državi pomaga pri zagotavljanju informacij in določanju prednostnih nalog, še posebej v Afriki, kjer državam primanjkuje statističnih podatkov in drugih informacij, na katerih bi lahko temeljila dobra politika. Ljudje lahko s sodelovanjem res veliko pripomorejo, vsaj na začetku razvoja, torej pri prepoznavanju potreb.

Da, z birokratskega vidika je zelo težko sprejeti dobro odločitev ravno zaradi pomanjkanja podatkov, informacij. Ko gre strokovni razvojni delavec v neko vas, lahko tam prepozna veliko problemov, vendar se zaveda, da so sredstva in čas omejeni. Zato je učinkovitejše, da vpraša prebivalce, kaj mislijo, da bi bilo treba narediti in kako bi to naredili oni. V slabih starih časih so se strokovnjaki zadeve lotevali tako, da so rekli npr. »jaz sem strokovnjak za gradnjo cest, naredimo torej cesto«, čeprav je bila lahko to zadnja zadeva, ki so jo ljudje dejansko potrebovali. Potrebujejo lahko čisto nekaj drugega, kot so na primer ločene sanitarije za dečke in deklice v šolah. V nekaterih kulturah bi to pripomoglo k temu, da bi deklice pogostejše obiskovale šolo, saj jih ne bi bilo sram. To je pravzaprav zelo znan razvojni primer, ko se zapravljajo milijoni dolarjev za gradnjo razkošnih šol, oblikovanje novih učbenikov ter visoke plače učiteljev z razlogom, da bi pritegnili čim več otrok, medtem ko je glavni razlog, da deklice ne hodijo v šolo, preprosto ta, da jih je sram deliti stranišče z dečki. Če bi torej porabili le nekaj sto dolarjev za to, da bi ločili stranišča, bi veliko več deklic obiskovalo šolo. *Le participativna razvojna strategija bi lahko uvidela in priznala takšne značilnosti družbe.*

Ravno sem se spomnila primera, ko so moč odločanja in porabe sredstev dali v roke skupnosti. Vaščani so bili revni, niso imeli cest, sanitarij, čiste vode. A so se skupaj odločili, kaj je zanje najpomembnejše. Zgradili so si ograjo okoli nogometnega igrišča.

(Smeh...). Ja no, na žalost se lahko zgodi tudi to. Zato pa je naloga organizatorja ali vodje projektov, da ljudi usmerja in pogleda, ali so izražene želje res želje in prednostne naloge celotne skupnosti ali so to le želje posameznikov, elite.

No izredno veliko je kritik na temo participativnega razvoja. Se vam zdi da je temu tako tudi zato, ker je lažje kritizirati, kot pa podati konstruktivno kritiko z rešitvami in predlogi kako izboljšati zadevo?

Seveda.

Med drugim je ena od kritik ta, da želijo ZDA na ta način v druge kulture infiltrirati politične spremembe, demokracijo. Kritiki tudi pravijo, da participativni razvoj ni participativni in da deležniki niso del celotnega razvojnega procesa. Ali mislite da bi ravno zaradi takšnih primerov, kot je gradnja ograje, morali deležnikom ponuditi paket idej iz katerih lahko izbirajo ali jim moramo odločitev prepustiti, četudi ni dobra za skupnost?

Zdrava pamet nam mora povedati, da pač sredstev ne moremo namenjati čisto vsaki zadevi. So pač stvari, ki so *'off the table'*. Npr. četudi bi si ljudje želeli, denar namenjen za participativni razvoj ne more biti porabljen v namene gradnje mošeje ali pa katerekoli druge verske institucije. Če želite cerkev, ni problema, se organizirajte, zberite denar in jo naredite. Ni problem v tem, da razvojni delavci ne maramo mošej, pač pa je razvojni denar namenjen razvoju. Razvoj je zelo široko definiran, ne pa neskončno definiran. (smeh...)

Druga stvar je, da rahljanje javne mošnje ni Zahodna ideja. Nobena vlada na svetu ne bi smela imeti možnosti sama upravljati z javnim denarjem. Narobe je, da se trdi, da je demokracija Zahodni koncept in, da ljudem vsiljujemo svoja mnenja in ideje, medtem ko diktatorji pobijajo svoje ljudi, kradejo diamante iz rudnikov in si z njimi gradijo lepe hišice na francoski rivieri. Javne dobrine bi morale biti porabljene za namene javnosti in to bi morala biti univerzalna vrednota. Ne bom trdil, da zahodnjaki ne vsiljujemo čisto ničesar. Npr. enakost spolov je že nekaj čisto drugega, čeprav je na desetine držav podpisalo mednarodne sporazume o enakosti spolov. Torej za spoštovanje teh pravic obstaja celo pravna podlaga. Zakone je potrebno spoštovati in jih izvajati, drugače je vse zaman.

Splošno gledano, bi se o tem, kar je na razvojnem meniju, morali pogovarjati med vlado, donatorji, mednarodnimi organizacijami in ljudmi, ki so prejemniki pomoči oz. sodelujejo v razvojnih projektih. Mení je treba prilagajati lokalnim posebnostim, politični realnosti, kulturi in lokalnim vrednotam. Glede nato, bi mení moral biti zamejen ali pa razširjen s tem, kar so vlade podpisale, npr. z zakoni o spoštovanju človekovih pravic. Ravno zato je bilo mednarodno pravo tudi zasnovano.

Glede na to, da je izvajanje tovrstne strategije dolgotrajni proces, me zanima, ali obstajajo kakšni oprijemljivi dosežki participativnega razvoja? Ali lahko preverimo, ali je tovrstna strategija uspešna?

Da, je kratek odgovor.

No, strokovnjaki, kot je npr. Jean Louis Arcand, pravijo, da ne verjamejo v moč participativnega razvoja, ker ni nikakršnih otipljivih dosežkov, raziskav ipd.

No, čudno. Da ni otipljivih dokazov ali dosežkov seveda ni res. V strategijo lahko verjameš ali pa ne verjameš zaradi mnogih dejavnikov, vendar neotipljivost dokazov o uspešnosti ni eden izmed njih. Res je, da so dokazi lahko zelo različni, saj je pri participativnem razvoju toliko različnih dejavnikov, da lahko enkrat končaš na tej in drugič na drugi strani. Že v svojih delih uporabljam raziskave svojega sodelavca Deepa Narayana in kolega Lanta Pritcharda. V svojih delih dokazujeta, da sodelovanje v skupnostih pomaga pri odpravljanju revščine. Anirudh Krishna, čigar knjigo sem ravno kupil v Helsinkih, je v zadnjih 15 letih ustvaril celo kariero z dokazovanjem, da so premiki iz revščine ali vanjo pomembno odvisni od družabnih omrežij in vezi. Dokazuje, da morajo razvojni projekti ta omrežja negovati, kar pomaga pri pospeševanju in lažjem povezovanju med ljudmi. Npr. največji dejavnik za reševanje revščine na ravni posameznika je najverjetneje migracija. In kakor je že veliko študij dokazalo, migracija temelji na družabnih omrežjih. Torej, veliko je raziskav, ki dokazujejo, da je PR uspešna strategija za zmanjševanje revščine.

Mislim, da je veliko raziskav, ki dokazujejo da je PR uspešna strategija zmanjševanja revščine. Vse pa se na koncu zreducira na vrednote. Po navadi nas skrbi enakost spolov, ker nas pač to skrbi, ne le zato, ker mislimo, da bo to zmanjšalo revščino. Ker so to naše vrednote in ne delamo vsega le za to, da bi npr. nekateri dobivali dobro plačo. Te vrednote smo ponotranjili in jim sledimo.

Kaj pa mikroposojila? Prof. Arcand je komentiral tudi, da je Yunusova banka največje zlo ...

Res?! To je noro. To ni res. To je norost. Bangladeš je ena najbolj disfunkcionalnih družb na svetu. Dejstvo, da je Muhammad Yunusu uspelo pritegniti več kot 20 tisoč ljudi, da redno prihajajo v službo vsak dan in vdano delajo v politično sovražnem okolju, v katerem bi bilo kar koli težko narediti, je preprosto čudež. Lahko se pogovarjamo o tem, ali je neki model učinkovitejši od drugega, ampak z vidika logističnega delovanja, z vidika reševanja revščine je težko trditi, da mikroposojila niso dobra zadeva.

Pri mikroposojilih je pomembnejša kritika v zvezi s posodobitvijo finančnega sektorja. To je končni cilj. Ne gre za ustvarjanje sveta z več in več posojili, ampak svet, v katerem posojil ni. Želimo si, da take skupine, kot so pri mikroposojilih, ne bi več obstajale. Želimo si, da bi ljudje lahko po denar šli na bankomat, kakor lahko greva midva. Za to niti ni treba biti pismen. Lahko se oblikujejo bankomati s simboli, desetimi znaki, ki bi ljudem omogočali lažji dostop do denarja.

Da bi razumeli, kaj je naredil Yunus, moramo razumeti zgodovino in politične razmere Bangladeša. Že kar je naredil v organizacijskem smislu, je vredno Nobelove nagrade. V svoji doktorski disertaciji sem napisal kritiko njegove banke Grameen, vendar sem v opombo napisal tudi, če kdaj dobi Nobelovo nagrado, bom prvi, ki bo vstal in mu čestital, saj si jo res zasluži.

Statistike kažejo, da več kot polovica ljudi na svetu ni posojilno sposobna. Mikroposojila so namenjena ravno ljudem, ki pri navadni banki nikoli ne bi dobili posojila. Kako torej pojasnujete visoke stopnje povračila sredstev pri revnih, ki so višje kot pri navadnih bankah, čeprav so njihove stranke posojilno sposobne. Ali bi lahko te visoke stopnje pri revnih pojasnili s teorijo socialnega kapitala?

Da, točno tako. Gre za to, da je revnim zelo drago posojati denar. V navadni banki enemu človeku posodimo 100.000 evrov, medtem ko 1000 revnim posodimo po 100 evrov. Birokracija pa je ista, le da pri navadni banki papirje uredimo za enega človeka in nadziramo enega človeka, pri mikroposojilih pa za isto vsoto denarja nadziramo 1000 ljudi. Prekletost drago je posojati denar revnim. Da bi zmanjšali stroške, so prišli na dan s sistemom, ko naj bi stroške porazdelili po skupinah. Izbira, nadzor in uveljavljanje ali pa terjatve so bolj socialni kot pa izvedbeni mehanizmi. Tveganje je torej razpršeno čez milijone ljudi, ki se medsebojno

nadzirajo zaradi različnih vzvodov. Socialni kapital torej omogoča nadzor in nizke izvedbene stroške, kar omogoča mikroposojila.

Ko sva ravno pri socialnem kapitalu oz. pri vrednotah in omrežjih; Moja druga domneva je, da se participativni razvoj lahko izvaja kvalitetno le, kadar ima družba kvaliteten socialni kapital.

Tako je.

Zanima me torej, kaj je po vašem mnenju kakovosten socialni kapital.

V svojih delih socialni kapital opredeljujem kot norme in omrežja, ki omogočajo kolektivne akcije. To pomeni, da vezi med ljudmi in vrednote omogočajo, da ljudje skupaj dosežejo neki cilj, ki ga drugače sami ne bi mogli. To drži za skupine, kot so pevski zbor, športna moštva, celo med zakonci in pravzaprav celotno družbo. Toda skupne akcije se lahko polaščajo tudi kriminalne združbe, Al Kaida in lobisti, ki živijo v žepih politikov. Torej se lahko skupne akcije usmerjajo v javno dobro ali pa tudi v javno škodo. Tako je tudi pri izobrazbi. Če si kemijski inženir, lahko svoje znanje uporabiš tako, da izumljaš novo vrsto plastike, ki bo pomagala ljudem brez nog hoditi, ali pa ustvarjaš bombe, ki bodo ljudi ubijale. Znanje cenimo, ga hočemo imeti in menimo, da je dobra stvar. Druga stvar pa je, kaj želijo s tem znanjem ljudje doseči.

Vedno zagovarjam, da je socialni kapital močan in povsod navzoč pojav, ki dela družbo tako, kat je. Socialni kapital je zelo močna zadeva. Kot lahko moč, religijo in celo spolnost uporabimo za škodovanje, tako lahko uporabimo tudi socialni kapital. To, ali je nekaj skupno dobro ali ne, določa družba. Socialni kapital je kakovosten takrat, ko njegova prisotnost ustvarja razmere, ki veliki večini družbe omogočajo boljše življenje, več denarja ipd.

Zakaj se vam zdi, da se je v razvojnih strategijah treba osredotočati na socialni kapital?

Pomemben je zato, ker nam razumevanje socialnega kapitala pomaga pri razumevanju širšega konteksta problema, ki je zelo pomemben. Po navadi pri razvojnih strategijah o svojih intervencijah razmišljamo zelo tehnično. Oblikujemo pravni dokument, izberemo pravo politiko; ampak to izvajajo, še posebej pri participativnih projektih, ljudje v točno določenem družbenem kontekstu. To je že po sami opredelitvi programa socialni kapital. ***Participativni razvoj je socialni kapital***, so omrežja, so strukturirani odnosi in vezi med ljudmi. Da bi

razumel učinkovitost in verjetnost, da bo neka intervencija delovala, moraš imeti globoko znanje o tistem kraju.

Konkreten primer tega je raziskava, ki jo je pred kratkim naredil moj kolega in so jo strokovnjaki že velikokrat potrdili. Večina ljudi misli, da bi bila zelo dobro, če bi znanstveniki izumili novo super seme, ki bi ga dobilo čim več kmetov, saj bi tako več pridelali, dobili bi več hrane in zaslužili več denarja, da bi lahko nahranili svoje družine. Vsi se strinjamo, da bi to bila dobra stvar. Pokazalo se je, čeprav da seme večji pridelek s stališča znanstvenikov, da to še ne pomeni, da bodo kmetje in vaščani skočili in zagrabili to priložnost. Kmetje v revnih državah so velikokrat zadržani do sprejemanja novih načinov kmetovanja, ne verjamejo, da imajo znanstveniki prav in imajo na splošno druge poglede na to, kako stvari delujejo. So tudi drugi razlogi, zakaj se ne polaščajo novih tehnologij in včasih delujejo tako, da se nam zdi njihovo obnašanje iracionalno. Treba je torej razumeti lokalne razmere. Raziskava, o kateri govorim, je raziskovala hitrost širjenja semena po zemljepisnih območjih, donos po območjih ipd. Vse je vodilo do tega, da je bilo pomembno razumevanje ustroja družbe. Npr. Taja, ti si v družbi dobro poznana in cenjena, imaš široko omrežje, se pravi veliko socialnega kapitala, jaz, Michael, sem pa nekdo, ki ga nihče ne pozna in nikomur ni mar zame. Če raziskovalec ne pozna ustroja družbe, lahko pride do mene in me prosi, naj razširim idejo o semenu. Tudi če nalogo sprejem, me ne bo nihče poslušal, saj me nihče ne pozna. Če pa bi seme dali tebi, ki si popularna in znana, bodo čez mesec dni vsi uporabljali to seme. Točno to se dogaja tudi danes npr. v glasbeni industriji, neki otroški idol ima obute neke čevlje, čez čas pa jih imajo obute že vsi najstniki. Uspešnost je odvisna od razumevanja družbe. Zato pa je socialni kapital tako pomemben pri razvojnih strategijah.

Bolje kot razumemo družbeni kontekst in norme medsebojne povezanosti, bolje lahko oblikujemo razvojne intervencije, ki bodo uspešne v nekem okolju. Gre za razumevanje med tem, kar imamo mi in kar imajo oni, kar posplošuje pozitivne eksternalije.

V skupnosti, ki je odprta, dojemljiva za nove ideje, kjer so ljudje močno povezani in imajo široka omrežja, tam se bodo nove ideje hitro širile. V skupnosti, v kateri se vsi sovražijo, se ne poznajo in ni posplošenega zaupanja, tam se nove ideje ne bodo širile.

Torej lahko trdimo, da bolj kvaliteten kot je socialni kapital, bolj kvalitetno je lahko izvajanje participativnega razvoja?

No, to bi malce parafraziral. Bolje kot razumemo družbeni kontekst in norme recipročnosti, bolje lahko oblikujemo razvojne intervencije, da bodo uspešne v nekem okolju. Gre za razumevanje med tem kar imamo mi in kar imajo oni, kar generira pozitivne eksternalije.

V skupnosti, ki je odprta in dojemljiva za nove ideje, kjer imajo ljudje veliko vez in široka omrežja, tam se bodo nove ideje širile hitro. V skupnosti, kjer se vsi sovražijo, kjer se ne poznajo in kjer ni generaliziranega zaupanja, tam se nove ideje ne bodo širile. Tako seveda, v tem smislu lahko rečemo, da bolj kvaliteten kot je socialni kapital, bolj kvalitetno je lahko izvajanje participativnega razvoja.

Se vam torej ne zdi, da nekako s participativnim razvojem posegamo v njihovo kulturo, spreminjamo skupnosti?

Da, v 21. stoletju je tako, da so pomoč in razvojne strategije le en majhen delček procesa, ki spreminja družbo. Da se pri vsej tej globalizaciji ne bi spremenil, moraš biti npr. Burma ali pa Severna Koreja. Tudi če jutri ne dajemo več razvojne pomoči, bo Indija živela, Kitajska bo živela, Brazilija bo živela. V globaliziranem svetu pospešujemo spremembe, včasih namerno, včasih nenamerno. Deklice se izobražujejo, demokracija poplavlja svet, ne le zato ker je nekdo vzpostavil razvojni program, ampak zato, ker se to dogaja zaradi globalizacije. Dogaja se zaradi frustracij, geopolitičnih razlogov, povečevanja odstotka izobraženih ljudi, zmanjševanja zaposlitvenih možnosti, twitterja, telefonov, prenosa podatkov itd. Tako ne moremo precenjevati vloge razvojnih strategij pri spreminjanju kultur. Če obiščemo države v razvoju, je zelo hitro razvidno, da so razvojne strategije le majhen del vseh sprememb.

Mnogi bi se strinjali, da so rešitve za zmanjšanje revščine izredno preproste, vendar se spoprijemamo s pomanjkanjem interesa in koristoljubjem. Bi lahko omenili dejavnike, ki se okoriščajo z revščino v Afriki? Npr. farmacevtska podjetja, posamezniki ali pa Svetovna banka?

Hm ... kateri koli odgovor bi dal, bi lahko bil resničen tudi za Anglijo, kjer sva zdaj. Anglija se neporocionalno okorišča s subvencijami. Okoriščanje je povsod, ne le v revnih državah. V revnih državah je le bolj vidno, ker imajo zelo slabe pravne sisteme. Imamo boljše varovalne mreže, boljše orodje v spopadanju s korupcijo in zlorabo moči. Etično vprašanje je bolj v tej smeri; ali zato državam v razvoju ne namenimo pomoči, ker vemo, da se bo del nekje na poti izgubil? Ali smo pripravljeni živeti s tem, da le del pomoči doseže najrevnejše? Ali zato ne pošiljamo več pomoči? Ali pa poskušamo najti neki drug način reševanja, tako

imenovani 'bottom up' torej od spodaj navzgor, ko negujemo lokalne skupnosti, ki se bodo sposobne upreti takemu načinu razporejanja pomoči.

Glede na to, da slišimo veliko kritik o načinu bojevanja Svetovne banke proti revščini, predvsem zaradi strategij v 70-ih in 80-ih letih, ali se vam zdi, da je ta institucija učinkovit razvojni mehanizem?

No, ne bom slepomišil. Mislim, da je na splošno mednarodna skupnost, Svetovna banka in Mednarodni razvojni sklad, delala napake v razvojnih strategijah. Moje mnenje je, da so v zgodovini vse ustanove delovale v skladu z znanjem, ki so ga imele, in s sredstvi, ki so jim bila na razpolago. Takrat ko je Svetovna banka delovala na podlagi strategij, je bilo svetovno soglasje tako, da se morajo strategije razvijati tako, kot so se. Kot se je pokazalo, zgodovina ni prizanašala takratnim politikam in strategijam, saj z njimi niso dosegli ciljev, ki so si jih zadali. Današnji kritiki bi se morali bolj zavedati možnosti, da zgodovina morda ne bo prizanesla niti današnjim strategijam. Mislim, da ne vemo vsega, in kadar skušamo spreminjati družbo, vedno delujemo nekako v megli. V današnjih strategijah morami biti odgovorni, pregledni in prilagodljivi.

Toda svet potrebuje neko ustanovo, kot sta kot Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad. Sama ustanovitev v 40-ih letih prejšnjega stoletja je bila genialna. Ljudje so se odločili, da bodo kot koalicija držav ustanovili sistem, s katerim bi zajezili velike premike v makroekonomskih dejavnikih. Njihovo temeljno načelo je bilo, da je treba sredstva prenesti na tista področja, ki sredstva potrebujejo takoj. In to je tisto, kar se Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad še vedno trudita doseči. Seveda potrebujejo reforme in treba bi bilo spremeniti nekatere načine delovanja, vendar kritična razprava po navadi poteka v sovražnem tonu ali z vidika neuresničljivih sprememb.

Na Svetovni banki delam že 14 let in verjamem, da so vsi, ki tam delajo, strokovnjaki, fantastični ljudje z dobrimi nameni. Kritike, da želimo svet posejati z McDonaldsom in Coca Colo... no, take izjave se samodejno odbijejo od mojih ušes.

Ali menite, da obstaja realna rešitev za revščino?

Pred leti sem napisal članek z naslovom *Rešitev, ko je rešitev problem*. Ne želim biti hudomušen, vendar je najboljšje, da ne pričakujemo, da obstaja tista prava rešitev. Rešitev je to, da ne verjamemo, da prava rešitev obstaja.

Za najhujše težave, s katerimi se spoprijemamo v razvoju, je rešitev ta, da se zavedamo, da je kontekst različen od države do države in da mi kot zunanji dejavniki ne določamo vnaprej, kakšne so te omejitve. Ni naša naloga, da prodajamo rešitve, ampak da jih drugim ljudem pomagamo najti. To lahko storimo tako, da jim pomagamo s statistikami, dokazi, ki so pomembni pri odločanju, samem odločanju, spodbujanju dialoga in razprav, predlagamo več morebitnih rešitev in možnosti za en problem ipd. Ta proces moramo spodbujati. Tako lahko oblikujemo rešitev za posamezno državo v nekem kontekstu.

Treba je vzpostaviti tudi dobre pravne sisteme. Pravo nas iz plemen, pri katerih vse temelji na družabnih omrežjih in povezavah, spreminja v svet, v katerem so vzpostavljeni odgovorni sistemi. To je tudi razlika med revno in bogato državo. Bogate države imajo dobro razvite sisteme in ustanove za prerazporejanje tveganja, optimiziranje možnosti in pri čem naj bi bile elite odgovorne za svoja dejanja.

Če razvoj dojemamo kot vprašanje, 'kako pomagati revnemu človeku', v smislu, da za preživetje potrebuje mreže proti komarjem, potem je rešitev ta, da razdelimo mreže proti komarjem. Če pa na razvoj gledamo kot na razvoj oziroma spremembo družbe, potem ni prave rešitve za odpravo revščine. Moramo se naučiti delati s tem, kar imamo, da bi prišli na cilj, ki si ga želimo doseči. Dobiti moramo tudi politično podporo, da bi lahko upravljali tako zahtevno nalogo, kot je sodelovanje z neznanimi kulturami, sodelovanje s sistemom, ki mora delovati za revne in na splošno za celotno skupnost.

Torej ni prave rešitve za problem revščine, in če mislimo da je, potem smo mi sami del problema.

PRILOGA B: Intervju z Jean Louis Arcandom

Jean Louis Arcand, po narodnosti Kanadčan, je doktoriral iz ekonomije na *Massachusetts Institute of Technology* in svojo kariero začel kot asistent in nato profesor na Univerzi v Montrealu in v *Centre d'Etudes et de Recherches en Développement International*.

Pred nekaj leti je postal predstojnik katedre razvojnih študij in doktorskega programa razvojne ekonomije na *Graduate Institute of International and Development studies* v Ženevi. Fakulteta predstavlja eno vodilnih izobraževalnih institucij na področju mednarodnih odnosov ter razvojnih študij, na kateri so svoja študijska leta preživljali princesa Nora iz Lihtenštajna, Kofi Annan in mnogi drugi Nobelovi nagrajenci. Njegovo tekoče znanje angleščine, francoščine, italijanščine, portugalsčine in španščine mu omogoča, da lahko deluje kot zunanji svetovalec Svetovni banki, državam, razvojnemu programu OZN in mnogim drugim razvojnim agencijam.

J. L. Arcand, je eden izmed urednikov *European Journal of Development Research* in ustanovni član *European Union Development Network*. Ukvarja se z mikroekonomskimi vidiki razvoja in evalvacijo socialnih programov, predvsem v Afriki. Je tudi avtor člankov iz področja razvojne ekonomije in družbenega razvoja, ki temelji na participaciji skupnosti.

Njegovo bibliografijo si lahko podrobneje ogledate preko spletne strani: <http://ideas.repec.org/e/par189.html> (27. 2. 2012).

Objava intervjuja:

- Levič, Taja. 2012. *Jean Louis Arcand: Intervju na temo revščine*. Društvo za Združene narode za Slovenijo. Dostopno prek: <http://www.unaslovenia.org/node/1834> (5. junij 2012)
- Levič, Taja. 2012. *Jean Louis Arcand: Intervju na temo revščine*. Milenijski razvojni cilji. Dostopno prek: <http://www.milenijski-cilji.si/node/388> (6. junij 2012).

»Plus ça change, plus c'est la même chose«⁴

Intervju z Jean Louis Arcandom je potekal v Ženevi, 28. septembra 2011. Dan prej sem obiskala njegova predavanja o mikrokreditih in nato še o mikrofinancah v razvoju, kjer je navduševal s svojo sproščenostjo in preprostim slogom razlaganja. Po predavanjih sva se sprehodila do njegove pisarne, kjer je bilo takoj očitno, da je profesor Arcand že mnogokrat obiskal Afriko. Tam sva, obkrožena z darili, ki jih je dobil od afriških plemen, nadaljevala pogovor, ki je trajal dobro uro. Ker je profesor strokovnjak na področju ekonomije, je bila rdeča nit pogovora tema revščine v povezavi s participativnim razvojem in mikrokrediti.

Njegov pogled je zelo zanimiv, ker je tako različen od pogleda Woolcocka, ki smo ga spoznali v prejšnjem intervjuju. Njune metode in pogledi so si tako različni, da se sprašujem če sploh imata kakšno skupno točko, poleg skupnega cilja izkoreninjanja revščine. Arcand v intervjuju izpostavi zelo zanimive izzive, s katerimi se bomo morali spopasti v reševanju revščine in opozori, da smo morda za reševanje določenih problemov že prepozni.

Jean, veliko je govora o revščini, a vendar me zanima, kako vi definirate revščino?

O revščini lahko razmišljamo na dva načina. Prvi je v absolutnem vidiku. Vsaka država ima svoj prag revščine. Gre za prihodek, ki ga npr. potrebuje 4 članska družina (2 otroka, 2 starša), da preživijo. Razumeti moramo, da prag revščine določajo tudi kulturne determinante. Recimo, da za primer vzamemo 2 identični populaciji. Ena prihaja iz vzhodnega dela osrednje Amerike. Kako oni dobijo dnevni vnos proteinov? Dobijo ga s tem, ko jejo goveje zrezke. Potem pa vzamemo neko drugo populacijo, z istim povprečnim prihodkom, razlika je le, da živijo v Indiji. Kje dobijo svoje proteine? Dobijo jih s tem, ko jejo fižol in podobno zelenjavo. Kdo misliš, da bo moral plačati več za svoj vnos proteinov? No, veliko več bodo plačali Američani. S tem primerom lahko razložimo, zakaj so v vsaki državi pragi revščine lahko različni. To moramo imeti v mislih, ko govorimo o absolutni revščini, ki pomeni, da neka družina ali pa posameznik pade pod določeno mejo prihodka na dan. To je vedno kulturno določeno, saj so revni ljudje tisti, ki večino svojega prihodka namenijo nakupu hrane. Npr. v afriških kulturah bodo gospodinjstva porabila, 60, 70, 80 ali celo 90 % prihodkov za hrano. In, ko govorim o prihodkih ne govorim le o denarnih sredstvih. Govorim tudi o samooskrbi in samo-porabi ocenjenih na tržne vrednosti.

---

⁴ Bolj kot se stvari spreminjajo, bolj ostajajo enake.

Drug način definiranja revščine pa je v relativnem vidiku. Tu nas ne zanima toliko prihodek ljudi, pač pa njihova raven porabe. Ko rečem poraba, mislim porabo blaga in storitev, storitve pa lahko vključujejo okoljevarstvene storitve, kot so čist zrak, pitna voda, itd. Ljudje so najbolj razburjeni takrat, ko se drugi bogatijo, sami pa ostajajo na istem mestu. Vidimo torej, da je relativni položaj človeka v družbi tudi izredno pomemben. O tem govori relativna revščina. Če bi npr. vsi ljudje zaslužili milijon dolarjev, nekateri pa bi zaslužili 'le' pol milijona dolarjev, in bi spadali v spodnjih 20 % populacije gledano na prihodke, potem bi smatrali, da so slednji revni, v relativnem pomenu revščine.

Glede na to, da sedaj sediva v Švici, le par kilometrov od meje s Francijo, lahko govoriva o tipičnem primeru različnega dojetanja praga revščine. Povprečna plača v Franciji znaša med 1600 in 1800 evri na mesec po tem, ko so odbiti davki. To je močno pod pragom revščine v Švici. (smeh...) Se pravi da je povprečen Francoz v Švici reven! Tu lahko vidimo, da ima vsaka država svojo definicijo praga revščine.

Revščino lahko definiramo tudi v drugih vidikih, npr. takšnem, kot jo definira Svetovna banka. 1.25 \$ na dan naj bi bila meja, ki določa kdo živi v ekstremni revščini in kdo ne. Ljudje v podeželskem okolju, s katerimi imam jaz opravka, npr. v Senegal, na Baliu ali v Burkini Faso, živijo povprečno s 27 centov za osebo na dan! In to je srednji razred. V Senegal so ljudje, ki živijo z 1. \$ na dan. To je tako, kot da bi bili Bill Gates! No, pretiravam, ampak so še kar bogati v primerjavi z revnim prebivalstvom. Zato mislim, da so te številke nekoliko površinske in umetno postavljene.

Sam revščino dojemam in opredeljujem iz vidika porabe hrane. Ljudje so revni, ko nimajo hrane oz. ko nimajo povprečnega dnevnega vnosa 2400 ali 2000 kalorij in 40 gramov proteinov na dan. In zato se je npr. Nobelov nagrajenec, Sen Amrtaya... vidim da imaš v rokah njegovo knjigo... (smeh...) v proučevanju revščine osredotočal na lakoto in prehrano. Ko se ukvarjaš z razvojem, ugotoviš, da je hrana tista minimalna osnova za življenje pri revnih ljudeh.

Zanimivo. Moram priznati, da me je vaš odgovor kar presenetil. Pričakovala sem namreč, da boste kot ekonomist govorili le o številkah in podali le definicijo Svetovne banke.

Ekonomisti ne govorimo le o številka. Po resnici povedano, sam ne znam upravljati niti s svojim bančnim računom. (smeh...) Denar ni glavna stvar. Ekonomija je študija racionalnega

človeškega vedenja v času pomanjkanja. Moraš se naučiti razsoditi, npr. imaš določeno vsoto denarja, časa, zemlje ali naklonjenosti in naučiti se moraš razporejati ali dodeljevati. Ne gre le za denar.

Se strinjam...

No danes ste na predavanju študentov doktorskega študija ekonomije razvoja lahko videli, kaj je predstavljal eden od študentov. Govoril je o razvoju in čarovništvu oz. ubijanju čarovnic. Komentiral je članek, ki je bil objavljen v *The Review of Economic Studies*, ki je ena vodilnih znanstvenih revij na področju ekonomije in govori tudi o čarovnicah. To delamo v razvojni ekonomiji. Kombiniramo številke s sociologijo, antropologijo itd.

Kaj menite o Milenijskih ciljih, predvsem o prvem, torej izkoreninjanju revščine in lakote? Se vam ne zdi ta cilj nekoliko visokoletč?

Ne, ne zdi se mi visokoletč. Gre pa za isto reč, kot pri spoštovanju 10. božjih zapovedi. Nihče jih ne spoštuje. Postavljanje ciljev je lahko zelo uporabno. Milenijske cilje smo postavili, čeprav smo vedeli, da jih ne bo nihče dosegel. Vsi so vedeli. Vendar je včasih zgolj postavljanje ciljev lahko uporabno pri usmerjanju politik v pravo smer. Gre za nekakšno stanje kognitivne disonance. Torej se pripraviš, da verjameš v nekaj, čeprav v resnici ne verjameš v to stvar in hkrati verjameš, da bi v to moral verjeti. (smeh...)

Torej vsi so vedeli, da jih ne bomo dosegli, pa smo jih vseeno postavili. In če je kdorkoli verjel, da jih bomo dosegli, je moral biti zelo naiven. Zelo naiven.

Reševanje revščine je res ena največjih ugank na tem planetu. Ali si lahko zamišljate svet brez revščine?

Ja, seveda. Zato se tudi razvojni ekonomisti ukvarjamo s tem problemom. Verjamemo, da lahko s spremembami določenih politik rešimo vsaj nekaj dojenčkov ali pa bo zaradi naših raziskav vsaj malo manj revnih ljudi. Vendar je v resnici stvar v tem, da na revščino vplivajo osnovni dejavniki, ki so izrednega pomena.

Najbolj pomemben dejavnik pri revščini, o katerem ljudje ne govorijo dovolj, je demografija. Torej rast populacije. V večini držav podsaharske Afriki se populacija povečuje z maksimalno biološko hitrostjo. Povečuje se s 3.4 % do 3.8 % na leto! To pomeni, da se povprečno na vsakih 24 let populacija podvoji. Tako, da tudi če ima država zelo stabilno gospodarsko rast, in če imaš 3 % rast prebivalstva... no, ni veliko presenečenje, da je v podsaharski Afriki, če

gledamo v povprečju, med leti 1960 in danes, bruto domači proizvod (BDP) 0. Seveda je rast BDP pozitivna, vendar se v kombinaciji s takšnim porastom prebivalstva preprosto izniči.

Torej revščina ima veliko dejavnikov. Najlažje je misliti, da revščino rešujemo z denarjem. Nekaj že, vendar to ni dolgoročna rešitev. Gre za spreminjanje politik. Še nobena država, ki je trpela visoko stopnjo revščine, se ni iz nje rešila le s pomočjo Svetovne Banke, Unicefa, Razvojnega programa Združenih narodov ali IMF. Ko sta ZDA in Velika Britanija postali veliki industrijski velesili, tam ni bilo nobenih Brettonwoodskih institucij in nobenih Združenih narodov. Absurdno je torej misliti, da bodo te institucije rešile problem revščine. Seveda pripomorejo, vendar je privatni sektor tisti, ki ima moč reševanja.

Še en od problemov je ta, o katerem danes ne govori skoraj nihče. Zame je to najbolj šokanten in peroč problem. Reče se mu 'problem pogrešanih žensk'. Na planetu Zemlja je 100 milijonov žensk pogrešanih. Naravno razmerje med moškim in ženskim spolom ni '*fifty, fifty*', ampak je približno 104. moški proti 100. ženskam. Če gledamo to naravno danost, ugotovimo, da na Zemlji manjka 100 milijonov žensk! Preprosto ne obstajajo. Predstavljajte si, to je tako, kot če bi izginila cela Nemčija. Še več kot to! Ta problem prihaja iz detomora deklic na Kitajskem in v Indiji in selektivnega abortusa v Indiji. Tu je potem še problem visoke umrljivosti mater pri rojevanju v podsaharski Afriki ter HIV in AIDS, ki prizadeneta v večini ženske med 15. in 25. letom starosti. Mediji o tem ne poročajo, vendar se mi največji škandal na svetu zdi, da preprosto pogrešamo 100 milijonov žensk. Ali so bile ubite ali pa se nikoli niso rodile.

Pred časom sem zasledila, da so v Evropskem parlamentu skušali sprejeti zakonodajo, ki bi zdravnikom prepovedovala, da materam povedo spol otroka pred rojstvom, ravno zaradi takšnih problemov. Seveda je okoli te teme veliko polemik...

Da, npr. v Indiji imajo tak zakon, vendar ga nihče ne spoštuje zaradi kulturnih razlogov. Če imaš v Indiji deklico je to skoraj največja katastrofa, ki se ti lahko zgodi. Če imaš deklico, ji moraš kupiti moža. Strošek, da kupiš moža pa lahko predstavlja 4 ali 5 letni prihodek očeta deklice. To lahko vodi k strašnim družbenim napetostim. V Indiji smo zaradi pomanjkanja žensk lahko priča tako imenovanemu 'ugrabitvenem trgu'. Si predstavljate, da frustrirani mladi moški, ki se nikoli ne bodo mogli poročiti, ugrabljajo ženske in deklice iz predelov Indije, kjer je žensk še dovolj in jih nato zadržijo ali pa prodajajo v države, kjer je žensk premalo. Torej se je vzpostavil cel nov trg za prodajo žensk v namene poroke in reprodukcije. To se dogaja tudi na Kitajskem. Res velik problem, ki ne dobi publicitete.

Da veliko problemov je, o katerih se ne pogovarjamo dokler ne eskalirajo do te mere, da jih skoraj ni več moč zaustaviti.

Da, vendar je ta še posebej pomemben. Govorimo o 100 milijonih žensk, ki jih ni! To je 2 x število ljudi, ubitih v drugi svetovni vojni. Afrika sicer nima takšnega problema z detomorum punčk ali selektivnim abortusom, saj se diskriminacija punčk začne šele po 5. letu starosti. A vendar je zadeva zaskrbljujoča.

Zanimivo. Ko sva ravno pri Afriki. Ali ne bi rekli da je ironično oz. celo žalostno, da je Afrika celina z največjim bogastvom pod zemljo in največjo revščino nad njo?

Kot ekonomistu mi ta 'ironija' predstavlja popoln smisel. Cela veja ekonomije se ukvarja s tem problemom in pravi, da so naravni viri blagoslov le takrat, ko ima država institucionalno podporo, ki omogoča, da se ti naravni viri izkoriščajo. Zagotovo ste že slišali za '*dutch disease*' oz. nizozemsko bolezen. Drug problem pa so (ne)delujoče institucije. Sam precej delam v Angoli, kjer so prodaja nafte in preprodaja diamantov glavni vir financiranja vojske. Zato vem, da so naravni viri blagoslov le, ko se nahajajo v državi z delujočo institucionalno podporo, ki omogoča izkoriščanje naravnih dobrin. No, ne govorim nujno o demokraciji, pač pa o delujočih ekonomskih institucijah. Če pa tega ni, so naravni viri prekletstvo. In to se dogaja v afriških državah, kjer imajo v veliki večini nefunkcionalne institucije. Tipična primera za to sta Demokratična republika Kongo in Nigerija. Obe državi sta obdarjeni z naravnimi viri, vendar so ti naravni viri tudi njihovo prekletstvo. Pomembne so tudi redistributivne institucije, ki znajo bogastvo razporediti med populacijo.

Torej zame tu ni presenečenj. Za ekonomista je presenečenje, če se sooči z državo, ki ima naravna bogastva in jih zna izkoristiti. Takšna je npr. Avstralija, ki ima zelo dobre institucije, urejeno obdavčevanje in redistribucijo sredstev.

Se vam morda zato zdi, da je eden od problemov revščine ta, da ljudi vidimo kot žrtve in ne kot potencialne podjetnike?

Bom takole povedal...sam veliko delam v zahodni Afriki in tudi na Haitiju sem delal, pred potresom. Vzemi kogarkoli iz revne soseske v Dakarju ali iz Porta-au-Prince in jih postavi v New York ali pa v Montreal. Ti ljudje so popolni podjetniki. Ni problem v ljudeh, pač pa v institucionalnem okolju, v katerem živijo in funkcionirajo. Pogledaš si lahko haitske skupnosti v Miamiu, New Yorku ali Montrealu in vidiš, kako dobro funkcionirajo. Isto se dogaja z afriškimi skupnostmi. Ljudje so ljudje, ni važno ali so beli, črni, rumeni ali roza. To ni

pomembno. Svoje vere ne polagam v razlage, ki temeljijo na kulturnih razlikah. Seveda obstajajo ljudje, ki bolje obvladajo podjetništvo kot drugi. Npr. Libanonci imajo podjetništvo v krvi. Vendar ne moremo pojasniti vsega s kulturo. Npr. 'Japonci so bogati, ker so Japonci'. Ja, hvala lepa za takšno razlago! (smeh...) Kot pravim, vzemi kogarkoli iz Dakarja in ga postavi v New York... ne pravim, da postanejo milijonarji... ampak jim gre čisto dobro.

Se pravi, da gre za kombinacijo tega, da vlade ne naredijo dovolj za revne skupnosti in mi, kot posamezniki iz Zahoda ne naredimo dovolj?

No, videl sem, da si kupila Easterlyevo knjigo *The White Man's Burden*, ki mi sicer ni všeč kot avtor, vendar je v knjigi zadel bistvo. Govori o tem, da je razvojna pomoč neuporabna in je celo kontra-produktivna. Jeff Sachs, vam bo dokazoval ravno nasprotno. On meni, da lahko vse probleme sveta rešimo tako, da ob problem zmečemo ves denar sveta. 'To je popoln *bullshit*!' (smeh...) No, oboje je '*bullshit*', ampak oba imata v nekaterih točkah prav.

Mislim, da na zahodu naredimo veliko, definitivno pa smo v nekaterih stvareh kontra-produktivni. Če na primer vzamemo Evropsko unijo. Na OECD spletni strani pogledate pod DAC (*Development Co-operation Directorate*), kjer lahko vidite podatke o razvojni pomoči. Mislim, da so to najboljši podatki v povezavi z uradno razvojno pomočjo. EU daje na milijarde evrov za uradno razvojno pomoč. Na drugi strani pa EU skozi kmetijsko politiko subvencionira proizvodnjo bombaža v Grčiji, na Portugalskem, v Španiji in v Franciji. Zakaj Francozi in Španci proizvajajo bombaž?! Kako bodo temu konkurenčni proizvajalci bombaža v Maliju? Tako se na nek način razvojna pomoč zreducira na dejstvo 'kar dajemo z eno roko, vzamemo nazaj z drugo'.

To pa je že politično vprašanje. Kmetijski lobiji so zelo močni, predvsem v ustanovnih članicah EU. Sam živim v Franciji, takoj čez mejo Švice. Okolica je prekrasna in zato mi je všeč kmetijska politika. Ustvarja se super okolje v katerem lahko živim. Vendar ta politika pobija kmete iz držav v razvoju! Kdo misliš, da najbolj profitira zaradi teh subvencij? Angleška kraljeva družina. Angleška kraljica zasluži ogromno denarja zaradi takšne kmetijske politike.

Težko je razumeti, zakaj dajemo in vzamemo.

Ker je to politična ekonomija. Imamo demokratični sistem, kjer lahko lobiji mirno delujejo. Če so lobiji dobro organizirani in četudi predstavljajo le 3 % populacije, jim bo uspelo. Si

lahko predstavljate, da bi bil kdorkoli izvoljen za francoskega predsednika, če bi rekel, da bodo oklestili privilegije, ki jih prinaša kmetijska politika?

Moj tast je kmetovalec. 30 % njegovega prihodka prihaja iz naslova subvencij. Čeprav mu govorim, da bi takšen sistem morali spremeniti, me prenaša samo zato, ker sem njegov zet in ker ve, da delam v razvoju. (smeh...)

Gre tudi za slabe odločitve v preteklosti. Večina držav v razvoju se je po pridobljeni neodvisnosti začela zgledovati po hitro razvijajočih se industrijskih državah. Videli so primer Sovjetske zveze in tako pričeli s protekcionizmom, uvozno naravnano industrializacijo, itd. Ljudje, ki so zagovarjali tovrstne strategije, so zagrešili zločin proti človeštvu. Takšne strategije so ubile na milijone ljudi. Argentina si še danes ni opomogla od slabih politik. Sedaj politiki pravijo, da bodo vse rešili z liberalizacijo. No to smo poskušali uveljavljati zadnjih 30 let, pa nam ni uspelo rešiti ničesar. In ko rečem 'nam', ne mislim sebe, saj takrat še nisem bil rojen. Sem sicer star, ampak ne spet tako star. (smeh...)

Si po vsem povedanem še vedno lahko zamišljate svet brez revščine?

Da, seveda. Če ne bi verjel, bi se kar takoj lahko ustrelil v glavo in se rešil vseh muk.

Bom povedal takole. Relativne revščine se ne bomo znebili nikoli. Vedno bodo bogati in revni ljudje. V primeru Švice biti 'reven' niti ni tako slabo. Vedno bodo neenakosti, že zaradi tega, ker imajo različni ljudje različna znanja, sposobnosti, inteligenco, poglede, itd. Normalno je, da so med nami razlike, saj smo heterogena družba, s heterogenimi geni. Kaj dobimo, ko hočemo ustvariti popolnoma enako družbo? Kambodžo, Severno Korejo? No, tam so vsi enaki. To pa je po naših merilih nedopustno.

Da pa bi dosegli stanje, kjer imajo vsi ljudje omogočenih 2400 kalorij na dan, kjer je umrljivost otrok manjša, kjer je življenjska doba višja od 40 let; no to pa so stvari, ki jih lahko dosežemo. In dosežemo jih tako, da sprejemamo dobre politike. Zato pa verjamem v ekonomijo in moč idej. Dobre ideje sicer morda ne bodo rešile veliko ljudi, po drugi strani pa bodo slabe ideje ubile zelo veliko število ljudi. Ideje so lahko zelo nevarne. Celo 20. stoletje je dokaz, kako zelo nevarne so lahko. Veliko ljudi je mrtvih zaradi idej.

Ko sva ravno pri slabih politikah in idejah. Ali menite, da je Svetovna banka, predvsem zaradi aplikacije strategij v 70ih in 80ih letih, odgovorna za stanje revščine v Afriki?

Tako Svetovna banka kot IMF sta priročna 'strelovoda' za vlade in države. Vlade dostikrat ne sprejmejo težkih odločitev, ki bi jih sicer morale, če pa jih sprejmejo in gre kaj narobe, se lahko zgodi, da za to s prstom kažejo na IMF. Tako, da mislim, da Svetovna banka ni kriva za revščino. Razumeti moramo, da je le banka, ki izdaja posojila in ni dobrodelna institucija. Dobrodelna je do te mere, da izdaja posojila z ugodnimi obrestnimi merami. Kar pomeni, da npr. nameni 90 milijonov \$ za razvojni projekt po 3.2 % obrestni meri, z dobo odplačevanja 35 let. Takšnega dogovora ne bi dobil pri nobeni komercialni banki. Kljub temu, da obstaja subvencijski element odobravanja posojil, pa se mora banki še vedno izplačati posojanje denarja.

Druga stvar je, da banka le financira projekte, ki jih ni oblikovala. Ti projekti so državni in države lahko vedno zavrnejo posojilo. Preprosto rečejo ne, kot Nancy Reagan '*just say no*'. (smeh...) Tu se pojavi vprašanje, če imajo dovolj znanja, da se pravilno odločijo ali posojilo vzeti ali ne. Pravzaprav se kar pogosto zgodi, da države ne želijo vzeti posojila. Svetovna banka zagotavlja le tehnično podporo, ki pa je zelo dobra. Državam pomagajo eni najboljših razvojnih in ekonomskih strokovnjakov na svetu.

Svetovna banka ima podpihujoč problem, vendar vam lahko zagotovim, da ima veliko manjši problem, kakor ga ima katerakoli vlada v Afriki. Npr. ne vem, če sem že kdaj slišal za korupcijski škandal v Svetovni banki. V Afriki se s tem srečujemo vsak dan. Gre za dve čisto različni ligi. Amaterji proti svetovnim prvakom. Tu se strinjam z Easterlyem, ki pravi, da večina krivde leži v državah in pripadajočih institucijah.

Problem s tako imenovano '*infant industry*' ali industrije v povojih je, da dlje ko jo ščitiš, bolj bo zrastle in bolj bo učinkovita. Argument industrije v povojih je tipični argument iz 50. in 60. let prejšnjega stoletja. Problem je, da skoraj nikoli '*infant*' ne odraste v '*adult*', še vedno je deležen protekcionizma in nikoli ne postane učinkovit. Ko se neki panogi ponudi protekcionizem, se to v večini držav sprevrže v politično zadevo. In čez 15 let, ko želiš politiko protekcionizma umakniti, je predsednik največjega 'subvencioniranega' podjetja nečak predsednika države.... 'bla bla bla'... In potem še drugi izgovori, v zvezi z nezaposlenostjo, morda bližajočih se volitev, in tako se stvari kopičijo in politika ostaja neučinkovita.

V južni Koreji se je npr. intervencija države obrestovala. Ne vem ali se jim je posrečilo, ker so bili pametni ali pa, ker so imeli srečo. Koreja je primer, kjer se konflikt in kolonializem... 'uff'... misliš da je bil francoski kolonializem slab? Pomisli na japonski

kolonializem. Korejci so bili japonska kolonija. Za razvojne probleme ne moreš kriviti kolonializma 'per se', saj so bile Kanada, Avstralija in Nova Zelandija kolonije. To so danes ene najbogatejših držav na svetu. Kako lahko potem rečemo, da je vse krivda kolonializma?

Finančna pomoč torej ni tista prava rešitev za eliminacijo revščine?

Da, o tem govori Pariška deklaracija. Deklaracija, ki so jo pred leti podpisale vse skupnosti, ki so vpete v razvojno politiko, določa, da bomo vse, kar bomo v naslednjih letih delali na razvojnem področju, delali skozi načelo splošne proračunske podpore. To je finančna podpora, ki gre direktno v proračun države. A vendar so vsi podpisali to deklaracijo, spoštuje pa je nihče. Niti donatorji niti države si tovrstne pomoči ne želijo, ker bi raje izvajale oz. prejemale tehnično asistenco.

No, to je verjetno pretirana trditev...

Ne, nihče ne spoštuje Pariške deklaracije. No, morda so edini Skandinavci, vendar oni predstavljajo zelo majhen del pomoči. Vsi veliki igralci, kot so Japonci, Nemci, ZDA, razvojne agencije, dajejo prazne obljube, spoštujejo pa je ne.

Dambisa Moyo v svoji knjigi *Dead Aid* trdi, da finančna pomoč v Afriki ni učinkovita in ne deluje tako, kot bi morala. Za to navaja več razlogov in eden je, da nekje na poti denar izgine in ne doseže svojih naslovnikov. Velik problem sta nepotizem in korupcija. Drugi je, da imajo Afričani drugačno kulturo kot 'zahodnjaki'. Reševanje njihovega problema skozi naše oči se torej ni izkazalo kot uspešno. Veliko raziskav kaže, da najrevnejši Afričani svoje težave vidijo drugače kot mi ali pa celo drugače kot njihova vlada. Afrika ni majhna država, ki bi potrebovala eno strategijo reševanja revščine, ampak je velika in celina, ki potrebuje različne rešitve za različna območja. Vse to in še veliko več je razlogov, da najrevnejši ne občutijo koristi gospodarskih razvojnih dejavnosti. Se strinjate s tem? Menim namreč, da je na svetu dovolj denarja za vse, le da distribucija slednjega ni dobra.

Da, to je pač kmečka pamet. Vse to je res! Lakota ni nikoli ekonomsko vprašanje. Vedno gre za politično vprašanje.

Bi potem rekli, da finančna pomoč ne pomaga državam v razvoju pri reševanju revščine?

V bistvu obstajajo primeri, kjer finančna pomoč deluje zelo dobro. Takšne so npr. kampanje cepljenja otrok, razdelitve mrež za zaščito proti komarjem, izobrazbe deklic, itd. Zato se sam že celo življenje posvečam ocenjevanju vplivov razvojnih programov, da bi ugotovil kaj deluje in kaj ne.

Ali se vam ne zdi bolje, da bi namesto uvažanja mrež za zaščito proti komarjem, v državi, kjer mreže potrebujejo, financirali program, ki bi ustanovil obrat, v katerem bi ljudje sami izdelovali mreže?

Tak način smo preizkušali že 35 let, pa se je izkazal za polomijo. Zato je bila latinska Amerika do sedaj v takšnem slabem stanju. Kakor je razvidno iz statistik, so sedaj končno opustili tovrstne politike in sedaj se rešujejo iz revščine. Morda bo kdaj učinkovito, vendar sedaj proizvodnja mrež npr. v Afriki ni učinkovita. Morda v prihodnosti.

Se vam zdi za reševanje problema revščine zato boljša strategija participativnega razvoja? Seveda govorim o kombinaciji participativnega razvoja s finančno pomočjo, ki ne prevzame vloge države ampak nudi neko podporo.

Da, če sploh obstajajo institucije, ki bi jih lahko podpirali. Npr. na Haitiju ni niti ene osebe, ki bi zastopala revne ljudi. Vse to namesto vlade počnejo NVO. Da me ne boste razumeli narobe, tudi NVO niso rešitev. Mimogrede, mislim celo da so NVO izredno neučinkovite. Za vsak evro, ki ga darujemo NVO, je odstotek denarja, ki dejansko pride do tistih, ki ste jim ta evro namenili, zelo, zelo majhen. Svetovna banka je v tem pogledu veliko bolj učinkovita. Večina NVO je tako neučinkovitih, da si ne moremo niti predstavljati. Temu pa je tako čisto iz preprostega razloga. NVO tretjino svojega časa vložijo v zbiranje denarja, tretjino časa upravičujejo namembnost denarja, tretjino pa posvečajo temu, da dejansko kaj naredijo.

Da, tudi sama sem dobila tak občutek, ko sem se pogovarjala z gospo, ki vodi slovenski NVO. Rekla mi je: »Afriška zgodba v resnici ni tako žalostna. Večino časa se afriški otroci smeji, mi pa jim s sredstvi Ministrstva za zunanje zadeve še malo polepšamo življenje.«

NVO imajo neke fiksne ideje in to pač počnejo cel čas. Pa tudi zelo koruptivne so. Sam imam izkušnjo z NVO v Burkini Faso, kjer so delali vodnjake. Pridejo v vas in začnejo delati vodnjak. Ta vas je že imela 4 vodnjake. In, ko v revno vas pride bogat belec in te vpraša »Ali ti zgradim vodnjak?«, ti rečeš »Seveda!«. Belci jim dajo denar, revni denar vzamejo a ne zgradijo vodnjaka, pač pa združenje žensk denar porabi za nakup nekih drugih dobrin za

preživetje. Tehnično rečeno je to korupcija. V resnici pa so rešili na ducate življenj, saj so z nakupom in nato s prodajo dobrin lahko povečali svoje prihodke, s pomočjo katerih so lahko ženske nahranile svoje otroke. Zato moramo biti tudi previdni, ko govorimo o korupciji. Korupcija je nevarna, a v tem primeru je rešila življenja.

Kako vi definirate participativni razvoj?

V osnovi gre za dvostopenjski program. Imeti moraš mehanizem, ki določa katera skupnost dobi denar in katera ne. Nato pa moraš imeti mehanizem, ki ljudem dovoljuje uporabo procesa, s katerim lahko izberejo eno od rešitev, ki jim jo mi ponudimo na meniju.

Problem participativnega razvoja je, da je težek in dolgotrajen. Veliko časa moraš posvetiti pogovarjanju z ljudmi. V resnici je lažje odločitev sprejeti sam.

Drug problem je, da je odvisen od lokalne politične strukture. Imeti moraš funkcionalno in reprezentativno politično okolje. Ker se moraš v nekem trenutku odločiti, kdo dobi denar, in kdo ga ne dobi, moraš imeti zelo dobro politično okolje, saj lahko drugače tvoja odločitev vodi do razprtij v skupnosti. Zelo jasen moraš biti, zakaj je neka vas dobila sredstva in druga ne.

Veliko je predpogojev, ki jih moraš zadovoljiti, preden lahko PR deluje. PR ne moreš transplantirati po vseh skupnostih. Strategija se mora vedno prilagajati okolju, kar pa ni vedno lahko.

Omenili ste mení rešitev. Se vam ne zdi ravno identifikacija problema tista, ki določa smer participativnega razvoja? Torej da ljudje sami odločijo kaj je za njih pomembno, brez našega menija?

No, saj izberejo na nek način. Vendar iz našega menija. To pa zato, ker se včasih znajdemo v situaciji, kot se nam je zgodilo v Gambiji, kjer je skupnost, denar namenjen projektu participativnega razvoja namenila za gradnjo ograje okoli nogometnega igrišča. Temu ni namenjen participativni razvoj. V tej vasi je bilo nekaj hudo narobe z notranjim odločanjem. Šlo je za to, da so odločali moški in ženske niso imele pravice soodločati.

Pomembni so torej mehanizmi, ki pa so različni od države do države in od skupnosti do skupnosti. Mehanizem, ki deluje v Senegalu verjetno ne bo deloval v Nigeriji.

Menite, da bi lahko strategija participativnega razvoja bila tista prava rešitev za izkoreninjanje revščine?

Ne. Je le ena izmed mnogih strategij. Kot ekonomist bolj zagovarjam strategije z učinkovito alokacijo sredstev. Mislim, da ne smemo vsega truda vložiti v PR preprosto zato, ker je tovrstno strategijo tako težko razviti na višji nivo in jo aplicirati na več držav. Poleg tega obstajajo področja, kjer nikakor nečemo PR. Ta so npr. večji projekti, kot so gradnja cest in gradnja jezov, kjer potrebujemo centraliziran način odločanja. Participativni razvoj lahko uporabljamo pri manjših projektih, kot so npr. gradnja enega vodnjaka ali malega medicinskega dispenzarija.

Bi lahko opredelili okolje ali situacijo, v katerih je uporaba participativnega razvoja uspešna pri izkoreninjanju revščine?

Mislim, da PR ne moremo razdeliti po predalčkih, saj vpliva ne moremo zreducirati zgolj na določen tip problema. Npr. ne moremo reči, da deluje v programih, kjer se zadoščajo le človekove osnovne potrebe.

Pri projektih, kot je npr. cepljenje otrok, ne želimo participativnega odločanja. To se mora odločati na nacionalnem nivoju. Za takšen program potrebujemo centralizirano odločanje, saj je pomemben za vse državljane. Ne želimo torej cepiti le nekaj skupnosti, pač pa želimo zajeti vse ljudi.

Torej, ali sploh obstaja smisel v izvajanju participativnega razvoja?

Da, seveda. Obstajajo primeri, kjer nujno potrebujemo participativni razvoj. Dobro je, če lahko skupnost sama identificira problem. PR je način, s katerim lahko ekstrahiramo družbene preference. Gre za mehanizem, skozi katerega lahko lokalna skupnost izrazi konsenz ali pa večinski pogled na neko zadevo.

Ena od mojih domnev v nalogi je, da je participativni razvoj pozitivno povezan z izkoreninjanjem revščine, hkrati pa menim, da se lahko kvalitetno izvaja le, kadar ima družba kvaliteten socialni kapital.

Se strinjam. Npr. strategijo participativnega razvoja je zelo težko izvajati v post-konfliktnih situacijah, kjer je socialni kapital uničen. Ljudje preprosto ne sodelujejo. Norme, omrežja in vse, kar zajema socialni kapital, vpliva na PR. Ravno sem bil v Liberiji, ki je pred nekaj leti bila še v državljanski vojni. Švedski NVO je poskušal vzpostaviti PR in jim nikakor ni uspelo.

Tudi v Angoli zaradi podobne situacije ni nobenih poizkusov vzpostavljanja participativnih programov. Čeprav mislim, da ni nobenega empiričnega dokaza za vašo domnevo, mi občutek in izkušnje pravijo, da je vaša domneva pravilna. Torej se strinjam 100 %. To je zelo dobra domneva z vaše strani.

Kot orodje samopomoči pri participativnem razvoju se omenja tudi mikrokredite. Se vam zdi politika mikro-posojil uspešna pri izkoreninjanju revščine?

Joj, kako veliko je neumnih idej. Večina institucij, ki se ukvarjajo z mikrokrediti so kreditni morski psi! To počnejo le zaradi denarja! Večina mikrokreditov ne poveča človeške produktivnosti. Večina kreditov je glajenje potrošnje in porabe. Je kot neke vrste zavarovanje. Če te prizadene nek velik šok, so mikrokrediti zavarovanje. Ljudem pomaga prebroditi neko krizo, vendar nikogar ne reši iz revščine.

To, da je Yunus dobil Nobelovo nagrado je najhujša stvar, ki se je lahko zgodila v svetu mikrokreditov. On, s svojim delom, okoli mikrokreditov ustvarja nek svetniški sij, čeprav je večina institucij ustvarjena zato, da na veliko 'zajebejo' potrošnika in ne zato, da bi izvajali dobrodelnost. Obresti so visoke, verjetno tudi zato, ker pri posojanju revnim obstaja velik dejavnik tveganja. Stopnje povračila sredstev so nizka. Zelo malo je namreč dobrih študij vpliva programov mikrofinanc. V bistvu ni nobene dobre.

Iz lastnih izkušenj lahko povem, da mikrokrediti v Afriki niso panaceja. Institucije mikrokreditov so komercialna podjetja, ki jih zanima le profit. In če morajo 'zajebati' veliko revnih ljudi, jih bodo pač 'zajebali'.

Yunus in njegovi podporniki trdijo ravno nasprotno. Pravijo, da mikrokrediti lahko rešijo človeka iz revščine, s tem ko ga opolnomočijo, itd.

O tem ni nikakršnega dokaza. Prav nobenega! Sam se ukvarjam z oceno tveganj in vpliva. In do danes nisem videl ene dobre ocene vpliva mikrokreditov, ki bi dokazovala, da lahko ljudje zaradi tega živijo bolje in, da to zvišuje njihov prihodek. Seveda bi zelo rad verjel v to, vendar so to zgolj domneve, ki ne temeljijo na dokazih.

In tudi to, da so mikrokreditov deležne predvsem ženske, oglašujejo samo določeni ljudje oz. institucije. Npr. Grameen banka, ki pa v resnici sploh ni institucija mikrofinanc. Veliko takšnih institucij obstaja po celem svetu, ki posojajo mnogim ljudem, a nihče ni zaradi tega opolnomočen.

Statistike kažejo, da več kot polovica ljudi na svetu ni posojilno-sposobna. Kako torej pojasnujete ,domnevno, visoke stopnje povračila sredstev pri revnih? Namreč navadne banke nimajo tako visokih stopenj, čeprav so njihovi klienti bogatejši.

To je odvisno od institucije do institucije. Morda se to dogaja v Grameen banki. Obstaja široka literatura na temo 'skupnih dolgov'. Pri skupnih dolgovih si skupina ljudi sposodi denar in nato celotna skupina odgovarja za vračilo le-tega. Nihče iz skupine ne more dobiti novega posojila, dokler staro ni poplačano. Takšna vrsta sposojanja denarja v tradicionalnih afriških družbah obstaja že vsaj tisoč let, kar pomeni, da je neka vrsta institucij morala obstajati že dolgo nazaj. Če te institucije obstajajo že od nekdaj, zakaj torej niso bogata družba?

Mikrokrediti torej niso način za reševanje revščine?

Ne, revščine ne rešijo. Je pa neko uporabno zavarovanje ob šokih, ki jih doživljajo ljudje, da prebrodijo neko krizo.

Mikrofinance kot jih poznamo danes, so v bistvu le predelava tradicionalnih načinov posojanja v bančne institucije, kot jih poznamo zahodnjaki. *»Plus ça change, plus c'est la même chose.«*